

**T.C.**  
**İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOĞANŞEHİR HALKININ POPÜLER DİNDARLIK  
DÜZEYLERİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN**                      **HAZIRLAYAN**  
**Prof. Dr. Mustafa ARSLAN**      **Sema DAĞLI**

**MALATYA - 2023**

**T.C.**  
**İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DOĞANŞEHİR HALKININ POPÜLER DİNDARLIK DÜZEYLERİNİN**  
**SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Hazırlayan**  
**Sema DAĞLI**

**Danışman**  
**Prof. Dr. Mustafa ARSLAN**

**MALATYA-2023**

## ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım DOĞANŞEHİR HALKININ POPÜLER DİNDARLIK DÜZEYLERİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sema DAĞLI

## ÖN SÖZ

İnsanlığın en eski dönemlerinden beri varlığını gösteren din, inananlarının hem zihninde hem de eylemlerinde birçok etki yaratmış ve toplumların oluşum sürecinde birçok değişime uğrayıp edindiği sosyal karakterle beraber o topluma nüfuz etmiştir. Toplumsal yaşamın her alanında, sembollerle, imge ve değerlerle ortaya çıkan dini yapı, insanların bu değerlerle etkileşime girmesiyle birlikte farklı dindarlık eğilimlerinin ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır. Bireylerin gündelik yaşamlarındaki dini tutum ve davranışlarında ortaya çıkan bu dindarlık biçimlerini görmezden gelmeye çalışmak ve tek bir dini yoruma indirgemek gerçekleri göz önüne sermeye engel olmaktadır. Din sosyolojisi toplumsal alanda çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bu dindarlık eğilimlerini açıklamaya yönelik olarak çeşitli kavramlar (kitabî din, resmi din, halk dini, normatif din, popüler din, halk dindarlığı) üretmiştir. Bu kavramlardan biri olan popüler dini inanç ve uygulamalar, kitabî dine göre değil de halkın duygu ve düşüncelerine göre şekil almaktadır. Bu durum da ister istemez bu iki yapı arasında bir takım farklılık ve çatışmalara yol açmaktadır. Popüler dindarlık düzeyini analiz etmeye çalıştığımızda görmekteyiz ki eski Türk inanışlarının da bunda etkisi oldukça fazladır.

Bu çalışmayla Malatya ili Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın popüler dindarlık düzeyleri ele alınıp yok olup gitmeye yüz tutmuş geleneksel inanç ve kültürler tespit edilip bunların gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır. Araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmamızın konusu, amacı ve öneminden bahsedilmektedir. Araştırmamızın birinci bölümünü kavramsal çerçeve oluştururken, ikinci bölümümüzde araştırmamızın yöntemi, üçüncü bölümümüzde ise araştırma alanı hakkında genel bilgiler verilip araştırmamızda elde ettiğimiz bulgular yorumlanıp, değerlendirilmiş ve sonuç kısmına eklenmiştir.

Araştırmanın oluşum aşamasında tez konumun tespitinden yazılıp sunum aşamasına kadar geçen süreçte bilgi ve deneyimiyle her zaman bana destek olan hocam sayın Prof. Dr. Mustafa ARSLAN'a, mülakat yaparak bilgilerinden yararlandığım katılımcılara, anket yaptığım deneklere ve bana her zaman destek olan aileme sonsuz teşekkür ediyorum.

Sema DAĞLI

Malatya/2023

## ÖZET

DAĞLI, Sema, Doğanşehir Halkının Popüler Dindarlık Düzeylerinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2023.

Bu çalışma, Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın, popüler dindarlık düzeylerinin, sosyolojik açıdan incelenmesini konu edinmiştir. Araştırma alanının merkezinde ve kırsal alanlarında gerçekleştirilen bu çalışmada katılımcı gözlem, mülakat ve anket teknikleri uygulanmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmamızın giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve önemine değinilmiştir. Araştırmamızın birinci bölümünde kavramsal çerçeve yer almakta olup konu ile ilgili kavramlar açıklanmıştır. Kavramsal çerçeve içerisinde dini farklılaşma neticesinde ortaya çıkan popüler dindarlık düzeyi, sosyolojik bağlamda ele alınmıştır. İkinci bölümümüzde araştırmanın yöntem ve teknikleri, veri toplama araçları ve analizleri ele alınmıştır. Bu tekniklerle çalışmanın kapsamı detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümümüzde ilk olarak araştırma alanı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra anket ve mülakat teknikleriyle elde edilen bulgular değerlendirilip yorumlamaya tabi tutulmuştur. Sonuç kısmımızda ise Doğanşehir ilçesindeki popüler dindarlık düzeyinin varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen popüler dindarlık tutumları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişki ortaya çıkartılıp değerlendirilmiştir. Popüler dindarlık alanında yapılan bu çalışmanın, Türk popüler dindarlığının anlaşılması ve değerlendirilmesine katkı sağlaması hedeflenmiştir.

**Anahtar Sözcükler:** Popüler dindarlık, Normatif Dindarlık, Batıl İnanışlar, Doğanşehir, Halk İnanışları.

## ABSTRACT

DAĞLI, Sema, An examination from sociological perspective of the popular religiosity levels of the people of Doğanşehir, A master thesis, Malatya, 2023.

This study is based on the popular religiosity levels of the people living in the Doğanşehir district. In this study, conducted in the center and rural areas of the research area, participant observation, interview and survey techniques were implemented. In the introduction of our three-part study, the subject, purpose and importance of the research has been addressed. The first part of our research includes the conceptual framework and describes the concepts of the matter. The level of popular religiosity devotion, which is the result of religious differentiation within the conceptual framework of this study is discussed in the sociological context. In the second section, the methods and techniques of the research, data collection tools and analysis were discussed. After that the scope of the study was detailed. In our third section, we first provide an overview of the research area. After that we evaluate and interpret the findings obtained with questionnaire and interview techniques. In our conclusion, the existence of the popular religiosity level in the Doğanşehir district has been identified and assessed. The relationship between popular religiosity attitudes and various variables were evaluated. This study in the field of popular religiosity is aimed at contributing to the understanding and evaluation of Turkish popular piety.

**Keywords:** Popular religiosity, normative piety, superstition, Doğanşehir, folk beliefs.

## İÇİNDEKİLER

O N A Y.....	iii
ONUR SÖZÜ.....	iv
ÖN SÖZ .....	v
ÖZET .....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR .....	xii
TABLOLAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ .....	1
1.Araştırmanın Konusu .....	1
2.Araştırmanın Amacı ve Önemi .....	2

## BİRİNCİ BÖLÜM

### KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Popüler Din Olgusu.....	4
1.1.1.Popüler Dinin Sosyolojik Bağlamı.....	5
1.1.2.Toplumsal Tabakalaşma ve Din İlişkisi .....	6
1.2.Dindarlığın Kategorik Ayrımı .....	9
1.2.1.Din ve Dindarlık Kavramları.....	9
1.2.2. Popüler Dindarlık.....	11
1.2.3. Normatif Dindarlık .....	13
1.2.4. Popüler Din – Normatif Din Ayrımı.....	14
1.3.Türk Popüler Dindarlığı.....	16

## İKİNCİ BÖLÜM

### YÖNTEM

2.1. Araştırma Yöntemi .....	20
2.1.1.Sayıtlar .....	21
2.1.2.Problem Cümlesi ve Alt Problemler.....	21
2.1.3.Hipotezler .....	22
2.1.4.Evren ve Örneklem .....	23
2.1.5.Sınırlılıklar.....	24
2.2. Veri Toplama Araçları .....	24
2.3. Kişisel Bilgi Anketi.....	25
2.4. Popüler Dindarlık Ölçeği.....	26
2.4.1. Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geçerliliği .....	27
2.4.2. Popüler Dindarlık Ölçeğinin Güvenirliği .....	29
2.5. Normatif (Kitabi) Dindarlık Ölçeği.....	29
2.5.1. Normatif Dindarlık Ölçeğinin Geçerliliği .....	30
2.5.2. Normatif Dindarlık Ölçeğinin Güvenirliği .....	31
2.6. Batıl İnanç Kaygı Testi Ölçeği .....	31
2.7. Verilerin Analizi ve İstatiksel İşlemler.....	32

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### BULGULAR VE YORUM

3.1. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler .....	33
3.1.1. Doğanşehir'in Tarihçesi.....	33
3.1.2. Doğanşehir'in Coğrafi Konumu ve Nüfus Yapısı .....	34
3.1.3. Araştırma Alanının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı.....	36
3.2. Bağımsız Değişkenler Açısından Örneklem Grubunun Genel Özellikleri ....	38
3.2.1. Örneklem Grubunun Genel Özellikleri .....	38



<b>3.3. Örneklem Grubunun Popüler Dindarlık ile İlişkisi.....</b>	<b>42</b>
<b>3.3.1.Cinsiyet Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi.....</b>	<b>43</b>
<b>3.3.2.Yaş Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi .....</b>	<b>44</b>
<b>3.3.3.Eğitim Düzeyine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi.....</b>	<b>46</b>
<b>3.3.4.Medeni Duruma Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi.....</b>	<b>48</b>
<b>3.3.5.Meslek Gruplarına Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi.....</b>	<b>49</b>
<b>3.3.6.Yaşanılan Yere Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi.....</b>	<b>51</b>
<b>3.3.7.Aile Tipine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi .....</b>	<b>52</b>
<b>3.3.8.Sosyal Tabakaya Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi .....</b>	<b>53</b>
<b>3.4.Normatif Dindarlığın Popüler Dindarlık İle İlişkisi .....</b>	<b>55</b>
<b>3.5.Dindarlık Boyutunun Popüler Dindarlık ile ilişkisi.....</b>	<b>58</b>
<b>3.6.İbadetlere Yönelik Tutum ve Davranışların Popüler Dindarlık İle İlişkisi... </b>	<b>60</b>
<b>3.7. Toplumsal Faktörlerin Popüler Dindarlık İle İlişkisi.....</b>	<b>62</b>
<b>3.7.1.Aile Faktörünün Popüler Dindarlık Düzeyi İle İlişkisi .....</b>	<b>65</b>
<b>3.7.2. Geçiş Dönemlerine Göre Halkın Popüler Dindarlık Tutumları .....</b>	<b>67</b>
<b>3.7.2.1.Doğumla ilgili İnanışlar:.....</b>	<b>68</b>
<b>3.7.2.2. Evlilik İle İlgili İnanışlar .....</b>	<b>70</b>
<b>3.7.2.3. Ölüm İle İlgili İnanışlar .....</b>	<b>72</b>
<b>3.8.Batıl İnanışların Popüler Dindarlık İle İlişkisi.....</b>	<b>74</b>
<b>3.8.1 Batıl İnanışların Korelasyon Analizi.....</b>	<b>74</b>
<b>3.8.2.Batıl İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi ...</b>	<b>75</b>
<b>3.9.Ziyaret Kültü ve Evliya-Şeyh İnanışlarının Popüler Dindarlık ile İlişkisi ....</b>	<b>79</b>
<b>3.9.1. Türbe Ziyareti İnanışlarının Popüler Dindarlık İle İlişkisi .....</b>	<b>80</b>
<b>3.9.2. Evliya-Şeyh İnanışlarının Popüler Dindarlık İle İlişkisi .....</b>	<b>84</b>
<b>3.10.Nazar – Büyü Gibi İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi .....</b>	<b>87</b>
<b>3.11.Hızır ve Hıdrellez İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi .....</b>	<b>90</b>

<b>3.12.Geleneksel Uygulamalar İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi</b>	<b>93</b>
<b>3.13.Sağlık İle İlgili İnanışlar ve Popüler Dindarlık İlişkisi.....</b>	<b>94</b>
<b>3.14.Siyaset İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlıkla İlişkisi.....</b>	<b>95</b>
<b>3.15.Özel Gün ve Gecelerle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi .....</b>	<b>96</b>
<b>SONUÇ .....</b>	<b>97</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>105</b>
<b>EKLER .....</b>	<b>110</b>

## KISALTMALAR

**Bkz. Bakınız**

**C. : Cilt**

**Çev. : Çeviren**

**Der. :Derleyen**

**Ed. Editör**

**M.Ö. : Milattan Önce**

**M.S. : Milattan Sonra**

**S. : Sayfa**

**S.s. : sayfa sayısı**

**TDK: Türk Dil Kurumu**

**TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu**

**Vb. Ve benzeri**

**Vd. : Ve diğerleri**

**Yay: Yayınlar**

**Yy: Yüzyıl**

**%: Yüzde**

## TABLolar DİZİNİ

<b>Tablo 1:</b> Faktör Analizi Sonucu Oluşan Faktörler, Faktör Öz Değerleri, Varyans Yüzdeleri ve Toplam Yükleri .....	27
<b>Tablo 2:</b> Faktör Analizi Sonucunda Oluşan Faktör 1 Maddeleri, Öz Değerleri ve Varyans Yüzdesi .....	28
<b>Tablo 3:</b> Popüler Dindarlık Ölçeği Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı .....	29
<b>Tablo 4:</b> Faktör Analizi Sonucunda Oluşan Faktör 2 Maddeleri, Öz Değerleri ve Varyans Yüzdesi .....	30
<b>Tablo 5:</b> Normatif Dindarlık Ölçeği Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı .....	31
<b>Tablo 6:</b> Doğanşehir ilçesi 2021 Yılı Toplam Nüfus Sayısı ve Yüzdelik Oranı .....	34
<b>Tablo 7:</b> Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	38
<b>Tablo 8:</b> Örneklem Grubunun Yaşa Göre Dağılımı.....	39
<b>Tablo 9:</b> Örneklem Grubunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	39
<b>Tablo 10:</b> Örneklem Grubunun Medeni Duruma Göre Dağılımı .....	40
<b>Tablo 11:</b> Örneklem Grubunun Meslek Grubuna Göre Dağılımı .....	40
<b>Tablo 12:</b> Örneklem Grubunun İlçede İkamet Etme Süresine Göre Dağılımı.....	41
<b>Tablo 13:</b> Örneklem Grubunun Aile Tipine Göre Dağılımı .....	41
<b>Tablo 14:</b> Örneklem Grubunun Sosyal Tabakaya Göre Dağılımı .....	42
<b>Tablo 15:</b> Cinsiyet Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin t- Testi Sonuçları .....	43
<b>Tablo 16:</b> Yaş Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları .....	44
<b>Tablo 17:</b> Yaş Değişkenine Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları .....	45
<b>Tablo 18:</b> Eğitim Durumuna Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları .....	46
<b>Tablo 19:</b> Eğitim Düzeyine Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları .....	47
<b>Tablo 20:</b> Medeni Duruma Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları .....	48
<b>Tablo 21:</b> Medeni Duruma Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları .....	49

<b>Tablo 22:</b> Meslek Gruplarına Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları .....	50
<b>Tablo 23:</b> İkamet Etme Süresine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonucu.....	52
<b>Tablo 24:</b> Yaşanılan Yere Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları .....	51
<b>Tablo 25:</b> Aile Tipine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonucu .....	52
<b>Tablo 26:</b> Aile Tipine Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları .....	53
<b>Tablo 27:</b> Popüler Dindarlık Düzeyinin Sosyal Tabakaya Göre Varyans Analizi Sonuçları .....	54
<b>Tablo 28:</b> Popüler Dindarlık ile Normatif Dindarlık Ölçekleri Arasındaki Korelasyon Analizi.....	55
<b>Tablo 29:</b> Allah'ın Varlığına İnanma Durumuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyi.....	56
<b>Tablo 30:</b> Ahiret İncasına İnanma Durumuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyi.....	56
<b>Tablo 31:</b> Kur'an'ın Haber Verdiği Şeylerin Doğruluğuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyleri .....	57
<b>Tablo 32:</b> İslam Dininin Kişinin Hayatına Gaye ve Anlam Kazandırma Durumuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi .....	58
<b>Tablo 33:</b> Dindarlık Boyutunun Popüler Dindarlık, Normatif Dindarlık ve Batıl İnanış Ölçeklerine Göre Korelasyon Analizi Sonuçları .....	59
<b>Tablo 34:</b> Namaz Kılma ile İlgili Tutum ve Davranışların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonuçları .....	60
<b>Tablo 35:</b> Kur'an-ı Kerim'i Araştırmasından Okuyabilme ile İlgili Tutumların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonuçları .....	61
<b>Tablo 36:</b> Oruç Tutma ile İlgili Tutumların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi.....	61
<b>Tablo 37:</b> Toplumsal Faktörlere Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi .....	63

<b>Tablo 38:</b> Toplumsal Faktörlerden Aile Tipinin Dindarlık Ölçekleri ile Korelasyon Analizi.....	65
<b>Tablo 39:</b> Katılımcıların Dindarlık Düzeylerinin Aile Faktörüne Göre Ki –Kare Testi	66
<b>Tablo 40:</b> Çocuğun Göbek Bağının Gömülmesi ile İlgili İnanışın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi.....	69
<b>Tablo 41:</b> Evlilik Gibi Merasimlere Ait İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi.....	71
<b>Tablo 42:</b> Ölünün Ruhunun Huzur Bulması ile İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi.....	73
<b>Tablo 43:</b> Ölünün Camı İçin Verilen Yemek İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi.....	73
<b>Tablo 44:</b> Batıl İnanış Kaygı Ölçeğinin Popüler ve Normatif Dindarlık Ölçekleri ile Aralarındaki Korelasyon Analizi .....	75
<b>Tablo 45:</b> Batıl İnanışlara Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi.....	76
<b>Tablo 46:</b> Türbe Ziyaretleri ile İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi.....	81
<b>Tablo 47:</b> Örneklem Grubunun Türbe Ziyaret Sebebinin İstatiksel Sonuçları .....	82
<b>Tablo 48:</b> Türbe Ziyaretlerinin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımının Ki-Kare Testi Analizi Sonuçları .....	83
<b>Tablo 49:</b> Bir Evliya Türbesinde Bulunmanın Verdiği Manevi Huzurun Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonucu.....	84
<b>Tablo 50:</b> Evliya Türbelerindeki Dua ve Dileklerin Kabul Olunacağına Olan İncanın Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonucu .....	85
<b>Tablo 51:</b> Evliya – Şeyh Gibi Kişilere İyi Gözle Bakmama Durumunun Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonucu.....	85
<b>Tablo 52:</b> Evliya Türbesinde Bulunma Durumuna Göre Ki-Kare Testinin Analiz Sonucu .....	86
<b>Tablo 53:</b> Nazar ile İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Boyutuna Göre Varyans Analizi Sonucu .....	88
<b>Tablo 54:</b> Hızır Uğrayan Eve Bereket Yağar İfadesinin Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi .....	90

<b>Tablo 55:</b> Hızır ile ilgili inanışların Anket Ölçekleriyle Korelasyon Analizi Sonucu.....	91
<b>Tablo 56:</b> Hıdırellez İnanıcının Popüler Dindarlık Boyutunun İstatistiksel Analizi .....	92
<b>Tablo 57:</b> Örf, Adet Ve Geleneksel Uygulamalara Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Anallizi Sonuçları .....	93
<b>Tablo 58:</b> Gelenek Vazgeçilme Hususuna Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analiz Sonuçları .....	94
<b>Tablo 59:</b> Sağlıkla İlgili İnanışlara Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analiz Sonucu.....	94
<b>Tablo 60:</b> Siyaset İle İlgili İnanışlara Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi.....	95
<b>Tablo 61:</b> Özel Gün ve Gecelerle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Analizi .....	96

# GİRİŞ

## 1.Araştırmanın Konusu

Evrensel bir olgu olan din, insanların hem toplumsal yapı içerisindeki tutum ve davranışlarını hem de birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyip belirleyen bir kurumdur. Din, başlangıçta üstün olarak kabul edilen kutsal ve aşkın olanı ifade ederken, gündelik yaşamla birlikte sosyal hayatın farklı disiplinleriyle etkileşime girdiğinde, inanç ve uygulamalarda artık bireyi aşarak, toplumsal yaşamla beraber hareket etmeye başlar (Arslan, 2012:655). Toplumsal yaşamın her alanında, sembollerle, imge ve değerlerle ortaya çıkan dini yapı, insanların bu değerlerle etkileşime girmesiyle birlikte farklı dindarlık eğilimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Din sosyolojisi toplumsal alanda çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bu dindarlık eğilimlerini açıklamaya yönelik olarak çeşitli kavramlar (kitabi din, resmi din, halk dini, normatif din, popüler din, halk dindarlığı) üretmiştir.

Bu araştırmada, Malatya ili Doğanşehir İlçesinde yaşayan halkın, popüler dindarlık düzeyindeki halk inanışları incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda öncelikli olarak kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Araştırma alanı olarak belirlenen bu bölgede demografik ve kültürel değişkenler ile dini tecrübe arasındaki ilişki ele alınmıştır. Popüler dini inanç ve uygulamaları belirlemek ve popüler dindarlığın boyutlarının hangi düzeyde olduğunu tespit etmek üzere Arslan'ın "Türk Popüler Dindarlık Ölçeği" kullanılmıştır. Yapılan araştırmada deneklerin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, medeni durumu gibi kıstaslar ele alınarak popüler dindarlık düzeylerindeki farklılıklar gözlemlenmeye çalışılmıştır.

Popüler dini inanç ve uygulamalar, kitabi dine göre değil de halkın duygu ve düşüncelerine göre şekil almaktadır. Bu durum da ister istemez bu iki yapı arasında bir takım farklılık ve çatışmalara yol açmaktadır. Bu gerilimin yanı sıra elbette ki etkileşimlerin olması da kaçınılmazdır. Bu çatışma ve etkileşimleri araştırmamızda detaylı bir şekilde ele almaya çalışırken bunu tarihsel süreç bağlamında yapmaya çalıştık. Geçmişten günümüze kadar popüler dindarlığın halk arasında yayılma düzeyinin modern dönemde de aynı oranda olup olmadığını inceledik.

Bu alanda yapılan çalışmalara baktığımızda popüler dindarlığın daha çok kadınlar, yaşlılar, eğitim ve maddi düzeyi düşük olanlar ile kırsal kesimlerde yaşayanlar arasında



yaygın olduğu kanısının hâkim olduğu görülmüştür (Tanyu 1976; Arslan, 2014; Örnek 1966; Günay 1999; Köktaş 1993). Geleneksel toplum yapısı içerisinde bu grupların diğelerine nazaran kitabi dine yönelim imkânlarının daha az olması ve toplum içerisindeki rol, statü ve etkileşimlerinin popüler dindarlığa kaymalarına olanak sağlamaktadır. Yani bu tarz yönelimlerin bir bakıma zaruretten ortaya çıktığı düşünülse de tarihsel süreçte beraberlerinde getirdikleri bağlılık, inanç ve uygulamalar da baskın olmakta ve bu tarz inanışlara yönelimleri kaçınılmaz kılmaktadır.

Popüler dindarlık düzeyini analiz etmeye çalıştığımızda görmekteyiz ki eski Türk inanışlarının da bunda etkisi oldukça fazladır. Çünkü Türkler yıllarca birçok dini inancın etkisi altında kalmış ve yeni bir dini benimsediklerinde ise eski dini inanç ve kültürlerinden tamamen vazgeçmemiş, bağlarını koparamamışlardır. Bu etkileşimi sadece dini inanışlarda değil geçiş dönemlerinde de görmekteyiz. Popüler dinin özellikle de doğum, ölüm, evlilik ve savaş gibi bu önemli geçiş dönemlerinde hem bireyin hem de toplumun hayatında tüm dikkatleri üstüne topladığını vurgulayan Wach ‘a göre bu durum günlük hayatın diğeler alanlarında da kendini göstermektedir ( 1987:13).

## **2.Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Araştırmamızın amacı; Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın popüler dindarlık düzeyini tespit ederek bu tür inanışların bağımsız değişkenler üzerindeki dağılım oranlarını belirlemek ve unutulmamasını sağlayarak etkilerini tespit edebilmektir. Geniş halk kesimine ait olan popüler dindarlık tarzlarının, günümüzde gittikçe yaygınlaşıp artması ve özellikle de modern dönemlerde canlılığını korumaya devam etmesi bu tarz inanışların ne kadar güçlü bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Çalışmamızda bu inanışların hangilerinin halen uygulanmakta olduğunu hangilerinin ise unutulmaya yüz tuttuğunu tespit etmekle beraber aynı zamanda bu alanda yapılacak olan çalışmalara da katkı sağlamayı hedeflemekteyiz. Konunun tam olarak anlaşılabilmesi için pratikte anket, mülakat ve gözlem teknikleri uygulanmıştır. Bu tarz çalışmalar ışığında toplumdaki popüler dindarlık düzeyleri daha iyi anlaşılıp yorumlanacaktır.

Yapılan araştırmada bu bölgede yer alan yaygın inanç ve ritüellerin günümüzde de varlığını halen devam ettirip ettirmediği ve popüler dindarlığın boyutlarının hangi düzeyde olduğu anlaşılmaya çalışılmış ve bu inanışların hem tarihi hem de kültürel yönü ele alınarak diğeler inançlarla etkileşiminin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmamızda kitabi/resmi din ile popüler din arasındaki ayrımlara değinildiği gibi bu kavramların birbirleriyle olan etkileşimlerine de vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Popüler din kavramı belli nitelikteki inanç ve uygulamaları bünyesinde barındırması ve çeşitliliğiyle araştırmamız açısından oldukça önemlidir. Ülkemizde bu alanda önemli çalışmalar yapan Arslan, popüler din ve kitabi din arasındaki dikotomik ayrımın keskin çizgilerle ayrılmaya çalışılmasının bu iki kavram arasında gerçekleşecek olan iletişim ve alışverişe engel olacağını vurgulamaktadır (Arslan, 2014:32).

Toplumsal yapı içerisinde oldukça yaygın bir şekilde bulunan halk inanış ve uygulamalarının, geçmişte hangi tarihi ve kültürel etkenler aracılığıyla günümüze kadar ulaştığını ve bu inanışların bazılarının varlığını halen diri bir şekilde tutmasının, unutulmamasının altında yatan sebeplerin araştırılması da konumuz açısından oldukça önemlidir. Din sosyolojisi alanında yaptığımız incelemelerde özellikle de Türk halkının inanç yapısında oldukça ağır basan popüler dindarlık kavramını, sosyolojik olarak inceleme gereği duyduğumuz bu çalışma ile bu alanda yapılan çalışmalara da katkıda bulunmayı ve farklı bir bakış açısı kazandırmayı amaçladık. Çünkü Türklerin İslamiyet öncesinde yaşamış oldukları dini inanç ve uygulamaların yüzyıllar sonra dahi varlığını sürdürebilir olması ve bunları yaşatması, kitabi bir din olan İslam'a karşı bile bazı ritüellerin halen direnip uygulanmaya devam etmesi, bizlere bu geleneksel diye adlandırdığımız halk inanışlarının ne kadar da güçlü olduğunu göstermektedir.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### 1.1.Popüler Din Olgusu

Tarih boyunca bilinen tüm toplumlar bir şekilde dine yönelmiş ve dinin kaynağı hakkında çeşitli çıkarımlarda bulunmaya çalışmışlardır. Kutsal kabul edilen ve üstün bir yaratıcıya bağlanılan din kavramı, insanlar tarafından simgeleştirilip sembolik anlamlar yüklenmiş ve bu sembollerin daha çok önem kazandığı popüler düşünce ve inanç tarzları halk arasında yaygınlaşıp canlılığını koruyarak halkın dinsel ve kültürel hayatını derinlemesine etkilemiştir (Arslan, 2014:18). Wach'a göre her din, içinde yaşamış olduğu toplumsal çevreden etkileneceği gibi aynı zamanda o din, düzenleyici normlarıyla o toplumu da etkileyecektir (1987:12). Bu karşılıklı etkileşimin sonucunda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan farklı dini ritüel ve inanışlar, dünden bugüne her din ve toplumda az ya da çok kendini göstermiştir. Bu dini inanışların, eğitim seviyesi, yaşı, cinsiyeti, konumu, yetişmiş olduğu çevre ve kültürel yapısı ne olursa olsun, bir şekilde insanları etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda Ülgener, kişilerin yaşadığı alan veya içinde bulunulan zamanın, o topluma yapacağı baskı ile oluşturulan tabakadaki din algısının değişip ağırlığını koyacağını ( 1981: 75) belirtir.

İnansın ya da inanmasın tüm bireyleri sosyolojik olarak yakından ilgilendiren din, gündelik hayat içerisinde çok çeşitli örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayattaki dini inançları belirleyen popüler formlar, geniş halk tabakası ile birlikte yaygın bir şekilde dini inanışları etkilemekte ve bu durum toplumsal bir alışkanlık haline gelmektedir. Arslan bu durumu şöyle özetler;

Kolektif, ortaklaşa hayatın ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu geleneksel topluluklarda, yaygın olan popüler dini inanış ve uygulamalar, gündelik hayatın içerisinde, belli bir davranışı alışkanlık edinmiş insanlarla birlikte yaşanarak öğrenilmektedir. Burada popüler dini tutumlar bir bilinç durumundan ziyade gündelik hayatın sıradanlığı içerisinde bir “toplumsal alışkanlık” durumundan kaynaklanarak öğrenilmektedir (2014:225).

Toplumsal yapılarda meydana gelen farklılaşmalar sonucunda yaşanan dini uygulama ve pratiklerde de bir nevi çeşitlilikler oluşmaktadır. Popüler dini inanış ve uygulamalarda da çok fazla çeşitlilik olduğunu belirten Long'a göre bu farklılıklar şöyle sıralanmaktadır:

1. Popüler din, bir toplumun organik formuyla eş değerdir. Bu anlamda popüler din, ilkel ve folk dinin anlamlarıyla da örtük bir biçimde ilişkilidir.
2. Bir dini topluluk içinde din sınıfının tersine onlara tabi olan cemaatin dini olarak popüler din.
3. Yaygın inançlar, ritüeller ve bir toplumun değerleri olarak popüler din. Popüler dinin bu tipi bir çeşit sivil din veya halkın dinidir. O, toplum içindeki dini tabiatı her şeyinin müzakeresi için genel ve geniş bir bağlam imkânı sunar.
4. Genel ve sivil dinden farklı olarak genellikle toplumun daha aşağı katmanlarında oluşan ezoterik inanç ve pratiklerin karışımı olarak popüler din.
5. Bir kültürdeki alt sınıfın ya da azınlık grubun dini olarak popüler din.
6. Bir toplum içinde öğrenilen sofistike dinin karşıtı anlamında kitlelerin dini olan popüler din.
7. Bir toplumun elit kesimlerince dinin bir ideolojisinin oluşturulması olarak popüler din (2013:148-154).

Geniş kitlelerin sahip olduğu popüler dini inanış ve uygulamaların gizliden ya da açıktan yapılan bir takım işlevleri vardır. Bu işlevler o toplumu yönlendirmede ve yeni bir bakış açısı kazandırmada oldukça etkilidirler (Arslan, 2014:84). Bu popüler dini inanışların işlevleri halk/avam dediğimiz kesimi olumlu şekilde etkilerken bir başka kesim olan yüksek kültüre sahip eğitimli elit kesimin hoşuna gitmeyebilir. Arslan bunları fonksiyonel ve disfonksiyonel kavramlar olarak nitelendirmiştir (2014:84).

### **1.1.1.Popüler Dinin Sosyolojik Bağlamı**

Din sosyolojisinin ana konusu, din ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşimleri ele alıp bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkan dini grupları incelemektir. Bu bağlamda toplumsal yapı içerisinde meydana gelen halk inanış ve uygulamaları, dini yapının toplum ile girdiği etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Aslında her din içinde doğup büyüdüğü toplumun kültürel yapısını etkilediği gibi kendisi de o toplumun geleneksel ve kültürel dokusundan etkilenmektedir. Bunun akabinde de toplumsal yapı içerisinde bir takım farklılaşma ve tabakalaşmalar meydana gelmektedir.

Sosyal farklılaşma ve tabakalaşmanın sonucunda aynı kültürel yapı içerisinde bir takım alt ve üst kültürler oluşmaktadır. Bu durumu kültürün ikili sınıflaması olarak niteleyen Arslan, toplumsal yapı içerisinde meydana gelen bu farklılaşmaların, ele alınırken objektif olunması ve değer yargılarından uzak durulmasının, bilimsellik açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır ( 2014:38).

Sosyal yapı değiştikçe dini yapıyı meydana getiren unsurlarda ister istemez bir değişime tabi olmaktadır. Bu durum sadece toplumun yapısal unsurlarından biri olan dini yapıda değil aynı zamanda ailede, ekonomide, eğitimde, siyasette ve hukukta yani birçok alanda görölmektedir. Konumuz gereği her ne kadar din veya dindarlık yapılarındaki farklılıklara değinecek olsak da şu da bir gerçek ki diğer unsurların da dindarlık farklılaşmasında etkileri kaçınılmazdır. Çünkü bireylerin doğuştan getirdikleri bir takım inanç ve dine yatkınlık özelliklerinin yanı sıra içinde doğup büyüdükleri sosyo kültürel ve psiko sosyal çevreden de etkilenerek, dindarlıklarının şekillendiği görölmektedir (Şentürk, 2010:65). Arslan'a göre bu durum, "toplumsal yapılar değişse de, bir değişim zarureti hâsıl olsa da bir takım kültürel yapıtlar direnir değişmez" (2014:77). Çünkü din gibi kültür de özerk bir yapıya sahiptir. Fakat din ferdi olmaktan çıkıp toplumsallaştığında hem kendisi etkilenir hem de o yapıyı etkiler. Türbelerdeki ritüellerin bu etkilenmenin canlı birer göstergesi olduğunu savunan Köse'ye göre "Orta Asya'dan, Şamanizm'den getirdiklerimizi, Anadolu'da bulduğumuz Helen kültürü kalıntılarıyla buluşturup İslâm şemsiyesi altında türbelerde icra etmekteyiz" (2014:9).

Popüler dinin toplumsal zeminini ele aldığımızda da görmekteyiz ki kültürel bir farklılaşma sonucu ortaya çıkmış olan ve derin dini bilgiye sahip geniş halk kesimini temsil etmektedir. Arslan'a göre " popüler dini inanışlar, eski ilkel dinlerden ve başka kültürlerden oluşmakla birlikte, üst tabakadaki din âlimlerince şekillendirilen fikir, inanç ve uygulamaların alta, halk tabakasına süzölüp gelmesiyle mümkün olmaktadır" (2014:102).

### **1.1.2.Toplumsal Tabakalaşma ve Din İlişkisi**

Popüler dindarlığı tam olarak kavrayabilmek için sosyolojinin en önemli konularından bir olan toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma konusunu iyi kavramak gerekmektedir. Sosyologlar insanlar arasındaki eşitsizliği nitelemek için toplumsal tabakalaşma kavramını kullanırlarken Arslan'a göre bu farklılaşma en sade toplumlarda bile kendini göstermektedir (Arslan, 2014:86). Toplumsal eşitsizlikleri üç temel düzeye indirgeyen Tezcan'a göre bunlar; ekonomik düzey, siyasal düzen ve toplumsal statülerdeki dağılımların eşitsizliğidir (1995:75). Toplumsal tabakalaşma, "toplumsal istikrar ve değişim süreçlerini anlama çabasıyla tüm toplumları karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceleyen makro sosyolojinin kalbini oluşturan bir alandır."(Marsall, 2005: 710).

“Her tabakalaşmanın temel özelliği mevcut farklılıkların meşrulaştırılmasıdır.” (Kehrer, 1998: 75) Bu bağlamda toplumların farklılaşması sonucu oluşan tabakalaşma sistemlerinde içinde bulunulan toplumun asıl yapılarında oluşan bir takım hiyerarşik yapılar meydana gelmektedir (Tolan, 1996: 57).

Toplumsal farklılaşmayı, hem toplumu meydana getiren unsurların hem de değerlerin, düşünce ve fikirlerin farklılaşması olarak ele alan Günay, toplumların basit ve karmaşık toplumlar olarak ikiye ayrıldığını ve basit toplumlarda henüz farklılaşmaların olmadığını ve dini yaşayışta da bu anlamda farklılaşmalardan söz edilemeyeceğini; karmaşık toplumlarda ise aksine toplumsal farklılaşmaların olduğunu ve bunun dini münasebetlerde etkisinin görüldüğünü vurgular (2020:317). Aslında gerçek anlamda toplumsal farklılaşmanın hiç yaşanmadığı saf halde bulunan bir toplumun var olmasının zor hatta imkânsız olabileceğini de ifade eden Günay, “kültür ve medeniyetin ne kadar alt basamaklarına inilirse inilsin, toplumların belli bir tekâmül ve ilerleme safhasından geçtikleri ve az da olsa farklılaşmış bir durumda oldukları anlaşılmaktadır” (2020:318).

İlkel toplumlardan modern toplumlara doğru gidildikçe toplumların daha fazla karmaşıklaştığını ve farklılaşmanın daha da arttığını görürüz. Sosyal farklılaşma faktörleri olan yaş, cinsiyet, statü, mevki, eğitim gibi unsurların dini yaşantıda da bir takım farklılaşmalara etki ettiği görülmekte ve karmaşık toplumlarda din, toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı en önemli faktörlerden biri olmaktadır (Günay, 2020:328). Sosyal tabakaların dinin biçimlenmesinde önemli bir faktör olduğunu ifade eden Wach’a göre ise toplumdaki sosyolojik farklılıklar, dini yapının şekil ve tabiatında da farklılıklara yol açar ve özellikle de ilkel olan dini yapılarda mitolojik ve büyüsel unsurları ortaya çıkarır (1995:34). Ayrıca Wach sosyal farklılaşma ve tabakalaşma sonucunda dini yapıda meydana gelen etkilerin doğrudan bireyi ilgilendiren sübjektif alana değil toplumu ilgilendiren objektif alan üzerinde görüldüğünü ifade eder (1995:297).

Toplumsal tabakalaşma olgusunu daha iyi açıklayabilmek için din sosyologları bir takım sosyal tabakalaşma kuramları geliştirmişlerdir. Konumuzla alakalı olarak bu kuramlar içerisinde belki de en önemlileri Karl Marx’ın toplumsal sınıf kuramı ile Max Weber’in üçlü sosyal tabakalaşma kuramıdır. Marx’ın sınıf kuramında tabakalaşma iki kategoride ele alınır. Birincisi gücü, iktidarı ve ekonomiyi elinde tutan burjuva dediğimiz üst tabakadakiler iken ikinci düzeyi ise ezilen işçi sınıfı oluşturmaktadır. (Fındıkoğlu,

1975:379) Weber'in sosyal tabakalaşma kuramında ise “sosyal sınıf”, “statü” ve “politik parti” yer almaktadır (Gül vd. 2012: 375). Bu üçlü tabakalaşma kuramları teker teker ya da üçü de birden halkın davranış ve tutumlarını etkileyebilir, değiştirebilir (Weber, 2016: 269). Marx'ın kuramı çatışmacı bir kuram iken Weber'in kuramı ise uzlaşmacıdır. Günay'a göre toplumsal değişmeyi sağlayan dinin unsurlardan biri olan karizmatik faktörünü ikili sınıflamaya giderek ele alan Weber, geleneksel alanda peygamberi, kurumsal düzende ise rahibi öne çıkarır. Dini yapının ilk dönemlerinde toplumsal değişimde önemli bir faktör olan peygamber karizmasının sonraki aşamalarda dinin kurumsallaşmasıyla birlikte yerini rahip sınıfına bıraktığını belirtir (Günay, 2006: 373).

Weber'e göre dini inanın derinlere doğru bir boyut kazanmasıyla birlikte üst tabaka ile kitle arasında statü farklılaşmasının yaşanması kaçınılmazdır. Bu durumda toplumsal olgu bu dinsel statü gruplarıyla karşı karşıya gelir ve üstte “virtüöze” elit tabaka dindarlığı, altta ise kitle dindarlığı oluşur. (Weber 1966, akt. Arslan, 2014: 97). Böylelikle Weber, statü tabakalaşma kuramından yola çıkarak popüler dinin temellerini atmış olur. Giddens bu durumu “toplumun katmanlar ya da bölünmeleri, farklı insan gruplaşmaları arasındaki eşitsizlikler olarak” (2008: 256) görür.

Dini yapı ilk ortaya çıktığında toplumsal zeminde tek bir tabakaya mensupmuş gibi görünürken toplumla etkileşimi sonucunda zamanla özgünlüğünü kaybetmeye ve popüler dinin geleneksel unsurlarıyla beraber diğer tabakalarda da yayılmaya başlar ki bu durum bize aslında dinin tek bir tabakaya özgü olamayacağını ve her toplumsal grubun kendine ait bir tabakaya özgü olacağını bildirmektedir (Kehrer, 1998:75). Bu bağlamda Arslan'a göre “popüler dindarlık, kültürel ortamdaki bir farklılaşma ve tabakalaşma sonucu meydana gelmekte ve bu farklılıklar toplumun dini yapısında bir takım farklı dindarlık tiplerini oluşturmaktadır” (2014:85). Bu farklılaşmalar sonucu ortaya çıkan iki farklı dindarlık tipi; yüksek dini bilgiye sahip elit tabakanın oluşturduğu dindarlık tipi ile geniş halk kitlesinin oluşturduğu derin dini bilgiye sahip olmayan tabakanın oluşturduğu dindarlık tipidir.

Geniş halk kesiminin oluşturduğu dindarlık tipini Weber başta kitle dindarlığı olarak adlandırmış olsa da daha sonraki sosyologlar bunu geliştirip “popüler dindarlık” olarak adlandırmışlardır (Arslan, 2014:98). Toplumsal tabakalaşma ile ortaya çıkan üst tabakayı, bilgili, âlim dediğimiz ve azınlığı temsil eden elit bir kesim oluştururken, alt

tabakayı ise halk, avam dediğimiz çoğunluğu temsil eden bir kesim oluşturmaktadır. Bu ayrımı büyük ve küçük gelenek olarak ele alan Robert Redfield'e göre büyük gelenek, yüksek kültüre sahip elit kesimin, seçkinlerin dinini temsil ederken küçük gelenek ise sıradan insanların yani halkın dinini yansıtmaktadır (Yel, 1995:41).

## **1.2.Dindarlığın Kategorik Ayrımı**

Kavramsal çerçevemizin bu bölümünde dindarlık kategorilerine yer verilecektir. Dindarlık kavramının iki farklı boyutu olan popüler dindarlık ile normatif dindarlık tanımlamalarına geçmeden önce din ve dindarlık kavramları ele alınacaktır. Bu iki farklı dindarlık tipinin sadece özelliklerine değil aralarındaki farklılıklar ile ortak paydalarına da değinilecektir.

### **1.2.1.Din ve Dindarlık Kavramları**

Araştırmamızın ana temasını oluşturan “popüler dindarlık” kavramını ele almadan önce din ve dindarlık kavramlarını kısaca izah edelim. Din ya da dindarlık kavramlarını ele aldığımızda, tek bir dini gelenekte bile birçok farklı tanımlamaların yapıldığını görmekteyiz. Kutsalın tezahürü ve evrensel bir olgu olarak nitelenen din, insanların hem toplumsal yapı içerisindeki tutum ve davranışlarını hem de birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyip belirleyen bir kurumdur diyebiliriz. Aslında din sosyologlarının üzerinde ittifak ettikleri bir din tanımı bulunmamakla birlikte yapılan tanımlamalara baktığımızda ise belirli bir din için değil de bütün dinler dikkate alınarak tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Hak ve batıl fark etmeksizin tüm dinlerin, aynı kavram altında toplanmasının, tanımlamayı daha da zorlaştıracağı görüşünde olan Günay'a göre din, tapanla tapılan arasındaki bağlılığı ifade eden sübjektif din ile toplumun bağlandığı inanç ve amelleri ifade eden objektif din olarak ikiye ayrılır (2020:214). Din sosyolojisi ise daha çok objektif din alanı ile ilgilenmektedir.

Dinin tamamen kültürün ve insanın bir ürünü olduğu düşüncesine sahip olan pozitivistçi yaklaşım, dinin kaynağının ilahi olduğunu reddeder. Yani dini olan her uygulama aslında birer kültür ögesidir ve insanlar tarafından sonradan ortaya çıkartılmış, üretilmiş şeylerdir. Durkheim'e göre “bir din, kutsal, yani ayrı ve yasak sayılan şeylere ilişkin olan ve kendisine katılan herkesi tapınak denilen bir manevi topluluk durumunda birleştiren tutarlı inanç ve eylemler dizgesidir” (2010:76).



Din, ferdi yahut toplumsal olarak içine düştüğü toplumun kültürel atmosferinden etkilenen bir yapıya sahiptir. Aslında her din içinde doğup büyüdüğü toplumun kültürel yapısını etkilediği gibi kendisi de o toplumun geleneksel ve kültürel dokusundan etkilenmektedir. Günay, “insanın ve insan topluluklarının hayat tarzı ve sosyal problemlere ürettikleri çözümler” (2020:28) olarak tanımladığı kültürü, yaşayan nesillerin geçmiştekilerden devraldığı sosyal bir miras, saklanıp korunması gereken canlı bir organizma (2020:414) olarak görür. İbn-i Haldun, ünlü eseri Mukaddimedede kültürü “ümran” (2007:113) olarak tanımlarken toplum bilimcilere göre ise kültür, çoğunlukla Edward Taylor’ın da tanımında yapmış olduğu gibi bireylerin değerlerini, ahlakını, adet ve geleneklerini, inançlarını ve davranışlarını kapsayan ortak bir bilgidir (Marshall, 2005:442).

Toplumlar yeni bir dine girdiklerinde eski geleneksel ve kültürel yapılarını yine de korumaya devam ederler. Ama geleneksel tutum ve inançlarını ise artık yeni dinin öğretilerine göre şekillendirmeye başlarlar. Böylece din ile kültürel yapı iç içe geçer ve devamında farklı din ve dindarlık tipleri ortaya çıkar.

Dindarlık kavramını inceleyecek olursak; dindarlık, göreceli ve çeşitlilik içeren bir yapıda olup, “dinin, bireyin hayatında hangi alanlarda görünür olduğunu, hayatın ana eğilimlerini ne ölçüde yönlendirdiğini, gündelik hayat faaliyetleri içinde ne kadar yer tuttuğunu ifade etmektedir” (Çapçioğlu, 2018:127). Günay’a göre dindarlık olgusu kişiden kişiye gruptan gruba devirden devire kültürden kültüre değişen ve dini davranışları belirleyen bir olgudur (2006:9). Bilgin’e göre ise “dindar, hayata bakışı ve yaşam tarzı olarak “din”i referans alan kişi iken dindarlık ise, dindar olma, dini yaşama halidir” (2003:195).

Din ve dindarlık kavramlarının tanımlamalarını tasniflemek, tarihsel süreçte ortaya çıkabilecek farklılaşmaları göz ardı etmektir. Bu durum, özellikle gündelik hayattaki dini yaşamın belli kavramlarla açıklanmasından dolayı onların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebepten dolayı Arslan’a göre dindarlık, çok geniş bir kavram olup tek bir dini yapıda bile birden fazla farklılıklar arz edebilmektedir (Arslan, 2012:97).

Toplumların dini yaşayış biçimlerini incelediğimizde, dini bilgi ve öğretilerin yanı sıra daha önceki inanış ve kültürel yapılara ait halk inanışlarını da görmekteyiz. Bu inanışlar beraberinde farklı dindarlık tiplerinin ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. Kitabı

bilgiye dayalı olan yönelimi “normatif tarz”, halk arasında yaygın olan yönelimi ise “popüler tarz” olarak isimlendiren Coştu’ya göre normatif tarzdaki dindarlıkta dinin temel inanç ve öğretileri yer alırken, popüler tarzdaki dindarlıkta ise toplumun mistik ritüelleri yer almaktadır (2009:12). Aynı toplumsal yapı içerisinde çeşitlilik gösteren bu iki farklı dindarlık tiplerine kısaca değinelim.

### **1.2.2. Popüler Dindarlık**

Popüler dindarlığın ortaya çıkışındaki en büyük etkenlerden biri halkın, resmi dinin keskin ve katı kurallarına karşı gelmektense onları kendilerine göre yumuşatmaya çalışıp dini o şekle göre yaşamaya çalışmalarıdır. Böylece farklı dindarlık tipleri ortaya çıkmaya başlar. Mardin’e göre ise bu tarz dindarlıkların ortaya çıkmasında yatan temel sebep aile faktörüdür. Özellikle de 13. yüzyıldan itibaren Türk toplumundaki ailelerin, dini inanış ve uygulamaları aktarırken, resmi din anlayışından uzaklaşıp popüler dindarlık formuna kaydıkları ve bu formun ise daha çok alt tabakaya mensup olan ailelerde görüldüğünü belirtmiştir (1993:8). Aynı şekilde Çelik’te kişilerin dindarlığının şekillenip oluşmasında ve yoğunluğunun artmasında aile faktörünün belirleyici bir role sahip olduğunu belirtmektedir (2003:169).

Popüler dindarlık deyince aklımıza sadece halk arasında uygulanan geleneksel dini inanış ve uygulamalar gelmemeli, aynı zamanda resmi kitabi öğelerin öğretilerini de içermelidir. Eğer biz burada sadece eski kültürlere ait dini inanış ve uygulamaları ele almış olsaydık o zaman kullanacağımız kavram Arslan’ın da ifade ettiği gibi popüler din değil halk dini olurdu. Oysaki popüler din, “ eski din ve kültürlere ait inanç ve uygulamalarla evrensel, kitabi dinlere ait inanç ve uygulamaların etkileşime girerek halk arasında bir arada bulunmasını ifade etmektedir”(2014:53). Ayrıca dini açıdan eğitilmiş üst kültüre mensup bir insanın kültürü ile hiçbir dini eğitim almamış sıradan bir insanın dini kültürel yapısı arasında tamamen kopukluk vardır da diyemeyiz. Çünkü bu iki grup arasında illaki bir etkileşim bir kaynaşma meydana gelecektir ki Arslan, bu durumu popüler dinin yüksek kitabi dediğimiz dinlerden sıyrılan kavram ve inançlarla birlikte eski geleneksel kültürlerin de karışımından oluşmasına bağlamaktadır ( 2014:56).

İnsanoğlu kendi gücünün üstünde aşamayacağı problemlerle karşılaştığında bunlardan korunmak ya da bunları bertaraf edebilmek için bir takım inanç ve uygulamalara başvurur. “Popüler inanışlar, “problem çözücü” ve “sorunlar karşısında

umut olma” özellikleri nedeniyle günümüzde var olmaya devam etmektedirler” (Topuz 2012:18). Burada popüler dindarlığın faydacı yönü ortaya çıkarken şu gerçekte göz ardı edilmemelidir ki başvurulan yöntemler hep kötü olanı def etmek içindir. Arslan’ın da ifade ettiği gibi “popüler dindarlık, daha çok kötülük probleminden beslenir”(2014:57). Modern dönemdeki kaygı ve korkular da insanları bu tarz inanışlara itmektedir. Ancak eski köklü geleneksel olan halk inanışları ile günümüzde ortaya çıkmış ve tamamen insanların bir takım arzularını tatmin için var olan batıl inanışları aynı kefeye koymakta doğru değildir.

Popüler dindarlık tarzı inanışlar, daha çok insanların yaşamlarında önemli olan bazı geçiş dönemlerinde görülmektedir. Örneğin evlilik, doğum ve ölüm gibi dönemlerde popüler dindarlığın önemli şekilleri ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra insanların beklenmedik kriz anlarında ve sıkıntılı dönemlerinde de bu tarz inanışlara yöneldiklerini vurgulayan Arslan, dini cemaat ve tarikatların ise bu tarz inanış ve uygulamalara kaynaklık ettiklerini belirtmektedir (2014:66). Bununla beraber “popüler dindarlıkta resmi dini öğretinin dışında bir halk üretimi var. Hayatın diğer alanlarında nasıl popüler kültür dediğimiz şey üretiliyorsa, din alanında da aynı tür üretim kalıpları geçerli” (Köse, 2015:8) olmaktadır.

Popüler dindarlık çeşitlerine baktığımızda insanların, hayatında adeta bir görünmeyen din niteliği taşırlar ve bizler bu uygulamaları daha çok halkın gündelik yaşantısında görürüz ki, aslında dikkat çekmeden ama varlıklarını daima muhafaza ederek önemli kültürel ve sosyal bir işlevler üstlenip bireysel ve toplumsal sorunlara çözüm olarak varlıklarını sürdürürler (Arslan, 2014:67). Aslında insanoğlu belirsizlik, korku ya da endişe yaşadığı durumlarda bir dayanak bir destek bulup bu durumlardan kurtulmak ister. İşte bu noktada Demir’in de bahsettiği gibi metafizik alana ait inançlar devreye girer (2016:122) ve popüler dindarlıkla beraber bu alana ait nesnelere kutsallaştırılıp ön plana çıkarılır. Bunun örneğini ülkemizdeki türbe ve ziyaretlerde ortaya çıkan pek çok inanç ve ritüelde rahatlıkla görebiliriz.

Popüler dindarlığın analizinde sembollerin de büyük önemi vardır. Halk arasında bir takım inanç ve davranışların kazanılıp yaygınlaşmasında bu sembollerin etkisi büyük olmakla birlikte Arslan’a göre özellikle de batıl inanışlar noktasında bu semboller bir

kültürel şifre vazifesi görüp halkın dini ve geleneksel yaşantısında etkili olup yön vermektedirler (2014:73).

İslam dinini incelediğimizde içerisinde popüler dindarlık boyutlarına ilişkin yapısal unsurların yer ettiğini görürüz. İslam dininin popüler dindarlık boyutları Waardenburg'a göre hayatın geçiş dönemlerindeki ( doğum, evlenme, savaş, ölüm) ayinlerde, doğada meydana gelen önemli bir takım anlarda ( hıdrellez, yılbaşı, nevruz), kabile seçimlerinde ortaya çıkan bir takım kutsal tören ve ziyaretlerde, gerek yaşamlarında gerekse öldükten sonra sevilip sayılan dini liderler için yapılan dini törenlerde, insanlar için felaket olarak nitelendirilen ve baş edemedikleri zorlu durumlarda beliriveren bir takım dini tutum ve davranışlarda, resmi dinin kabul etmediği ama geniş halk kesimlerince kabul görüp önemsenen ve kutlamalarda ( zikir, mevlid), dini grup ve cemaatlerin oluşumuyla meydana gelen bir takım düşünce ve yaşam tarzlarındaki adetlerde görülmektedir (2013:43-44).

### **1.2.3. Normatif Dindarlık**

Kitabi, resmi dindarlık olarak da adlandırılan bu dindarlık çeşidi, daha çok üst tabakanın, büyük geleneğe sahip din bilginlerinin dindarlık anlayışlarını ifade eder. Geniş halk kitleleri arasında yaşanan dini yapıdan farklı olup temel kaynaklara dayalı bir din anlayışına sahiptir. Bu durumu özelden İslam üzerinden örneklendiren Arslan, “ İslam vahye dayalı ilahi bir dindir. Belli bir teolojisi, ulema ve fukaha tarafından geliştirilen normatif kuralları vardır ” (Arslan 2012:658) ve bu kurallar halk tarafından yaşanan dindarlık tipinden farklı olarak kitabi bir geleneğe bağlıdır. Waardenburg normatif dindarlığın açılımını onun asli kaynaklarıyla birlikte ele alarak şu şekilde ifade eder:

Normatif (inanç hakikatleri ve davranış normları) İslam, ilmiyelerde ve topluluk içerisinde kabul gören metinlerde kayıtlıdır. Bu metinlerin neredeyse hepsi Arapça yazılmış ve dini olarak İslam ile ilgilenen herkes için bunların incelenmesi zaruri görünmektedir. Klasik mecmua en azından beş tür metinden oluşmaktadır. (1) Birinci dini malumat kaynağı olan, mutlak bir otoriteye sahip, eski ve yeni yorumlarla (tefsir)çeşitli perspektiflerle incelenebilen Kur'an (2) İkinci dini malumat kaynağı olarak kabul edilen Sünneti (Gelenek)oluşturan hadisler; (3) Fıkıh metinleri, sırf dini düzlemde olduğu kadar toplumsal ve bireysel düzlemde davranışları düzenleyen dini kanunun(Şeriat) talimatlarıyla ilgilidir; (4) Kelam metinleri doğru teolojik doktrinlerle ilgili olup her şeyden önce aklın kullanımı ve İslam'ın dışında ya da içinde yer alan ve yanlış olduğuna hükmedilen doktrinal konuların çürütülmesine dayanmaktadır; (5)

Tasavvuf (mistik) ve irfan (gnoz) metinleri inanan kişiyi maneviyat konularında aydınlatmaktadır (2013: 22).

Dine sonradan giren ve Tanrı ile insan arasında aracılık yapmaya çalışan bazı batıl hurafe olan inançları normatif anlayışın tamamen reddedip yasakladığını görmekteyiz. Gellner'e göre normatif dediğimiz İslam şekli, İslâm dininin tek ilaha ve dogmatik kuralları olan bir yapıya sahip olması ön plandadır. Bununla beraber inanılan ile inanan arasına konulmak istenen aracı tabuları ise kabul etmeyen bir yapıya sahiptir. Dinin ana kaynağı olan unsurlara bağlılık ile birlikte arıncılık en belirgin özellikleridir (Gellner 2012:26). Dinin ana kaynağına olan bu bağlılığı oluşturan temel öğretiler Coştu'ya göre "normatif tarzı dini yönelimden kastedilen, bireyin dinsel yaşayış biçimini belirleyen öğelerdeki yönelim objesinin, o dinin temel itikâdî, amelî ve ahlaki öğretilerinden oluşmasıdır" (2009:124).

Sonuç itibariyle kitabi dinde tıpkı popüler dindarlıkta olduğu gibi dinin bir çeşit farklı yorumudur. Popüler dindarlığın halkın yorumlamalarıyla oluştuğunu düşünürsek kitabi dinde ilahiyatçıların dini yorumlama şeklidir diyebiliriz.

#### **1.2.4. Popüler Din – Normatif Din Ayrımı**

Bir dinin ilk ortaya çıkışından itibaren etkileşimde bulunduğu toplumsal yapı ve öğeler tarafından özünden yani ilk saf halinden soyutlanıp değişime tabi olması kaçınılmazdır. Özellikle de o dinin kurucusu olan peygamberin vefatından sonraki süreçte yayılmaya başlayan dini yapıda bu değişim daha çok yaşanmaya başlar ve o dine özünde olmayan bazı unsurlar dâhil edilmek istenir. Bunun önüne geçmek isteyen din bilginleri ya da ilahiyatçılar, dinin aslına ait olmayan ve dine sonradan giren unsurları ayıklayıp onun aslını korumak isterler. Böylece dinin korunmak istenen bu formu kitabi ya da resmi din olarak adlandırılır. Dini yapının bazı normlarında meydana gelen bu değişimler beraberinde bir takım farklılaşmalara da yol açmakta ve böylece mezheplerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Mezheplerin uyguladığı dini esaslar kitap ve sünnete uyduğu gibi içlerinde uymayanlar da oluşmaktadır. Kitap ve sünnete uyanlar kitabi/resmi din kısmını oluştururken uymayan ve bidat dediğimiz şeyler ise folk/halk dini olarak nitelendirilen kısmı oluşturur. Bilgine göre ilahiyatçılar işte bu noktada dini korumak adına halk dinini eleştirmektedirler ve bu da beraberinde halk dini ile kitabi din arasında bir çatışmaya yol açmaktadır (Bilgin, 2013:175).

İslam dinine baktığımızda ise hem kitabi din yorumu hem de popüler dindarlık dediğimiz iki farklı biçimi de görmekteyiz. Gellner normatif dini, İslam'ın şeriata dayalı katı ve tanrı ile insan arasına aracı koymaya kalkışan unsurları yasaklayan bir yapı olarak tarif ederken, popüler dindarlığı ise aracı unsurları kabul eden ve toplumun büyük kesimi tarafından benimsenen bir kurum olarak görmektedir ( 1994: 26). Kitabi din yorumunda din âlimlerinin oluşturduğu sistemli ilke ve kurallar söz konusu iken popüler dindarlıkta ise daha çok geniş halk kitlelerinin örf, adet ve geleneklerinin yer aldığı sistemsiz, farklı dini inanış ve uygulamalar yer almaktadır (Arslan, 2014:62).

Popüler dindarlık ile normatif dindarlığın dikotomisini yapan Günay, popüler dindarlık içerisinde büyüsel ve mitolojik öğelere yer verilirken kitabi dinde ise kutsal metinlerle kurumlaşmış yorumlara bağlılığın esas olduğunu vurgular (2020:333). Arslan'a göre ise normatif dediğimiz ve dine aslımı veren şeyler, dinin kalıplaşmış dogmatik kuralları iken; popüler din ise sadece halk arasında bulunan düzensiz ama bir o kadar da toplum içerisinde yaygın olarak bulunan inanç ve uygulamalardan oluşmaktadır (2012:658). O zaman diyebiliriz ki toplumların dini yaşayış biçimlerini belirleyen unsur sadece mensubu olunan dinin, bilgi ve öğretileri değil, bunun yanı sıra o toplumun eski alışkanlık ve inançları da yer almaktadır.

Yukarda bahsetmiş olduğumuz iki tabakadan meydana gelen farklı dindarlık tiplerini birbirinden tamamen soyutlamak imkânsızdır ve de doğru da değildir. Her ne kadar bir takım farklılıklar meydana gelse de bu iki dindarlık tipi arasında iletişim ve etkileşimde söz konusudur. Âlim ve din bilginlerinin yaşadığı kitabi dinin, bir şekilde halkın seviyesine inmesi ve bu dini, onlarında yaşaması gerektiğini düşünecek olursak; bu din halkın seviyesine inerken ister istemez farklılaşıp geniş halk kitlelerinin algı ve anlayışlarına göre yeniden yorumlanacak ve akabinde de popüler dindarlık dediğimiz farklı bir dindarlık tipi ortaya çıkacaktır. Ülgener bunu “üstten alta sızmalar” olarak nitelendirmiştir (1981:35). Üsten alta sızan kitabi dine ait inanç ve uygulamalar, orijinal haliyle korunamayıp, popüler dindarlığın oluşumuna katkı sağlamaktadır (Arslan, 2014:99). Gellner'e göre popüler dindarlık ile normatif dindarlık arasındaki farklılaşma şu hususlara dayanmaktadır:

Yüksek ve alt İslam arasındaki ayrım, yalnızca aşamalı değildir. Aynı zamanda belli belirsizdir; algılamak çok zordur. Bu belirsizlik ayrımın görmezden gelinebileceği, belirli bir sınırın ortaya çıkmasına yol açmaması gerçeğine; süregiden durumun ortaya çıkmasına yol açmaması

gerçeğine; süregiden durumun özüne ilişkin bir özelliktir. Ayrım, ayin tarzları arasında fiili bir farklılaşmayla anlatım bulur. Ama bir mezhep bölünmesi gibi açığa çıkmaz. İki tarz arasındaki ayrım incelikle görmezden gelinir ve iki kesim dostça bir arada yaşar. Dahası aşağı tarzı izleyenler yüksek tarzı izleyenlere saygı duyar, otoritelerini tanır. Bir yandan da bildiklerinde diretirler. Bir çatışmadan kaçmak her zaman olanaklıdır ( 1994: 24).

İçerisinde bir takım eski kültür ve dini inanışları barındıran popüler dindarlık tarzı, İslam'ın normatif kurallarına karşı gelmeden, ondan bağımsız olarak bir yaşam alanı bulur kendine. İslam, yalnızca bir din olmaktan ziyade bununla beraber bir yaşam biçimi olduğu için halkın yaşadığı inanç şeklinden tamamen soyutlanamayacağını ifade eden Arslan' göre, bu iki tarz arasında sürekli bir iç içe geçmişlik ortaya çıkar (2014:64). Bu iki farklı inanış tarzı arasında hiçbir sorun yokmuş gibi görünse de aslında zaman zaman aralarında çatışmalarda olmaktadır.

Popüler dindarlık ile normatif dindarlık arasında yaşanan çatışmayı şöyle ifade edebiliriz. Kitabi din, popüler dinde aykırı gördüğü batıl yapıları reddederken, popüler din normatif dine karşı böyle bir kabul etmeme durumuna düşmez aksine saygı duyar ama yine de kendi alışkanlıklarını yapmaya da devam eder. Bilgine göre kitabi dinin öğretilerinin yanında yapılan bu bir takım farklı inanç ve uygulamalar halk dinini ortaya çıkarır ki bunlar ilahiyatçılar tarafından bidat olarak görülür (2013:189). Fakat geniş halk kesimi ise bu inanç ve uygulamaları ne olursa olsun yaşamaya devam eder.

Sonuç olarak popüler din alanında yapılan çalışmalara baktığımızda popüler dindarlığın kitabi dindarlıktan ayrı bir biçimde ele alındığını görmekteyiz. Aslında popüler dindarlık, tamamen kitabi dindarlıktan farklı bir dindarlık biçimi gibi lanse edilse de resmi dediğimiz dindarlık yapıyla hep iç içedir. Kısacası bu iki dindarlık biçimi bir birlerinden farklı da olsalar yine de bir birleriyle ilişkilidirler ve birbirlerini tamamlayan iki unsur görevini üstlenmektedirler.

### **1.3.Türk Popüler Dindarlığı**

Popüler dindarlık olgusu Türk toplumunda hem geleneksel hem de modern dönemlerde oldukça önemli bir yere sahiptir. Anadolu toprakları coğrafi konumu itibariyle birçok medeniyet ve kültüre ev sahipliği yapmış oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra hem buranın kültürel yapısını, hem geldikleri yerlerin kültürel yapısını, hem de İslamiyet'e ait kültürel ve dini yapıyı ele alıp

bir mozaik haline getirmişler ve Anadolu Türk kültürünü oluşturmuşlardır (Arslan, 2014:133).

Türk toplumunun dini yapısını incelediğimizde Arslan'ın tespitine göre kitabi dindarlık tek ölçüt değildir. Bunun yanın sıra toplumun alt tabakalarına, kırsala doğru indiğimizde daha mistik ve büyüsel inançların ve adetlerin yer aldığı halk dindarlığı ortaya çıkmakta ve bu halk dindarlığı hep göz ardı edilip batıl hurafe olarak görülüp üstü kapatılmaya çalışılmaktadır (2003:26). Günay bu durumu şu şekilde izah etmiştir:

Anadolu'daki Müslüman Türk halk dindarlığında ve kültüründe, mitolojik boyut, karizmatik unsur, süflilik ve gaza ruhunun ve hatta hoşgörünün, kökleri çoğu zaman İslamlaşmadan önceki Türk kültürüne uzanan öteki bazı dini ve sihirli unsurlarla da kaynaşmak suretiyle, bu şekilde oldukça sürekli bir biçimde kalıcı olması olgusu bize açıkça göstermektedir ki, Anadolu'da, Müslüman Türklerin hayatında din çok boyutludur ve çok yönlü bir biçimde fonksiyonel olmuştur ve hatta o bir şekil altında bugün de öyle kalmaya devam etmektedir ( 2020:578).

Tarih boyunca meydana gelen tüm toplumlar sosyal yapılarını oluştururken dahi başka bir topluma benzememiştir. İllaki her toplumda dini ahlaki siyasi birçok farklılık vardır diğerlerine nazaran. Kendi karakteristik özelliğine sahip olan toplumları bütün her şeyiyle değiştirmeye çalışmak o toplumu kültürüyle yapısal diğer özellikleriyle de tamamen yok etmek demektir. Türkler İslamiyet'i kabul ederken işte bu geleneksel yapı ve özelliklerinden, kültürlerinden vaz geçmeyip korumuşlar ve bunlarla beraber halk inancı dediğimiz uygulamaların varlığını da günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Türk toplumunun dini yaşayış şeklini daha iyi kavrayabilmek için İslam dininin sosyolojik yapı içerisinde nasıl şekil aldığı ve konumunu bilmek yerinde olacaktır. Mardin İslam'ın sosyolojik özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır;

1. Toplumun genel hatlarını tanımlayıcı,
2. Talimat ve yön verici (normatif)
3. İdeolojik ve kültürel anlamları topluma mal edici
4. Kişinin korunmasını sağlayıcı
5. İkincil yapıların yokluğunda toplumsal seyyaliyet sağlayıcı fonksiyonlarının nasıl elde edildiği (2009: 93).

Türk toplumunun dini yaşantısını incelediğimizde dini bir yapı olan tekke ve zaviyeleri görmekteyiz. Bu bağlamda İslam dini, birçok pagan özelliği bünyesinde



bulundurduğu için Patai'ye göre İslam öncesi bazı inanışlar bu sebepten dolayı İslam'a dâhil olmaktadır. Patai bu görüşünü şu maddelerle desteklemektedir:

- 1)İslam'ın inanç ve öğretileri günümüze kadar şifahi yollarla ulaştığı için resmi ve halk dini birbirine karışarak aktarılmıştır.
- 2)Tarikat ve mezheplerin ortaya çıkmasıyla beraber resmi dine ait unsurlar, halk dinine ait özelliklerle karışmıştır.
- 3)İslamiyet'e giren uzak ülkeler, kendi dinlerinden birçok unsuru da İslam'la bütünleştirip o unsurları tamamen terk etmediler.
- 4)İslamiyet sadece bir din değil aynı zamanda bir yaşam tarzı olduğu için toplumla hep bir etkileşim içinde olmuştur. Yani İslam halk tipi bir hayat tarzından ayrılamaz” (2002:235).

Patai'nin bu düşüncelerine örnek olarak çok yönlü bir dini yaşayış tarzına sahip olan Türk toplumunun, bahsedilen etkileşimler sonucunda ortaya çıkan farklı dindarlık tipleri gösterilebilir. Arslan'a göre bu iki dindarlık tipini birbirinden tamamen ayırmak doğru olmamakla birlikte bünyelerinde barındırdıkları bir takım farklı unsurlar da bu ayrışmayı zorunlu kılmaktadır (Arslan, 2003:25). Unutmamalıyız ki birçok kültürel yapıyla kurulan temas ve etkileşimler o toplumda farklı dindarlık eğilimlerinin ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Türk toplumlarının dini yapısında da birçok çeşitlilik bulunduğundan dolayı buna paralel olarak birçok dindarlık tipinin ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Kısacası Türk toplumlarının dini yapısı ile ilgili yapılan birçok çalışma, bu toplumsal yapı içerisinde popüler dindarlık biçimlerinin önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır (Babinger, 1996:48)

Modernleşmeyle birlikte şehirlerin sosyal yapısı karmaşıklaşmakta ve bu durum dini yaşayışa da sirayet edip beraberinde birçok dini sosyolojik problemler ortaya çıkarmaktadır. Bu problemlere, toplumsal tabakalaşma, dini çoğulculuk, sekülerleşme ve yeni dini hareketler gibi unsurları örnek veren Günay, bu durumu, batıdan başlayarak gittikçe dünyayı saran ve birçok sosyal değişmeyi de beraberinde getiren bir etkileşim olarak görür (2020:272). Yine modernleşme ile birlikte Türkiye'nin şehirleşme, köyden şehre göç gibi toplumsal yapıyı oldukça hızlı bir şekilde değişime uğratan faktörler, bazı sosyo kültürel olguları da beraberinde getirmektedir. Şehirleşmeyle beraber ortaya çıkan nüfus artışları, mesleki değişimler geniş aile yapısının çekirdek aile yapısına evrilmesi gibi nedenler büyük bir kültürel değişime sebebiyet vermektedir. Bu değişim sürecinde ortaya çıkan durumları ifade etmek istersek eğer “ekonomik gelişme, artan iç göç

nedeniyle dinin merkezi bir yer işgal ettiği gecekondular bölgeleri ve kırsal kökenli "Folk İslam"ın şehre transferiyle kendine özgü popüler bir dini kültür inşa etmiştir" (Mardin, 2011: 222).

Türk toplumu için bu kadar önemli bir konunun ülkenin tüm bölgelerinde deneysel bir analize tabi tutulup incelenmesi gerekmektedir. Bizler de bu amaçla bu çalışmayla bu alanda katkıda bulunmayı hedefledik.

## İKİNCİ BÖLÜM

### YÖNTEM

#### 2.1. Araştırma Yöntemi

Sosyolojide yöntem, konuyu ele alırken izlenen zihinsel tutum ve yaklaşımı ve bu amaçla oluşturulan araştırma planını ifade etmektedir (Günay, 2020:71). Bu araştırmanın modelinde dinin, toplumun yapısal unsurlarıyla etkileşimde olduğu ve bu yapısal unsurlarda meydana gelebilecek değişimlerin din üzerinde de aynı etkiyi gösterebileceği ya da dinde meydana gelebilecek bir değişimin toplumun diğer unsurlarında da kendini gösterebileceği konusu işlenmiştir.

Araştırma dedüktif bir tarzda ele alınmıştır. İlk olarak kavramsal çerçeve içerisinde dini farklılaşma neticesinde ortaya çıkan popüler dindarlık düzeyinin sosyolojik bağlamı incelenmiştir. Popüler dindarlık olgusu incelenirken yöntem olarak bilinmeyen bir kavram olarak ele alınıp bazı sınırlamalar getirilmiş ve değer yargılarında bulunulmadan tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu kavramın toplum içerisinde edinmiş olduğu yer, sebep ve sonuçlarıyla beraber ele alınıp incelenmiştir.

Araştırmamızda halkın dini tutum ve davranışlarının tespiti için öncelikli olarak “gözlem” ve “mülakat” yöntemlerinden faydalanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında kaynak olan kişilere konumuzla alakalı önceden hazırlamış olduğumuz sorular sorulup hipotezler geliştirilmiştir. Bu bağlamda geliştirilen hipotezlerden hareketle ortaya çıkan popüler dindarlık kavramının istatikselsel verilerine ulaşmak için Arslan’ın “Türk Popüler Dindarlığı Anket Formu” revize edilerek bölgeye uygun hale getirilmiş ve oluşturulan dindarlık envanterleriyle hipotezler sınanmıştır. Gerek görüşme-mülakat tekniğinde gerekse de anket çalışmasındaki kaynak kişiler, bölgeyi iyi bilen, tanıyan, bölgenin kültürel değerlerine aşina olan, çeşitli bağımsız değişkenlerden oluşmaktadır. Görüşme-mülakat tekniği esnasında ses kayıt cihazı kullanılmış, anketler uygulanırken de deneklerin daha iyi anlaması ve doğru cevapları verebilmesi için yardımcı olunmuştur. Araştırma verilerinin analizinde ise çeşitli istatikselsel verilerden yararlanılmıştır. İstatikselsel işlemler SPSS 26.0.1 istatikselsel programı ile yapılmıştır. Ayrıca gözlem ve mülakat sonucunda elde edilen bilgiler çalışmamızın değerlendirme ve yorum kısmında da kullanılmıştır.

### 2.1.1.Sayıtlar

Araştırmaya başlamadan önce doğruluğunu sorgulamadığımız bir takım ön kabullerimiz vardır ki biz bunlara varsayım/sayıltı deriz. Başka bir ifadeyle “deneyle kanıtlanmamış olmakla birlikte, kanıtlanabileceği umulan kurumsal düşünüş” ya da “varmış ve gerçekleşmiş gibi kabul edilerek bir şeyde dayanak olarak kullanılan, bir olayı açıklamada yararlanılan ilke” ye (Püsküllüoğlu, 1971:306) varsayım denilmektedir. Karasar’a göre denenmeden oluşan yargılar yani sayıltı, denenmek üzere oluşturulan yargılarla yani hipotezle karıştırılmamalıdır (2020:103). Sayıltılarımız ne kadar sağlam ise araştırmamızın geçerliliği de o kadar sağlam olacaktır. Ayrıca sayıltılar kendi aralarında çelişki oluşturmadan bir bütünlük arz edebiliyorlarsa güvenilir demektir (Arslan, 2014:168).

Araştırmamızın ön kabullerini yani sayıltılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1.Din ve toplum arasında karşılıklı etkileşimler vardır.
- 2.Din toplumu etkilerken aynı şekilde toplumda birçok dini tutum ve davranış üzerinde etkili olabilmektedir.
- 3.Toplumsal yapılarda meydana gelen bir takım farklılaşma ve tabakalaşmalar dini tutum ve davranışlar üzerinde tesirli olup farklılıklara yol açmaktadır. Buna paralel olarak farklı dindarlık tipleri ortaya çıkmaktadır ki popüler dindarlık olgusu da bu farklılaşmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır (Arslan, 2014:169).
- 4.Din, Kitabî/normatif din ve popüler din olarak ikiye ayrılmıştır.
- 5.Türk toplumunda yaşayan halk arasında popüler dindarlık yaygındır.
- 6.Modernleşme süreciyle popüler dindarlık düzeyinde bir takım değişiklikler ya da azalmalar görülebilmektedir.

### 2.1.2.Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın popüler dindarlık düzeylerinin sosyolojik açıdan incelenmesinin konu edinildiği araştırmamızda, popüler dindarlığın bu bölgede yaşayan halkın dini hayatındaki yeri, konumu ve işlevleri araştırmanın ana problemini oluşturmaktadır. Popüler dindarlığın sosyolojik bağlamı; cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, yaşanan yer gibi bağımsız değişkenlere göre halkın popüler dindarlık tutum ve davranışlarında farklılıklar bulunup bulunmadığı; aile yaşantısının, çevrenin, dini kitap ve sohbetlerin, kitle iletişim araçlarının, dini grup ve cemaatler gibi toplumsal faktörlerin

popüler dindarlığın ortaya çıkışı ve gelişiminde etkin olup olmadıkları; halkın dini yaşayış, dini inanç, batıl inanış ve kaygıları gibi etkenlerin popüler dindarlık ile nasıl bir etkileşimde oldukları araştırmamızın problemini oluşturmaktadır.

**Alt Problemler:** Alt problemlerde aşağıdaki sorulara cevaplar aranacaktır.

1. Cinsiyete göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
2. Yaşa göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
3. Eğitim düzeyine göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
4. Medeni duruma göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
5. Meslek grubuna göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
6. Aile yapısına göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
7. Yaşanılan yere göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
8. Kitle iletişim araçlarının halkın popüler dindarlık düzeyinde etkisi var mıdır?
9. Sosyal tabakalaşma sonucu ortaya çıkan zümreler arasında halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
10. Dini inançlara göre halkın popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar var mıdır?
11. Batıl inanışların halkın popüler dindarlığı üzerinde etkisi var mıdır?
12. Türbe ziyaretlerinin halkın popüler dindarlığı üzerinde etkisi var mıdır?
13. Geleneksel uygulamaların halkın popüler dindarlığı üzerinde etkisi var mıdır?
14. Kişilerin dindarlık seviyelerinin popüler dindarlık tutumlarının oluşmasında bir etkisi var mıdır?

### **2.1.3. Hipotezler**

Bilimsel araştırma ve yöntemlerde araştırmacı konuyla ilgili olarak ele almış olduğu problemin ilk önce değişkenlerini tahmin edip daha sonra bu tahminlerinin kabul edilebilirliğini sınamaya çalışır ve böylece hipotezlerini geliştirir (Karasar, 2020:98). Karasara göre araştırma esnasında toplanan verilerden elde edilen sonuçlar ister hipotezi desteklesin isterse de desteklemesin yine de bizim için değerlidir ve de kesinlikle raporlaştırılmalıdır (2020:99).

Araştırmamızda problemlere ve amaca bağlı kalınarak şu hipotezler geliştirilmiştir:

- 1- Erkeklerle oranla kadınların popüler dindarlık düzeyleri daha yüksektir.
- 2- İleri yaşta olanların popüler dindarlık düzeyleri genç ve orta yaşta olanlara oranla daha yüksektir.

3- Eğitim seviyesi düşük olanların popüler dindarlık düzeyleri, yüksek olanlara oranla daha fazladır.

4- Bekâr olan kişilerin popüler dindarlık düzeyi evli olanlara oranla daha düşük düzeydedir.

5- Mesleki durum kişilerin popüler dindarlık düzeyini etkilemektedir.

6- Aile tipi kişilerin popüler dindarlık düzeyini etkilemektedir.

7- Yaşanılan yer kişilerin popüler dindarlık düzeylerinde etkilidir.

8- Kitle iletişim araçları kişilerin popüler dindarlık düzeylerini etkilemektedir.

9 -Türk toplumunun üst tabakalarında görülen kitabi dindarlığın alt tabakalara indikçe yerini popüler dindarlığa bıraktığı görülmektedir.

10- Dini inanç düzeyi yüksek olan kişilerin popüler dindarlık düzeyleri oldukça yüksektir.

11- Batıl inanış ve uygulamaları yoğun olan kişilerin kaygı dereceleri arttıkça popüler dindarlık düzeyleri de artmaktadır.

12- Türbe/yatır ziyaretlerinde bulunan kişilerin popüler dindarlık düzeyleri diğerlerine oranla daha yüksektir.

13- Geleneksel uygulamaları önemseyenlerin popüler dindarlık düzeyleri diğerlerine oranla daha yüksektir.

14- Kendisini dindar olarak görenlerin popüler dindarlık düzeyleri daha yüksektir.

#### **2.1.4.Evren ve Örneklem**

Araştırmacı belirlediği evrenin tamamına ulaşmasının imkânsız olmasından dolayı güvenilir bir sonuç elde edebilmek için tanımladığı evreni sınırlandırmaya çalışır ve örneklem grubunu oluşturur. Karasar'a göre belirli kriterlere göre seçilen örneklem grubu seçildiği evreni temsil gücüne sahip küçük bir kümedir ve örneklem üzerinde yapılan araştırmalarda elde edilen veriler daha sonra evrene genellenir (2020:148). Araştırmanın evrenini Malatya ili Doğanşehir ilçesinde merkeze bağlı mahalle ve köyler ile kırsal alanlarda yaşayan 18 yaş üstü insanlar oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminin tespitinde 'basit tesadüfi örnekleme' yöntemi kullanılmıştır.

Doğanşehir'in kentsel ve kırsal kesiminde yaşayan halkın normatif ve popüler dindarlık düzeylerini ele aldığımız bu çalışmanın bağımsız değişkenlerini yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, yerleşim yeri ve aile tipi oluşturmaktadır.

Örneklemin evreni temsil edebilmesi ve sonuçların genelleştirilebilmesi için demografik dağılımın dengeli olmasına dikkat edilmiştir. TUIK 2021 verilerine göre Doğanşehir İlçesi nüfusu, yani evrenimiz 38.136 kişiden meydana gelip bu verilerin 19.413'ü erkek, 18.723'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem grubuna göre dağılım ise 381 kişi olup bunun 187'si kadın ve 194'ü erkek deneklerden oluşmaktadır. Evren ve örneklem grubunun yüzdelik dağılımları bu oranda eşitlenmiş ve kadınlar %49,10 erkekler ise %50,90 oranında dağılım göstermektedir. Ayrıca örneklemin sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan olabildiğince farklı ve çeşitli toplumsal katmanlara mensup halk kitlelerinden olmalarına özen gösterilmiştir.

### **2.1.5.Sınırlılıklar**

Araştırmalarda elde edilen bulgular sadece belirlenen sınırlılıklar içerisinde geçerli olup araştırmanın başında bu sınırlılıkların belirtilmesi gerekmektedir. Çalışma alanımızı ilçe merkezinde bulunan mahalleler, köy ve kasabalar oluşturmaktadır. Araştırmamız Doğanşehir ilçesindeki popüler dindarlık düzeyini ele alıp araştırırken bu bölgede yaşayan Sünni kesim ile sınırlandırılmıştır.

### **2.2.Veri Toplama Araçları**

Bu araştırma teorik ve deneye dayalı olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Teorik kısımda konumuzla ilgili oluşturulan literatür taraması yer almaktadır. Ampirik kısımda ise alan araştırmasını yaptığımız ve araştırmamızın temel veri toplama aracını oluşturan anket çalışması bulunmaktadır.

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda sıkça başvurulan bir yöntem olan anket çalışmamızda hazırlamış olduğumuz sorularla deneklerin konu ile ilgili eğilimleri ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmada deneklerin dini tutumlarını incelemek için Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Arslan tarafından hazırlanan ve Çorum-İskilip bölgesinde 327 kişi üzerinde uygulanan "Türk Popüler Dindarlığı Anket Formu" bazı mahalli unsurlar revize edilerek düzenlenmiş ve örnekleme uygulanmıştır. Anket formumuzda yer alan ölçekler yeniden revize edilmeden önce yapılan "gözlem" ve "mülakat" teknikleriyle bölgenin genel dini tutum ve davranışları incelenmiş ve bu doğrultuda oluşturulan mülakat soruları ile araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliğinin yüksek olması hedeflenmiştir. Anket formumuzdaki ölçekler yeniden

oluşturulduğu için geçerlik ve güvenilirlik analizleri de yeniden yapılmıştır. Yapılan mülakat ve gözlem teknikleri gerek yazılı ve sözlü olarak gerekse de ses kaydı ile elde edilmiş olup bu verilerden daha sonra bulguların değerlendirilmesi kısmında yararlanılmıştır. Mülakat soruları oluşturulurken bu konuyla ilgili olarak daha önceden yapılmış olan çalışmalardan ve uzman kişilerin görüşlerinden istifade edilmiştir (Tanyu 1967, Arslan, 2014; Örnek, 1966; Günay 1999 ).

Araştırmamızda veri toplama aracı olarak kullanılan anket formumuzun ilk kısmını demografik bilgilerin sorgulandığı kişisel bilgi anketi oluşturmaktadır. Anketimizin ikinci kısmında ise halkın dini tutum ve ifadelerini öğrenmek için 30 sorudan oluşan ve “popüler dindarlık ölçeği” ile “normatif dindarlık ölçeği” nin belirlendiği kısım yer almaktadır. Üçüncü kısmımızda ise 10 sorudan oluşan “Batıl inanışlar kaygı ölçeği” bulunmaktadır. Kısacası anket formumuz şu dört kısımdan oluşmaktadır:

- 1) Kişisel Bilgi Anketi
- 2) Normatif Dindarlık Ölçeği (NDÖ)
- 3) Popüler Dindarlık Ölçeği (PDÖ)
- 4) Batıl İnanışlar Kaygı Ölçeği (BİKÖ)

Anket uygulaması ilk olarak pilot kesime uygulanıp değiştirilmesi gereken unsurlar belirlenip anketin son hali oluşturulmuştur. Doğanşehir ilçesinde konuyla alakalı olarak yapmış olduğumuz gözlem ve mülakatlar anketin yeniden oluşturulmasında büyük katkı sağlamıştır. Anket formları 2022 yılı Nisan ve Temmuz ayları arasında 450 örneklem grubuna dağıtılmış olup 413 tanesi geri toplanmış ve bunlardan da 381 tanesi TÜİK verileri doğrultusunda değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın sahip olduğu dini inanış ve uygulamalar, anket formumuzla tespit edilip elde edilen bulgularla gerekli analizler yapıp sonuçlar değerlendirilmiştir.

### **2.3.Kişisel Bilgi Anketi**

Araştırmamızda anket formumuzun ilk kısmında 10 soru, son kısmında ise 12 soru olmak üzere toplamda 22 anket sorusundan oluşmaktadır. Kişisel bilgi anketimiz cinsiyet, yaş, meslek, medeni durum, eğitim vs. gibi bağımsız değişkenlerden oluşmaktadır. Çalışmamızın ana konusu ve bağımlı değişkeni olan popüler dindarlığın tutum



puanlarının denekler üzerindeki etki ve ilişkilerini ölçebilmek için oluşturulan bu ölçeğimizde sorulan sorularda kişisel bilgiler istenmemektedir.

#### **2.4.Popüler Dindarlık Ölçeği**

Araştırmamızda katılımcıların popüler dindarlık tutumlarını ölçebileceğimiz bir faktör olan “popüler dindarlık ölçeği” geliştirilmiştir. Popüler dindarlık ölçeğimiz Arslan’ın “Türk Popüler Dindarlığı Anket Formu” baz alınarak ve bazı mahalli unsurlar revize edilerek oluşturulmuştur.

Araştırmamızın bağımlı değişkeni olan popüler dindarlık tutumlarını ölçmek için likert tipi ölçek kullanılmış olup deneklere 30 maddeden oluşan 20 tanesi popüler dindarlık tutumlarını 10 tanesi ise genel dini inanç ve tutumları ölçmek için belirlenen maddelerden meydana gelmiştir. Anket formumuzda yer alan popüler dindarlık maddeleri (5, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30) iken genel dini tutum ve inanç maddeleri ise (1, 2, 3, 4, 7, 12, 13, 15, 17, 25) numaralı maddelerdir. Arslan’ın yaptığı gibi popüler dindarlık ile genel dini inanışları belirleyen sorular karıştırılarak verilmiştir. Bunun sebebi de deneklerden gelebilecek tepkileri önlemek ve bu maddelerin tek bir yapıyı ölçüp ölçmediğini anlayabilmek ve varsa alt faktörlerini faktör analizi sonuçlarıyla tespit edebilmek için yapılmıştır. Arslan popüler dindarlık ölçeğini oluştururken (Kaneko, 1990; Christian, 1987; M. Abdulkadiroğlu, 1986; Long, 1987; Örnek, 1966; Patai, 1987; Tanyu, 1976) çalışmalarından yararlandığını belirtmiştir (2003:28).

Dörtlü likert ölçek kullandığımız anketimizde deneklere kolaylık sağlaması için “Kesinlikle katılıyorum, Katılıyorum, Katılmıyorum, Hiç katılmıyorum” cevapları soruların hemen altında verilmiştir. Anket sonucundaki veriler kodlanırken olumlu ifadelerde A seçeneğinden itibaren 4,3,2,1 puanlaması, tersi ifadelerde ise A seçeneğinden itibaren 1,2,3,4 puanlaması yapılmıştır.

Elde edilen veriler ise bilgisayar sistemine aktarılıp SPSS programında “faktör analizi” yapılarak geçerliliği ölçülmüştür. Bunun sonucunda birinci faktörde toplanıp en yüksek değere sahip olan 12 madde “popüler dindarlık ölçek maddeleri” diye adlandırılıp öteki maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Popüler Dindarlık ölçeğimizin en yüksek puanı (12x4=48) en düşük puanı ise (12x1=12)’dir. Popüler dindarlık ölçeğinin

genel ortalaması 30,714 olarak bulunmuş olup bu da bize popüler dini tutumların yüksek derecede olduğunu göstermektedir.

#### 2.4.1. Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geçerliliği

Ölçülecek olan verilerin doğru bir şekilde başka unsurlarla karıştırılmadan ölçülebilmesine yani doğruluğuna geçerlik denir (Karasar, 2020:194). Karasara'a göre belli bir amaç için belli bir gruba düzenlenmiş olan bir ölçme aracı başka bir amaç ve grup için kullanıldığında aynı geçerliliği veremeyebileceği için geçerlik evrensel değildir (2020:194). Arslan'a göre bir ölçeğin geçerliliği için şu iki temel kıstas çok önemlidir:

- 1) Ölçeğin bir pilot grup üzerinde uygulanıp sonra örnekleme sunulması
- 2) Temel bileşenler ve Faktör Analizidir (2014:186).

Örnekleme sunacağımız anketi öncelikli olarak bir pilot gruba uygulayıp gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra asıl örneklem grubundaki deneklere anket uygulaması yapılmıştır. Elde edilen verilerle ölçeğimizin geçerliliğini test etmek için “Principal Components (Temel Bileşenler)” ve “Faktör Analizi” tekniklerinden yararlanılıp faktör analizi “Varimax” tekniğiyle rotasyona uğratılmıştır.

Faktör yük değeri 0,30 ve üstü olan maddelerin faktör analizi sonucunda 1.0 üzeri 6 faktör bulunmuştur. Bu 6 faktörün toplam yükü 63,419 olup bunlardan ilk üç faktörün yükünün epeyce yoğun olduğu tespit edilmiştir. Bu üç faktörde yüklenen maddelere baktığımızda görmekteyiz ki tutum maddelerinin çoğunluğu buralarda toplanmıştır.

Birinci faktörümüzde “popüler dindarlık” ile ilgili maddeler yoğunlaşırken ikinci ve üçüncü faktörlerde ise “genel dini tutum ve inançlar” ile “yerel dini tutum ve inançlar” yer almaktadır.

**Tablo 1: Faktör Analizi Sonucu Oluşan Faktörler, Faktör Öz Değerleri, Varyans Yüzdeleri ve Toplam Yükleri**

<b>FAKTÖRLER</b>	<b>Öz Değer</b>	<b>Varyans</b>	<b>Toplam Yük</b>
<b>Faktör 1</b>	<b>7,579</b>	<b>25,263</b>	<b>25,263</b>
<b>Faktör 2</b>	<b>4,556</b>	<b>15,185</b>	<b>40,448</b>
<b>Faktör – 3</b>	<b>2,923</b>	<b>9,743</b>	<b>50,191</b>
<b>Faktör – 4</b>	<b>1,840</b>	<b>6,135</b>	<b>56,326</b>
<b>Faktör – 5</b>	<b>1,089</b>	<b>3,631</b>	<b>59,957</b>
<b>Faktör – 6</b>	<b>1,039</b>	<b>3,462</b>	<b>63,419</b>

Tablo 1’de görüldüğü gibi Faktör analizinde en yüksek yüklenme birinci faktörde meydana gelmiştir. Bu faktörde toplamda 12 madde toplanmış olup bunlar popüler dini inanışları ifade etmektedir. Bu maddeler anket formumuzun ikinci kısmında yer alan (5,6,9,10,11,14,16,18,19,21,27,29) numaralı maddeler olup “popüler dindarlık ölçeğimizi” oluşturmaktadırlar. Diğer faktörlerdeki maddeler farklı boyutları ölçtükleri için ölçeğimize dâhil edilmemişlerdir.

Birinci faktörde yüklenen maddeler yani popüler dindarlık ölçeğimizin maddeleri ve faktör yükleri aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

**Tablo 2: Faktör Analizi Sonucunda Oluşan Faktör 1 Maddeleri, Öz Değerleri ve Varyans Yüzdesi**

<b>FAKTÖR 1 MADDELERİ</b>	<b>FAKTÖR ÖZ DEĞERİ</b>	<b>VARYANS YÜZDESİ</b>
Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir.	0,834	25,263
Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm	0,781	
Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim.	0,754	
Dindar bir insanın dünyada her işinin rast gideceğine inanıyorum.	0,730	
Sünnet evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir.	0,694	
Kur’an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum.	0,657	
Ölünün canı için yemek vermek güzel bir gelenektir.	0,632	
Nazar değen kişiye kurşun dökülerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir.	0,627	
Verilen sadakaların bizi kötü olay ve musibetlerden koruduğuna inanırım.	0,613	
Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.	0,604	
Hızır uğrayan eve bereket yağar.	0,593	
Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.	0,465	

Faktör analizine tabi tuttuğumuz veriler sonucunda elde etmiş olduğumuz “popüler dindarlık ölçeği”ni oluşturan 12 maddenin faktör varyans oranının %25,263, faktör öz değeri toplamının ise 7,579 olduğunu görmekteyiz.

Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna yapılan Temel Bileşenler Analizi sonucunda elde edilen, “Kaiser Meyer Olkin” (KMO) değeri 0,887, “Barlett’s Test of Sphericity” sonucu ise ki-kare değeri anlamlı ( $X^2 (435)= 5988,360$ ;  $p=0.000$ ) bulunmuştur. KMO değerimizin 0.60’dan yüksek ve Bartlett testimizin de anlamlı çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Bütün bu testler popüler dindarlık ölçeğimizin yüksek düzeyde geçerliliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

#### 2.4.2. Popüler Dindarlık Ölçeğinin Güvenirliği

Tutarlık (reliability) olarak da bilinen ve verilerin ölçümünde benzer süreçlerde benzer sonuçların ortaya çıkmasını sağlama derecesine güvenirlilik (Karasar, 2020:190) denilmektedir. Bir araştırmanın yapılan ölçüm sonucunda tesadüfi olarak ortaya çıkabilecek yanılğılardan uzak olması ve korelasyon değerinin sıfır ile bir arasında bir değer alması gerekir ki bu değer bire yaklaştıkça güvenirliliği de o oranda artmaktadır (Karasar, 2020:190).

**Tablo 3: Popüler Dindarlık Ölçeği Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı**

Cronbach's Alpha	N
0,889	12

Popüler dindarlık ölçeğimizin güvenirlilik testi için Cronbach Alpha tekniği kullanılmıştır. Ölçeğimizin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı  $\alpha= 0,889$ ’dur. Güvenirlilik kat sayımızın 1.0 ‘a yakın olması da ölçeğimizin güvenirliliğinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

#### 2.5. Normatif (Kitabi) Dindarlık Ölçeği

Araştırmamızda normatif dindarlık tutumlarını ölçmek için likert tipi ölçek kullanılmış olup deneklere 30 maddeden oluşan 20 tanesi popüler dindarlık tutumlarını 10 tanesi ise genel dini inanç ve tutumları ölçmek için belirlenen maddelerden meydana

gelmiştir. Anket formumuzda yer alan genel dini tutum ve inançları ölçen normatif dindarlık maddeleri (1, 2, 3, 4, 7, 12, 13, 15, 17, 25 numaralı maddelerdir.

Dörtlü likert ölçek kullandığımız anketimizde deneklere kolaylık sağlaması için “Kesinlikle katılıyorum, Katılıyorum, Katılmıyorum, Hiç katılmıyorum” cevapları soruların hemen altında verilmiştir. Anket sonucundaki veriler kodlanırken olumlu ifadelerde A seçeneğinden itibaren 4,3,2,1 puanlaması, tersi ifadelerde ise A seçeneğinden itibaren 1,2,3,4 puanlaması yapılmıştır. Elde edilen veriler ise bilgisayar sistemine aktarılıp SPSS programında “faktör analizi” yapılarak geçerliliği ölçülmüştür. Bunun sonucunda ikinci faktörde toplanan 6 madde “normatif dindarlık ölçek maddeleri” diye adlandırılıp öteki maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Normatif Dindarlık ölçeğimizin en yüksek puanı (6x4=24) en düşük puanı ise (6x1=6)’dir. Normatif dindarlık ölçeğinin genel ortalaması 22,9842 olarak bulunmuş olup bu da bize normatif dini tutumların yüksek derecede olduğunu göstermektedir.

### 2.5.1. Normatif Dindarlık Ölçeğinin Geçerliliği

Bu faktörde toplamda 6 madde toplanmış olup bunlar genel dini tutum ve inanışları ifade etmektedir. Bu maddeler anket formumuzun ikinci kısmında yer alan (1, 3, 4, 12, 13, 25) numaralı maddeler olup normatif dindarlık ölçeğimizi oluşturmaktadırlar. Diğer faktörlerdeki maddeler farklı boyutları ölçtükleri için ölçeğimize dâhil edilmemişlerdir.

İkinci faktörde yüklenen maddeler yani normatif dindarlık ölçeğimizin maddeleri ve faktör yükleri aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

**Tablo 4: Faktör Analizi Sonucunda Oluşan Faktör 2 Maddeleri, Öz Değerleri ve Varyans Yüzdesi**

FAKTÖR 2 MADDELERİ	FAKTÖR ÖZ DEĞERİ	VARYANS YÜZDESİ
Ölümden sonra hayat vardır.	0,873	15,185
Cennet ve cehennem diye bir şey yoktur.	0,851	
Allah gerçekten mevcuttur.	0,799	
İçki içmek günahtır.	0,714	
İslam dini insanın hayatına bir gaye ve anlam kazandırır.	0,633	
Kur’an-ı Kerim’in haber verdiği her şey doğrudur.	0,605	

Faktör Öz Değeri Toplamı: 4,556.

Tablo 4’te faktör analizine tabi tuttuğumuzda elde etmiş olduğumuz yukarıdaki veriler ışığında, normatif dindarlık ölçeğimizi oluşturan 6 maddenin faktör varyans oranının %15,185, faktör öz değeri toplamının ise 4,556 olduğunu görmekteyiz. Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna yapılan Temel Bileşenler Analizi sonucunda elde edilen, “Kaiser Meyer Olkin” (KMO) değeri 0,887, “Barlett’s Test of Sphericity” sonucu ise ki-kare değeri anlamlı ( $X^2(435)= 5988,360; p=0.000$ ) bulunmuştur. Bütün bu testler normatif dindarlık ölçeğimizin yüksek düzeyde geçerliliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

### 2.5.2. Normatif Dindarlık Ölçeğinin Güvenirliliği

Normatif dindarlık ölçeğimizin güvenilirlik testi için Cronbach Alpha tekniği kullanılmış elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo: 5 Normatif Dindarlık Ölçeği Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı**

Cronbach's Alpha	N
0,895	6

Tablo 5’te elde edilen verilere göre ölçeğimizin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı  $\alpha= 0,895$ ’tir. Güvenirlik kat sayımızın 1.0 ‘a yakın olması da ölçeğimizin güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Bu ölçekle ilgili olarak hiçbir hipotez kurulmamıştır ancak diğer ölçekler ve bazı değişkenler ile aralarındaki ilişkiler, konunun daha iyi kavranması açısından sınımaya tabi tutulmuştur.

### 2.6. Batıl İnanç Kaygı Testi Ölçeği

Bir dinin yaşanılan toplum içerisinde tezahür eden yönleri eksiksiz bir şekilde incelenmek istenirse eğer, onun her yönden ele alınması gerekmektedir. İslam dininin nasıl ki normatif ve popüler dindarlık yönlerini ele alıyorsak aynı şekilde batıl inanış ve uygulamalarına da değinmek ve anketimizde bunlara yer vermek durumundayız. Aksi takdirde yetersiz bir ölçüm ve değerlendirme yapmış oluruz. Bu araştırmada örneklem grubumuzun gerek popüler dindarlık gerek normatif dindarlık gerekse de batıl inanış

durumlarını inceleyip bunların birbirleriyle olan ilişkilerini analiz etmeyi hedeflemekteyiz.

Anket formumuzun üçüncü kısmını oluşturan Batıl İnanış Kaygı Testi Ölçeğinde, insanları kimi zaman tedirgin edip endişeye sevk eden bir takım inanışları tespit etmek hedeflenmektedir. Bu testimizde üçlü likert ölçek kullanılmış olup deneklere kolaylık sağlaması için “Son derece endişelendirir, Endişelendirir, Hiç endişelendirmez” cevaplarının yer aldığı ifadeler hemen soruların altında verilmiştir. Veriler kodlanırken A seçeneğinden itibaren 1,2,3 puanlaması yapılmıştır. Bu testin soruları Arslan’ın Batıl İnanış Kaygı Testi Ölçeğinden oluşturulmuştur. Oluşturulan test önce pilot uygulama yaptığımız deneklerde uygulanmış daha sonra örnekleme sunulmuştur. Puanlamanın yapılmadığı bu ölçek geçerlik ve güvenilirliğe tabi tutulmayıp bağımsız değişken olarak kullanılacaktır.

## **2.7.Verilerin Analizi ve İstatistiksel İşlemler**

Bu çalışmamızın nicel verilerinin analizinde çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Tüm istatistiksel işlemler SPSS 26.01 (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılarak yapılmıştır. SPSS 26 paket programı ile yapılan analiz ve testler şunlardır: Varyans analizi (Anova), Tukey HSD (çoklu karşılaştırma ) testi, t-testi (Independent Sample t-test), ki- kare testi, Kolmogorov Testi, Pearson Correlation testi, Reliability Analysis, Factor Analysis ve Multiple Range testleridir.

Çalışmamızda değişkenlerimizin sayısal değerlerini toplamak için betimsel istatistikten yararlanılmıştır. Verilerimizin normal dağılıp dağılmadığını analiz etmek için ise normallik testi olan, Kolmogorov Testi yapıp Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılıp verilerimizin normal dağıldığı gözlemlenmiştir. Hipotezlerimizi test etmek ve niceliksel verileri karşılaştırmak için ise tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA), ki- kare ve t- testlerinden yararlanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) ilişkisiz iki veya daha fazla grup arasındaki farklılığı test etmek için uygulanırken ikiden fazla grubu olmayan değişkenlerde ise t- testinden yararlanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin tesadüfi olup olmadığını analiz etmek için ki- kare testi yapılırken değişkenler arasındaki korelasyonu ölçmek içinse Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### BULGULAR VE YORUM

#### 3.1. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler

Araştırmamızın bu bölümünde araştırma alanımız olan Doğanşehir İlçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. İlçenin tarihçesi, nüfusu, coğrafi konumu, sosyo kültürel ve ekonomik yapısı hakkında verilecek olan bu bilgilere TÜİK verilerinden, Malatya Valiliği, Doğanşehir Kaymakamlığı ve Doğanşehir Belediyesi kayıtlarında yer alan çalışmalardan ve güncel resmi internet sitelerinden, İnönü Üniversitesi Kütüphanesi, Doğanşehir İlçe Halk Kütüphanesi ve Malatya Halk Kütüphanesinde bulunan alanla ilgili yazılmış eserlerden yararlanılarak ulaşılmıştır.

##### 3.1.1. Doğanşehir'in Tarihçesi

İlçenin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte M.Ö. 66 ile M.S. 395 yılları arasında Roma imparatorluğu hâkimiyeti altında iken kurulduğu tahmin edilmektedir. Doğanşehir ilçe merkezinde Roma dönemine ait olduğu düşünülen birçok sur kalıntısı bulunmakta olup bu sur kalıntılarında dolayı buranın Romalılara ait önemli bir karargâh merkezi olduğu düşünülmektedir (Oymak, 2013:127). Bizanslıların buralara Hıristiyanlığı Asya'ya yaymak için yerleştikleri düşünülmektedir (Url:1).

758 yılına kadar Bizanslıların elinde bulunan ilçe, o dönemlerde "Züpetra-Zipetra-Subadra" adlarıyla anılmaktadır (Url:1). İlçe merkezinde bu dönemlere ait yapılan kazılarda bulunan sikkelerde "Züpetra" ismi açık bir şekilde görülmektedir (Kaygusuz vd. 1986:23). 758 yılından sonra ilçe, Abbasi halifesi Harun Reşit zamanında ele geçirilip yeniden imar edilmiş, fakat daha sonra 837 tarihinde tekrardan Bizanslıların hâkimiyeti altına girmiştir (Kaygusuz vd. 1986:7). Bizanslılardan sonra Araplar ve çeşitli beylikler arasında el değiştiren ilçe, 1319 yılında ise bu defa Türkmenlerin eline geçmiştir. 1399 yılında Yıldırım Beyazıt döneminde Osmanlı hâkimiyetine alınan bölge, 1401 yılında Timur tarafından yağmalanıp yıkılmış (Kaygusuz vd. 1986: 9) ve bundan ötürü de "Viranşehir" adını almıştır.

1877 yılına kadar "Viranşehir" veya "Harap şehir" olarak adlandırılan ilçe, 1877-1878 tarihleri arasında vuku bulan Osmanlı-Rus savaşında, doğudaki bölgelerden



getirilip yerleştirilen halktan dolayı “Muhacir” olarak anılmaya başlanır (Şen, 2014:24). Rusların, işgal ettikleri Kars, Artvin ve Posof b6lgelerindeki M6sl6manlara işkence etmelerinden dolayı iki devlet arasında imzalanan antlaşma gereği 82 bin M6sl6man T6rk, Anadolu’nun 7eşitli yerlerine yerleştirilmiş ve bunlardan 120 tane hane halkı ise Doğanşehir’e getirilmiştir (Kurt, 2012:5). Muhacirlerin il7eye yerleşmelerinden sonra yaşamlarını idame ettirebilmeleri i7in devlet tarafından her aileye arazi tahsis edilmiştir (Kurt, 2012:6).

Doğanşehir il7esinin konumu itibariyle konarg67er aşiretlerin ge7iş g6zerg6hında bulunması, yerleşik halkın bu aşiretlerden dolayı zarar g6rmesine sebep olmaktadır. Bu sebepten dolayı Osmanlı d6neminde isk6n kararı alınmış, ancak b6lgenin 6nemli ticari ve askeri ge7itlerden biri olan Halep ticaret yolu 6zerinde bulunmasından dolayı istenen başarı sağlanamamıştır (Şen, 2014:20).

Yavuz Sultan Selim zamanında 1516’da Osmanlı topraklarına yeniden katılan il7e, Cumhuriyetin ilanından sonra 1946 tarihinde Ak7adağ il7esinden ayrılıp resmi olarak kuruluş tarihini ilan etmiştir (Şen, 2014:15). Araştırma alanında en fazla ilerleme ve gelişimin 1985-2000, en az ilerleme ve gelişimin ise 1960–1970 tarihleri arasında olduğu bilinmektedir (Karaağa7, 2015:20).

### 3.1.2. Doğanşehir’in Coğrafi Konumu ve N6fus Yapısı

Doğanşehir il7esi, Doğu Anadolu B6lgesinin Yukarı Fırat b6l6m6nde ve Malatya’nın g6neybatısında yer alıp il merkezine uzaklığı 54 km’dir (Oymak, 2013:127). Y6z6l76m6 1.290 km olan il7enin toplam n6fusu ise 38.136 kişidir (TUİK 2021).

**Tablo 6: Doğanşehir il7esi 2021 Yılı Toplam N6fus Sayısı ve Y6zdelik Oranı**

Cinsiyet	N	%
Kadın	18.723	49.10
Erkek	19.413	50.90
Toplam	38.136	100

T6rkiye İstatistik Kurumu 2021 N6fus veri tabanından alınan verilere g6re Doğanşehir İl7e n6fusu 38.136 olup bu verilerin 19.413’6n6 erkek, 18.723’6n6 ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu verilere g6re b6lgenin % 49.10’ununu kadınlar oluşturmakta iken %50.90’ını ise erkekler oluşturmaktadır.

İlçe hem ova hem de dağlık kesimlerden oluşup doğusunda Adıyaman iline bağlı olan Çelikhan ilçesi, güneyinde Adıyaman ili Besni ve Gölbaşı ilçeleri, batı kesiminde Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesi, kuzey doğusunda ise Akçadağ ve Yeşilyurt ilçeleri bulunmaktadır (Oymak, 2013:127).

İlçe, ekonomisinin sınırlı yapıda olması, nüfusu, yeryüzü şekillerinin dağlık ve engebeli oluşu ve ulaşımdaki sıkıntılar sebebiyle göç vermeye her zaman açık olmuştur (Karaağaç, 2015:26). Son zamanlarda Doğanşehir nüfusunun gittikçe azaldığı da gözlemlenmektedir. İlçe kuruluşundan bugüne kadar nüfus artışını koruyamamıştır. Bu durumun oluşmasında ilçenin göç vermesinin etkisi oldukça büyüktür. İlçenin en büyük problemlerinden biri olan işsizlik sorunu ise göç sebeplerinin başında gelmektedir. (Doğan, 2010:39).

Ortalama yükseltisi fazla olan ilçemizde platoların çokluğu dikkat çekmektedir (Karaağaç, 2015:5). Bu özelliğinden dolayı 146.437 hektarlık alana sahip olan bölgede bunun yaklaşık olarak %25'inde tarım faaliyetleri yapılabilmektedir. (Doğan, 2010:48). İlçede bulunan dağlık kesimler ise arazinin engebeli olmasına neden olmaktadır. Sultan suyu vadisinin yanında bulunan "Doğanşehir Ovası" ile sürgü kasabasında yer alan "Sürgü Ovası" ilçenin önemli ovalarındandır (Url:2).

İlçe merkezinin toprak yapısı incelendiğinde iklimin yarı kurak bir yapıya sahip olmasından dolayı step kuru orman yer almaktadır. Bölgedeki toprak yapısının oluşmasında yükseltinin ve eğimin fazla olması ve bakı durumu etken olan başlıca nedenlerdir. Bu etkiler neticesinde bölgede ova tabanları ile farklı toprak çeşitleri ortaya çıkmaktadır (Karaağaç, 2015:12). Doğanşehir'in iklim yapısı karasal iklim olup yazları kurak ve sıcak iken kışları soğuk ve kar yağışlı geçmektedir. Yaz mevsiminin sıcak ve kurak geçmesinden dolayı yağışlarda düzensizlik görülmekte ve bu sebeple de çalışma alanlarında sulama faaliyetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bitki yapısı olarak meşe, çam, söğüt, ardıç gibi bitkiler yer alır (Demirbağ vd. 2013:396).

Birinci derece deprem bölgesinde yer alan ilçemizde, 1948 ve 1986 yıllarında büyük depremler meydana gelmiş, can ve mal kayıpları yaşanmıştır (Karaağaç, 2015:3). Deprem sonrası devlet tarafından maddi destekte bulunulup konut yardımı yapılmış ve ilçe baştan imar edilmiştir. Göç verme nedenleri arasında yer alan deprem faktörü nüfusun değişmesine de etken olmuştur.

### 3.1.3. Araştırma Alanının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı

İlçenin ekonomik yapısına baktığımızda en önemli gelir kaynağı tarım ve hayvancılık iken son yıllarda meyvecilikte önem kazanmıştır (Demirbağ vd.2013:396). Meyvecilikte kayısı ve elma üretimi en ön sırada yer alırken, son zamanlarda bunlara tütün yetiştiriciliği ve şeker pancarı da eklenmiştir. Özellikle de tütün yetiştiriciliği son yıllarda büyük önem kazanmıştır. Ayrıca küçükbaş hayvan, arıcılık ve tatlı su ürünleri de ekonomi açısından önemli bir gelir kaynağıdır. Hayvancılık için geniş mera alanları oldukça fazla iken modern besicilik ise sınırlı sayıda yapılmaktadır. Arıcılık faaliyetleri ise yeni tip kovan arıcılığa geçiş ile oldukça artmaktadır (Kurt, 2012:10).

Tarihi yapısı ve mesire alanlarıyla zengin olan ilçede Erkenek vadisindeki şelale ile sürgü kasabesindeki Pınarbaşı önemli kaynak alanlarıdır (Url:1). Akarsular bakımından zengin olan ilçede Sürgü Çayı üstünde bulunan Sürgü Barajı ve Fındık Çayı üstünde bulunan Polat Barajında tatlı su balıkçılığı yapılmakta ve ilçe ekonomisi açısından oldukça önemli olan bu sektör alanı günümüzde daha da gelişip ilerlemektedir. (Karaağaç, 2015:15) Özellikle Sürgü kasabesindeki alabalık çiftliklerinde yetiştirilen ürünlerin ülke geneline satışı yapılarak ilçe ekonomisine katkı sağlanmaktadır. İlçede su ürünleri meslek yüksekokulu da bulunmaktadır (Url:2).

Sanayi alanında sınırlı sayıda yapıya sahip olan ilçede elma tesisleri, marangoz atölyeleri ve tuğla fabrikası bulunmaktadır (Kurt, 2012: 9). İlçede ticaret daha çok tarıma dayalı olarak küçük işletmeler tarafından yapılmaktadır. Sanayi sektörünün ilçede zayıf kalması halkı tarım ve hayvancılık yapmaya itmiştir. Tahıl üretimi daha çok doğal koşullara bağlı kalınarak yapılırsa da doğal su kaynakları kullanılarak yapılan tarımsal faaliyetlerde oldukça fazladır. Bunların başında da fasulye üretimi gelmektedir. (Doğan, 2010:48). Yeraltı zenginlikleri bakımından oldukça zengin olan ilçede mıcır, kurşun, mermer, barit bulunmaktadır (Kurt, 2012:10).

1960'lerden sonra ilçenin ekonomik yapısında ilerleme ve gelişmeler meydana gelmiştir. Bunda hem devletin hem de halkın yerel girişimlerinin etkisi oldukça fazladır. Devlet tarafından yaptırılan demir yolunun ilçeden geçmesi, yakın çevredeki diğer il ve ilçelerle bağlantı kurmasını sağlamıştır. Bunun etkisiyle beraber ilçemiz o dönemlerde hem ekonomik hem de sosyo kültürel yapı açısından gelişmeye başlamış ve yükselişe

geçmiştir. Ama yapılan araştırmalar bu yükselişin daha sonraları durup istenen başarıyı sağlayamadığını göstermektedir. (Kurt, 2012:21)

İlçede bulunan Halk Eğitim Merkezi 1974 yılında açılmış olup birçok alanda ilçe halkına destek olmaktadır. İlçe halkına okuma yazma, el beceri ve sanatlarını geliştirme, meslek edinme gibi birçok alanda destek sağlanmaktadır (Kurt, 2012:11). Sosyo kültürel etkinlikler arasında yer alan sportif faaliyetler için 2013 yılında ilçe merkezinde inşa edilen spor sahası ve gençlik merkezi bulunmaktadır. Gençlik merkezinde ilçe halkının yararlanabileceği birçok aktivite bulunmaktadır. Bu aktivitelere örnek olarak spor dersleri ve yakın döğüş sporları için alanında uzman öğretmenler bulunmaktadır. İlçe merkezindeki mahallelerde parklar ve açık alanlarda yer almaktadır (Karaağaç, 2015:52).

Bölgenin kültürel olarak gelişmesine en büyük katkı eğitim ve kültürel fonksiyonlar aracılığıyla sağlanmaktadır (Karaağaç, 2015:50). İlçenin okuryazar oranlarına baktığımızda okuma yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu görülmektedir. İlköğretimin zorunlu olması dolayısıyla kadınların ilköğretim mezun sayısı fazla iken ortaöğretim oranında düşüş yaşanmaktadır (Karaağaç, 2015:38). Buradan anlaşılacağı gibi kadınların eğitime gereken önemin verilmediği görülmektedir. İlçede kültürel yapı oldukça farklılık arz etmektedir.

Birbirinden farklı birçok kültüre sahip çeşitli Türk boylarının gelip yerleştiği bu bölgede gelenek ve göreneklere bağlılık ön plandadır. Örf, adet, gelenek ve göreneklerine bağlı bir şekilde yaşayan halk özel gün ve gecelerde de bir araya gelip bu yaşantılarını yansıtmaktadırlar. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri oldukça yoğun olan bölgede halen imece usulü yardımlaşmalar olduğu da gözlemlenmektedir (Kurt, 2012:10).

İlçenin aile yapısına baktığımız zaman çoğunlukla geniş aile tipiyle karşılaşılırken bu durumun gittikçe çekirdek aileye kaydığını görmekteyiz. İlçede farklı inanç ve kültürel yapılar bulunmasına rağmen yine de halk arasında birlik ve beraberlik bulunmakta ayrıca saygı, sevgi ve hoşgörü içerisinde yaşamaktadırlar (Kurt, 2012:10).

Sonuç olarak 1946 yılında ilçe statüsüne kavuşan ilçemiz, gerek yer altı ve yer üstü zenginlikleri gerekse de sahip olduğu kültürel yapı ile oldukça zengin bir yapıya sahipken bu gibi zenginliklerin, gün yüzüne çıkartılıp hak ettiği değeri görmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

### 3.2.Bağımsız Değişkenler Açısından Örneklem Grubunun Genel Özellikleri

Din ve toplum iç içe geçmiş yapısal bir unsurdur ve sosyal yapının içerisinde yer alan aile, eğitim, meslek gibi diğer unsur ve değişkenlerden etkilenerek yeniden şekillenip farklılaşabilir. Arslan'a göre "bir toplumun dini yaşayışının şiddet ve yoğunluğu zamana, yere ve ortama göre değişiklik gösterir" (2004:201). Kısacası dini yaşam ya da dindarlık farklı şekillerde karşımıza çıkmakta ve toplumsal yapı içerisindeki birçok bağımsız değişken de bunu etkilemektedir.

Araştırmamızın bu kısmında örneklem grubumuzun bağımsız değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, aile tipi vd.) açısından nasıl bir dağılım gösterdiği, grubun genel nitelikleri de göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmamızın ana problemi olan popüler dindarlık düzeyini belirleyebilmek için Doğanşehir ilçesinde yaşayan 381 kişiye yapmış olduğumuz anket çalışması sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlar yer alıp, veriler tablolar halinde sunulmuştur.

#### 3.2.1.Örneklem Grubunun Genel Özellikleri

Belirlenmiş olunan evrenin tümünden konu ile ilgili bilgi toplama imkânı bulunmadığından belirli bir örneklem grubu üzerinden araştırmalar yapıp problemlere çözümler aranmıştır. Araştırmaya katılan deneklerden toplanan veriler ile çeşitli istatistiksel analizler yapılarak elde edilen bulgular açıklanıp yorumlanmıştır.

Örneklem grubunun bağımsız değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, aile tipi vd.) açısından nasıl bir dağılım gösterdiği aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

**Tablo 7: Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı**

CİNSİYET	N	%
Kadın	187	49,1
Erkek	194	50,9
Toplam	381	100

Tablo 7'de bağımsız değişken olan cinsiyete göre dağılımda, örneklemdeki kadınların % 49.10, erkeklerin ise % 50.90 oranında bir dağılıma sahip oldukları görülmektedir. Cinsiyete göre dağılım oranına baktığımızda örneklem grubundaki cinsiyet dağılımının evreni temsil ettiği anlaşılmaktadır. Buradaki yakınlık bize

örneklemin temsil gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. Doğanşehir ilçesindeki kadınların nüfusu 18.723 iken erkeklerin nüfusu ise 19.413'tür. Örneklem grubundaki cinsiyet dağılımında kadın ve erkeklerin oranlarının neredeyse birbirine yakın olması da yine temsil gücünün yüksek olmasını sağlamaktadır.

**Tablo 8: Örneklem Grubunun Yaşa Göre Dağılımı**

YAŞ GRUBU	N	%
18-25	83	21,8
26-30	51	13,4
31-40	87	22,8
41-50	67	17,6
51-60	40	10,5
60 üstü	53	13,9
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>

Tablo 8'e bakıldığında yaş değişkenine göre katılımcılardan 18-25 arası yaş gruptakiler, örneklemin % 21,8'ini oluştururken, 26-30 arası yaş grubu %13,4, 31-40 arası yaş grubu %22,8, 41-50 arası yaş grubu %17,6, 51-60 arası yaş grubu %10,5, 60 üstü yaş grubu ise %13,9'unu oluşturmaktadır. Örneklemin güçlü bir temsil gücüne sahip olması için her yaş grubundan kişilerin katılımı sağlanmış olup bunların oranları TÜİK yaş dağılımı verileriyle paralellik arz etmektedir.

**Tablo 9: Örneklem Grubunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı**

EĞİTİM DÜZEYİ	N	%
Okuma yazma yok	23	6,0
Okur-yazar ama diploma yok	18	4,7
İlköğretim	102	26,8
Ortaöğretim	172	45,1
Üniversite	66	17,3
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>

Tablo 9'a baktığımızda eğitim düzeyleri farklı olan deneklerin araştırmamıza katılım sağladığı görülmektedir. Katılımcıların yarısına yakınınını % 45,1'ik oranla lise ve dengi okullardan mezun olanlar oluştururken; bu ortalamaya %17,3'lük bir orana sahip olan üniversite mezunlarını da eklediğimizde toplamda % 62,4 'lük bir ortalama elde

etmekteyiz ki bu durum bize deneklerimizin eğitim seviyelerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı %6, okur-yazar olup diploması olmayanlar %4.7 iken, ilkokul ve ortaokul mezunu olup da ilköğretim başlığı altında ele aldığımız grup ise %26,8’lik bir kısmı oluşturmaktadır.

**Tablo 10:Örneklem Grubunun Medeni Duruma Göre Dağılımı**

MEDENİ HAL	N	%
Bekâr	98	25,7
Evli	238	62,5
Boşanmış	13	3,4
Eşi ölmüş	32	8,4
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>

Tablo 10’a göre medeni durumun dağılımında en yüksek oranı % 62,5’lik bir oranla evli olan denekler oluştururken % 25,7 bekâr, %3,4 boşanmış ve % 8,4 ise eşi ölmüş olanlardan oluşmaktadır.

**Tablo 11: Örneklem Grubunun Meslek Grubuna Göre Dağılımı**

MESLEK GRUBU	N	%
Memur	40	10,5
İşçi	17	4,5
Esnaf-Zanaatkâr	28	7,3
Serbest meslek	14	3,7
Emekli	26	6,8
Ev hanımı	102	26,8
Öğrenci	67	17,6
Çiftçi	77	20,2
İş arıyor	10	2,6
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>

Tablo 11’e baktığımızda katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımı verilmektedir. İstatistiklere göre meslek gruplarındaki en büyük oranı %26,8 ile ev hanımları oluşturmaktadır. Onu %20,2 ile çiftçi, %17,6 ile öğrenci, %10,5 ile memur, %7,3 ile esnaf, %6,8 ile emekli, %4,5 ile işçi, %3,7 ile serbest meslek, %2,6 ile de işsiz olan grup takip etmektedir.

**Tablo 12: Örneklem Grubunun İlçede İkamet Etme Süresine Göre Dağılımı**

İLÇEDE İKAMET SÜRESİ	N	%
Doğduğumdan beri	265	69,6
10 yıldan çok	70	18,4
6-10 yıl	23	6,0
3-5 yıl	23	6,0
Toplam	381	100

Tablo 12'ye baktığımızda örneklem grubumuzun Doğanşehir ilçesindeki ikamet etme süresi görülmektedir. Elde edilen verilere göre %69,6 ile doğduğundan beri ilçede yaşayanların oranı oldukça yüksektir. %18,4'ü 10 yıldan çok , %6'sı ise 6-10 ve 3-5 yıl arasında olanların oranını göstermektedir.

Katılımcıların ilçede uzun yıllar yaşamış olma oranının oldukça yüksek olması, bizlere ilçe hakkında elde edilecek bilgilerin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

**Tablo 13: Örneklem Grubunun Aile Tipine Göre Dağılımı**

AİLE TİPİ	N	%
Çekirdek aile	173	45,4
Geniş aile	65	17,1
Uzamış aile	71	18,6
Tek başına	57	15,0
Başka	15	3,9
Toplam	381	100

Tablo 13'te katılımcıların aile tipine göre dağılımları görülmektedir. Elde edilen verilere göre en büyük katılımı %45,4 ile çekirdek ailenin (eşimle ve çocuklarıyla beraber) oluşturduğu görülmektedir. Bu oranı %18,6 ile uzamış aile (bekâr dul kendi ailesi ile beraber), %17,1 ile geniş aile (eşim, çocuklarıyla ve aile büyüklerimizle beraber) ve %15 ile de tek başına yaşayanlar oluşturmaktadırlar.

Örneklem grubumuzun aile tipinin geniş aile tipi yerine çekirdek aile tipine doğru kayması büyük bir değişimin göstergesidir.



**Tablo 14: Örneklem Grubunun Sosyal Tabakaya Göre Dağılımı**

SOSYAL TABAKA	N	%
Üst tabaka-zengin	14	3,7
Orta tabaka üstü	74	19,4
Orta tabaka	239	62,7
Orta tabaka altı	45	11,8
Alt tabaka-fakir	9	2,4
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>

Tablo 14’te katılımcıların sosyal tabakalara göre dağılımları yer almaktadır. %62,7 ile orta tabakayı oluşturan zümre ilk sırada yer alırken %3,7 ile zengin ve % 2,4 ile fakir tabaka mensupları ise en düşük oranlara sahiptirler. Orta tabaka üstünde yer alanların sayısı %19,4 iken orta tabaka altında bulunanlar ise %11,8’i oluşturmaktadırlar.

Özellikle tarım ve hayvancılık ile geçinen ilçe halkının gelir durumunun orta tabakada seyir etmesi kaçınılmaz bir durumdur. Katılımcıların %62,7 gibi yüksek bir oranla orta tabakayı temsil etmesi gelir dağılımının dengeli olduğunu da göstermektedir. Orta tabakaya mensup olanların büyük bir bölümünü ev hanımı, işçi ve öğrenci grupları tarafından oluşturduğu yapılan ki-kare test ile tespit edilmiştir.

### **3.3. Örneklem Grubunun Popüler Dindarlık ile İlişkisi**

Din-toplum ilişkilerini incelediğimizde aralarında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu görmekteyiz. Din, toplumu, toplumun normlarını, kurumlarını, kültürünü ve değerlerini etkilediği gibi aynı zamanda sosyo kültürel yapı yani toplum da, dini yapıyı etkilemektedir. Bilgin’e göre “bireylerdeki dindarlık eğilimleri, pratik ihtiyaçlar ve diğer kültürlerle temas, bu etkilenmenin altındaki temel faktörlerdir”( 2013:190).

Toplumsal yapı içerisinde yer etmiş olan popüler din kavramı Arslan’a göre “yüksek tipli, organizeli, kitabi (ör; Hıristiyanlık, Yahudilik, İslam gibi) dinlerle bir arada yaşayan kurumsal olmayan inanç, ayinle ilgili ve pratikleri tanımlamada kullanılan bir terim” dir (2014: 56). Çalışmamızın bu bölümünde Doğanşehir halkının dini yaşantısında yer alan popüler dindarlık kavramının, dini inanç boyutunun, bağımsız değişkenler üzerindeki etkisini görmeye çalışacağız. Bunun için de araştırmamızda yer alan anketimize, denekler tarafından verilen cevapların, istatistiksel analiz ve yorumlamalarına yer verilecektir.

### 3.3.1.Cinsiyet Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

İnsanların dini davranışlarına etki eden faktörlerden biri olan cinsiyet faktörünün, popüler dindarlık düzeylerinin farklılaşmasında belirleyici rollerden biri olduğuna dair bu alanda yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bizler, bu çalışmamızda bağımsız değişkenlerimizden cinsiyet faktörünü, iki gruptan meydana geldiği için t testi ile analiz edilmiş verilerin sonuçlarını aşağıdaki tabloda görselleştirdik.

**Tablo 15: Cinsiyet Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin t- Testi Sonuçları**

Cinsiyet	N	X	SD	T	DF	P
Kadın	187	2,7683	0,50201	7,731	379	0,000
Erkek	194	2,3582	0,53210			

Tablomuzu incelediğimizde örneklem grubumuzun popüler dindarlık düzeyinin cinsiyet değişkenine göre dağılımı t-testi sonuçlarına göre incelenmiş ve bu iki grup arasındaki popüler dindarlık düzeyinin anlamlılık değerine bakıldığında iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ;  $(t(379) = 7,731, p < 0,05)$ .

Ortalamalara bakıldığında kadın katılımcıların popüler dindarlık düzeyi ortalamalarının ( $X = 2,7683, S = 0,50201$ ) erkek katılımcıların ortalamalarından ( $X = 2,3582, S = 0,53210$ ) istatistiksel olarak daha yüksek olduğu görülse de bu farkın etki büyüklüğünün orta düzeyde olduğu hesaplanmıştır. Bu durum “erkeklerle oranla kadınların popüler dindarlık düzeyleri daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır.

Biz hipotezimizi kurarken bu alanda yapılmış olan çalışmalardaki genel kanı olan “kadınların popüler dindarlık tutumlarının erkeklerle oranla daha fazla olduğu” görüşünden yola çıkarak oluşturduk (Günay, 1999; Mensching, 2004; Soyak, 2013) Çelik’e göre, bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında genel olarak cinsiyet değişkenine göre halk inanış ve uygulamalarına uyma açısından kadınların oranının erkeklerden fazla olduğu gözlemlenirken, Allah’ın varlığına inanma bakımından ise kadın ve erkek arasında pek bir fark gözlemlenmemiştir (2003:161).

Türk popüler dindarlığının en önemli sembollerinden biri olan ziyaret kültürünün çoğunlukla kadınlara has bir kavram olarak karşımıza çıkması ve kadınların dini inançlarının altında yatan bir takım mistik ve büyüsel inanışların varlığının erkeklerle oranla fazla olmasının sebebini Günay, kadınların toplumsal konumları, eğitim - kültür

seviyeleri ve yaş gibi faktörlere bağlamaktadır. Özellikle de yaşlı ve eğitim seviyesi düşük, orta tabaka altı ve kamusal hayattan soyut bir yaşama sahip kadınlarda bu tarz dini inanış ve tutumlar daha çok görülmekte ama yine de bu düşünce nispi bir gerçekliği yansıtmaktadır (2003:22).

### 3.3.2.Yaş Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

Katılımcıların içinde buldukları yaş grubu, popüler dindarlık düzeylerinde etkili olabilmektedir. Bağımsız değişkenimiz olan yaş grubunun popüler dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılığa sahip olup olmadığını anlamak için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 16: Yaş Değişkenine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları**

YAŞ GRUBU	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
18-25	83	21,8	2,3574	0,45056	DF:5/375 F:9,671 P:0,000
26-30	51	13,4	2,3333	0,64377	
31-40	87	22,8	2,5307	0,52829	
41-50	67	17,6	2,6430	0,52980	
51-60	40	10,5	2,8042	0,56031	
60 üstü	53	13,9	2,8506	0,47965	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	

Tablo 16'da yaş gruplarının popüler dindarlık puanlarının ortalamalarına baktığımızda yaş artışına paralel olarak bir artış olduğunu görmekteyiz. Varyans analizi sonucuna göre popüler dindarlık tutumları ile yaş grupları arasında yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir;  $p < 0.05$ . Gruplar arasında ikili karşılaştırma yapan Tukey HSD testine göre;

1) 18-25 yaş ve 26-30 yaş arası katılımcılar ile 41-50 yaş, 51-60 yaş ve 60 üstü yaş arasındaki grupların puan ortalamalarının farkına baktığımızda bu gruplar arasında yüksek düzeyde anlamlı farklılıklarının olduğu görülmüştür.

2) 31-40 yaş arası grubun 60 üstü yaş grup ile aralarında yüksek düzeyde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

3)26-30 yaş arası ile 60 üstü yaş grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olup gruplar arasındaki en yüksek farkın da bu iki grup arasında olduğu tespit edilmiştir.

Bu durumda varyans analiz sonuçlarımıza göre “ileri yaşta olanların popüler dindarlık düzeyleri genç ve orta yaşta olanlara oranla daha yüksektir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır. Bu konuyla ilgili yaygın kanı da yaşla birlikte popüler dindarlık düzeylerinde bir artış görüldüğü yönündedir (Günay, 1999; Arslan, 2014; Köktaş, 1993; Coştu, 2009).

Yaş oranının artışıyla beraber ortaya çıkan popüler dindarlık tutumlarındaki artışı, ileri yaşın bireye katmış olduğu dini tecrübe ve yoğunlaşma ile beraber ölüm korkusunun da etkili olabileceği kanısındayız. Gençlerin toplumsal yapı içerisinde yer alan dini inanış ve uygulamalara şüpheli ve eleştirel bir tavırla yaklaşmaları ise onların dindarlık tutumlarının oranının düşük olmasına sebep olmaktadır (Arslan, 2014: 208).

Popüler dindarlık oranının yaş ile birlikte artış sağladığı ve kadınlarda daha fazla görüldüğü varsayımından yola çıkarak bu iki bağımsız değişkeni popüler dindarlık tutum puanlarıyla birlikte ki-kare testine tabi tuttuğumuzda elde edilen verilerin varsayımımıza paralel oranda bir sonuç çıkardığı görülmüştür.

**Tablo 17: Yaş Değişkenine Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları**

KORELASYON ANALİZİ		Katılımcının Yaşı
Popüler Dindarlık Ölçeği	R	,329**
	P	,000
	N	381

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Korelasyon analizi yapılırken iki ya da daha fazla değişken arasında bir ilişki olup olmadığı ve bu ilişkinin gücü tespit edilmeye çalışılır. Bu ilişkinin derecesi ilişki katsayısı olan “r” harfi ile ifade edilir (Best vd. 2017:417). Yukarıdaki tabloda yapılan pearson korelasyon analizinin istatistiksel sonuçlarına baktığımızda ise yaş değişkeni ile popüler dindarlık arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $r = .329$ ,  $p < 0.01$ . İki değişken arasındaki bu ilişkinin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Çünkü +1 ile -1 arasında bir değer alan ve “r” ile gösterilen korelasyonun güç değerleri şöyledir: 0,000 nötr bir değerdir, 0,01-0,29 zayıf korelasyon, 0,30-0,70 orta korelasyon, 0,71-0,99 güçlü korelasyon, 1,00 mükemmel korelasyondur (Büyüköztürk vd. 2013:123). Orta düzeyde ve pozitif yönde bir ilişkinin bulunması bu iki değişkenin birbirlerine

benzedikleri ve birinin değeri artarken diğerinin de artış sağladığını göstermekte ve yine hipotezimizi doğrulamaktadır.

### 3.3.3.Eğitim Düzeyine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

Toplumsal olay ve olguları etkileyen faktörlerden biri olan eğitim, kişilerin zihin dünyasındaki davranışları etkileyip sosyalleşmelerine ve itibar kazanıp belirli bir statüye ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim düzeyi arttıkça dini inanç ve tutumlarda rasyonelleşmeler meydana geldiği görülmektedir.

Örneklem grubumuzun eğitim düzeyinin popüler dindarlık ile ilişkisini ölçmek ve aralarındaki farklılığı tespit edebilmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 18: Eğitim Durumuna Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları**

EĞİTİM DÜZEYİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Okuma yazma yok	23	6	2,8696	0,52933	DF:4/376 F:14,406 P:0,000
Okur-yazar diploma yok	18	4,7	2,9583	0,43088	
İlköğretim	102	26,8	2,7753	0,51018	
Ortaöğretim	172	45,1	2,4268	0,52722	
Üniversite	66	17,3	2,3548	0,53735	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Tablo 18'deki verilerin sonuçlarını incelediğimizde görmekteyiz ki örneklem grubunun eğitim seviyesi arttıkça popüler dindarlık düzeyi azalmaktadır. Yapılan varyans analizi sonucuna göre ise popüler dindarlık tutumları ile eğitim düzeyleri arasında yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir;  $P < 0.05$ .

Eğitim durumu ile popüler dindarlık düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki olması “eğitim seviyesi düşük olanların popüler dindarlık düzeyleri, eğitim seviyesi yüksek olanlara oranla daha fazladır” hipotezimizi doğrulamaktadır.

Tukey testine göre okuma yazma bilmeyen, okuryazar olup diploması olmayan ve ilköğretim mezunu olan katılımcıların puan ortalamalarının farkına baktığımızda ortaöğretim ve üniversite mezunları ile aralarında yüksek düzeyde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Katılımcılardaki zayıf popüler dindarlık tutumunun alınan modern

eğitimin artış düzeyine göre ortaya çıktığını ifade eden Arslan'a göre bu azalış yine de gündelik hayatta halkın popüler dini inanışlarını tamamen ortadan kaldıramamaktadır (2014:211). Berger, eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin dini bu kadar geri plana itip seküleştirici bir tavır takınmalarının başlıca nedenini, eğitimin dini inançları ve değerleri göreceli hale getirip aşındırıcı bir etkiye sahip oluşunda görmektedir (1983:190).

Yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere kişilerin popüler dindarlık düzeyleri ile eğitim düzeyleri arasında ters bir orantı bulunmaktadır ( Arslan, 2014; Günay, 1999; Coştu 2009). Yani eğitim düzeyi arttıkça popüler dindarlık inançlarına yönelik tutum ve davranışlarda azalış yaşandığı görülmektedir.

**Tablo 19: Eğitim Düzeyine Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları**

KORELASYON ANALİZİ		Eğitim Düzeyi
Popüler Dindarlık Ölçeği	R	-,331**
	P	,000
	N	381

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Tablo 19'u incelediğimizde popüler dindarlık ölçeği ile katılımcıların eğitim düzeyi arasındaki korelasyon analizinin sonuçlarını görmekteyiz. Elde edilen verilere göre bu iki değişken arasında anlamlı ama negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $r = -.331$ ,  $p < 0.01$ . Orta düzeyde güçlü olan bu ilişkinin negatif yönde olması bir değişken artarken diğer değişkenin azaldığının işaretidir. Bu sonuç yine hipotezimizi "eğitim düzeyi arttıkça popüler dindarlık düzeyi azalır" doğrulamaktadır.

Popüler dini inançların genelde eğitim seviyesi düşük ve daha geleneksel bir yaşam biçimine sahip kişilerde ortaya çıkması tesadüfi olamaz. Fakat görmekteyiz ki modernleşmeyle birlikte değişen dünya algısı ve yükselen eğitim seviyesi popüler dindarlığın toplum içerisindeki kabul edilebilirliğini sorgulamakta ve bu durum eğitim seviyesi yüksek olan kişilerde popüler dindarlık oranının düşük olmasına yol açmaktadır. Arslan, modern eğitimle birlikte kişilerin zayıf popüler dindarlık tutumlarına sahip olacaklarını fakat bu durumun yine de popüler dini inanışları halkın gündelik yaşamından tamamen yok edemeyeceği görüşündedir (2014:211). Benzer görüşe sahip olan Waardenburg'a göre, kitlelerin okur-yazarlık oranı artsa da popüler İslam değişip çoğu

özelliği kaybolmuş gibi görünse de yine de o İslam topluluklarında yaşamaya devam edecektir (2013:49).

### 3.3.4. Medeni Duruma Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

Doğanşehir ilçesinde yaşayan örneklem grubumuzun medeni durumunun popüler dindarlık düzeyi ile ilişkisini incelemek için değişkenler, varyans analizine (ANOVA) tabi tutulmuş ve elde edilen veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 20: Medeni Duruma Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları**

MEDENİ DURUM	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Bekâr	98	25,7	2,2321	0,41645	DF:3/377 F:19,147 P:0,000
Evli	238	62,5	2,6674	0,56234	
Boşanmış	13	3,4	2,4295	0,57619	
Eşi ölmüş	32	8,4	2,8125	0,44851	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Tablo 20'ye baktığımızda yapılan varyans analizi sonuçlarına göre katılımcılardan evli ve eşi ölmüş olanların popüler dindarlık düzeylerinin, bekâr olanların puan ortalamalarına oranla daha yüksek olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber “eşi ölmüş olanların” popüler dindarlık düzeylerinin evli olanlarınkinden daha yüksek olduğu da görülmektedir.

Yapılan Tukey testi sonucuna göre ise popüler dindarlık tutumları ile medeni durum arasında yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir;  $p < 0.05$ . Bu sonuç “bekâr olan kişilerin popüler dindarlık düzeyi evli olanlara oranla daha düşük düzeydedir” hipotezimizi doğrulamaktadır.

Bu alanda yapılan birçok araştırmada kişilerin medeni durumlarının popüler dindarlık tutumları ile olan ilişkisinde evli olan katılımcıların bekâr olanlara oranla daha yüksek düzeyde bir popüler dindarlık tutumuna sahip oldukları da görülmüştür (Arslan, 2014; Günay, 1999; Taplamacıoğlu, 1962; Köktaş, 1993). Çelik bu durumu “evliliğin, Türk toplumunda bireysel bir karar olmanın ötesinde kişilerin sosyal çevreleriyle ilişkilerini ve kültürel aidiyetlerini geliştirerek, dinî tutum ve davranışları da bu bağlamda etkileyen bir kurum işlevini sürdürmesine” (2003:171) bağlarken Arslan ise “bekârların,

diğer gruplara oranla geleneksel olarak daha az sosyalize olmaları, hayatın zorluklarıyla fazla karşılaşmamaları, kötülük problemine karşı mesul oldukları kesimin daha az oluşu” (2014:214) gibi nedenlere bağlamaktadır.

Eşi ölmüş olanların popüler dindarlık oranının diğer gruplardan daha yüksek olmasının sebebinin yaşla ilgili olduğu düşünülebilir. Çünkü yaş ve medeni durumun çapraz tablo (crosstabs) analizinde eşi ölmüş olan katılımcıların 32’sinin 26 tanesi 60 yaş ve üstü grupta yer almaktadır. Ve yine medeni durum ile yaş değişkeninin korelasyon analizini yaptığımızda bu iki değişken arasında anlamlı ve olumlu yönde güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $r = .671$ ,  $p < 0.01$ .

**Tablo 21: Medeni Duruma Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları**

KORELASYON ANALİZİ		Medeni Durumu
Popüler Dindarlık Ölçeği	R	,279**
	P	,000
	N	381

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Tablo 21’de popüler dindarlık ölçeği ile katılımcıların medeni durumu arasındaki korelasyon analizinin sonuçlarını görülmektedir. Verilerin sonuçlarına göre bu iki değişken arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $r = .279$ ,  $p < 0.01$ . Bu ilişkinin pozitif yönde olması bir değişken artarken diğer değişkenin de arttığının işaretidir. Bu durumda yine “bekâr olan kişilerin popüler dindarlık düzeyi evli olanlara oranla daha düşük düzeydedir” hipotezimizi doğrulamaktadır. Sonuç olarak yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere medeni durumu evli olan kişilerin popüler dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bekâr olanların ise daha düşük olduğu sonuçları bizim çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Kısacası evli olan kişilerin popüler dini tutum ve inançlarla aralarında güçlü bir ilişki bulunmakta ve böylece popüler dindarlık düzeyleri artmaktadır.

### 3.3.5.Meslek Gruplarına Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

Bireylerin sahip oldukları meslek grubunun dini yaşantısı ile olan ilişkisi, dini olduğu kadar sosyolojik açıdan da oldukça önemlidir. Araştırmamıza katılım sağlayan



deneklerimizin meslek grupları ile popüler dindarlık düzeyleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu görebilmek ve aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçlarımız aşağıda tablolatırılmıştır.

**Tablo 22: Meslek Gruplarına Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları**

MESLEK GRUBU	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Memur	40	10,5	2,4104	0,57127	DF:8/372 F:9,965 P:0,000
İşçi	17	4,5	2,5441	0,48243	
Esnaf-Zanaatkâr	28	7,3	2,5417	0,54220	
Serbest meslek	14	3,7	2,4940	0,75494	
Emekli	26	6,8	2,7500	0,54109	
Ev hanımı	102	26,8	2,8856	0,48774	
Öğrenci	67	17,6	2,2413	0,37776	
Çiftçi	77	20,2	2,4351	0,54555	
İş arıyor	10	2,6	2,5917	0,42209	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	

Tablo 22’de varyans analizi sonucunda popüler dindarlık düzeyi ile meslek grupları arasında yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir;  $P < 0,05$ . Meslek grupları arasında en yüksek oranın ev hanımı grubunda olduğu görölmektedir. Dindarlığın bir göstergesi olan ibadetlere ayrılan zamanı inceleyen Çelik’e göre ev hanımlarında dindarlık oranı yüksek çıkarken, çalışan kadınların ibadete ayırdıkları zamanın oranının çalışan erkeklerden daha düşük eğilimde olması, eğitim düzeyi arttıkça düzenli ibadet etme oranının kadınlarda düştüğünü göstermektedir (Çelik, 2003:163).

Tukey testine göre ev hanımı olanların puan ortalamalarına baktığımızda memur, esnaf, öğrenci ve çiftçi gruplarıyla aralarında anlamlı bir farklılık olduğu görölmektedir. Ayrıca öğrenci grubumuzun emekli grubu ile aralarında anlamlı bir farklılık olduğu da tespit edilmiştir. En yüksek farklılık öğrenci ve ev hanımı grupları arasında görölmekte iken en az fark ise işçi ve esnaf grupları arasında görölmektedir. Ev hanımlarından sonra en yüksek popüler dindarlık oranın emekliler grubunda oluşması bu durumun yaş ile alakalı olduğu düşüncesini de ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç itibariyle mesleki farklılıklar popüler dindarlık düzeylerinde de farklılıklara neden olabilmektedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda “mesleki durum kişilerin

popüler dindarlık düzeylerini etkilemektedir” hipotezimize paralel sonuçların çıktığı görülmektedir (Arslan, 2014; Günay, 1997; Köktaş, 1993). Popüler dindarlık ile meslek grupları arasında yapılan korelasyon analizi ise anlamlı çıkmamıştır.

### 3.3.6.Yaşanılan Yere Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

Yaşanılan yerlerin kişilerin tutum ve davranışlarında etkisi olduğu gibi aynı zamanda dini inanç ve tutumların belirlenmesinde de oldukça etkilidir. Din ve toplum sürekli bir etkileşim içerisinde olduğundan dolayı kişilerin dini inanç ve uygulamalarında yaşadığı çevrenin etkisi kaçınılmazdır.

Yaşanılan yer ve orada ikamet etme süresi ile popüler dindarlık düzeyleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu görebilmek ve aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için yapılan varyans (ANOVA) analizi sonuçlarımız aşağıda tablolaştırılmıştır.

**Tablo 23: Yaşanılan Yere Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonuçları**

İKAMET EDİLEN YER	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Köy	192	50,4%	2,5651	,55673	DF:2/378 F:6,827 P:0,001
Kasaba – İlçe	170	44,6%	2,6029	,54599	
Şehir merkezi –Metropol	19	5,0%	2,1140	,46249	
Toplam	381	100,0%	2,5595	,55613	

Tablo 23’te katılımcıların ilçede ikamet ettikleri yere göre popüler dindarlık düzeylerini incelediğimizde ise yapılan varyans analizi sonucuna göre köy, kasaba ve ilçede yaşayanların puan ortalamalarının şehir merkezi ve metropolde yaşayanlara oranla daha yüksek çıktığı ve bu gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir;  $< 0,001$ .

Bu değişkenimizle ilgili olarak ileri sürdüğümüz “yaşanılan yer kişilerin popüler dindarlık düzeylerinde etkilidir” hipotezimiz doğrulanmış olup bazı çalışmalarda da benzer sonuçların elde edildiği görülmüştür (Arslan, 2014; Günay, 1999).

**Tablo 24: İkamet Etme Süresine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonucu**

İKAMET ETME SÜRESİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Doğduğumdan beri	265	69,6	2,5308	0,56612	DF:3/377 F:1,511 P:0,211
10 yıldan çok	70	18,4	2,6869	0,51827	
6-10 yıl	23	6	2,5217	0,59364	
3-5 yıl	23	6	2,5399	0,48777	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Tablo 24’te örneklem grubunun ilçede ikamet etme süresine göre popüler dindarlık puan ortalamalarını incelediğimizde yapılan varyans analizinde gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür;  $P > 0,05$ . Yani ilçede yaşanan sürenin azlığı ya da çokluğu katılımcıların popüler dindarlık düzeyinde bir farklılığa yol açmamaktadır. Daha önceden bu değişken ile ilgili bir hipotezde bulunmasak da ikamet edilen sürenin popüler dindarlık düzeyinde bir farklılığa yol açmayacağı düşünülmüştü.

### 3.3.7.Aile Tipine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

Toplumun en önemli saç ayaklarından biri olan aile faktörünün popüler dindarlık ile ilişkisini anlayabilmek için yapmış olduğumuz varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 25: Aile Tipine Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi Sonucu**

AİLE TİPİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Çekirdek aile	173	45,4	2,5226	0,51669	DF:4/376 F:21,017 P:0,000
Geniş aile	65	17,1	3,0526	0,49620	
Uzamış aile	71	18,6	2,3897	0,48238	
Tek başına	57	15	2,3158	0,50266	
Başka	15	3,9	2,5778	0,53030	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Tablo 25’te katılımcıların aile tipine göre popüler dindarlık düzeylerinin puan ortalamalarına baktığımızda yapılan varyans analizi sonucuna göre aralarında yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir;  $P < 0,05$ . Tukey testi sonuçlarına göre geniş aile tipinin yani eşi, çocukları ve aile büyükleriyle yaşayanların diğer grupların

hepsiyle anlamlı bir farklılığa girmiş olduğu tespit edilmiştir. En yüksek farkın geniş aile ile tek başına yaşayanlar arasında olduğu görülmektedir. En fazla puan alan grubun ortalamasına baktığımızda ise yine geniş aile tipinin öne çıktığı görülmektedir. Elde edilen veriler ışığında “aile tipi kişilerin popüler dindarlık düzeyini etkilemektedir” hipotezimizin doğrulandığı görülmektedir. Bu konuda yapılan diğer çalışmalarda da benzer sonuçlara varılmıştır (Günay, 1999; Arslan, 2014; Örnek,1966).

**Tablo 26: Aile Tipine Göre Popüler Dindarlık Ölçeğinin Korelasyon Analizi Sonuçları**

KORELASYON ANALİZİ		Aile Tipi
Popüler Dindarlık Ölçeği	R	-,123*
	P	,016
	N	381

\*\*Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır

Tablo 26’da popüler dindarlık ölçeği ile katılımcıların aile tipi faktörünün korelasyon analizinin sonuçlarına göre bu iki değişken arasında anlamlı ama negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $r = -.123$ ,  $p < 0.05$ . Yani popüler dindarlık oranı artarken aile tipinin etkisi azalmaktadır. Tablo 25’te yapılan Anova testinde popüler dindarlık oranı en yüksek geniş ailede görülürken en az katılımın da bu grupta yer alması; en fazla katılım çekirdek ailede görülürken neredeyse en düşük ortalamanın da bu grupta yer alması korelasyon analizimizdeki sonuçları açıklamaktadır.

Sanayileşmiş toplumlarda aile tipi geniş aileden çekirdek aileye doğru giderek kaysa bile yine de aile faktörünün din üzerindeki etkisi kaybolmamaktadır. Günay, özellikle de İnsanlık tarihinin ilk devirlerinde dini bir topluluk olarak kendini gösteren ailenin, İslam dini başta olmak üzere semavi ve evrensel dinlerde bu kutsiyetini korumuşsa da sekülerleşme ile birlikte bu fonksiyonlarında değişikliklerin meydana gelebileceğini fakat yine de bu özelliğini yitirmediğini belirtir (2020:263).

### 3.3.8.Sosyal Tabakaya Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyi

Popüler dindarlığın oluşumunda etkili olan faktörlerden birisi de kişilerin gelir düzeylerini belirleyen içinde buldukları sosyal tabakadır. Arslan’ göre “farklı sosyal tabaka ya da sınıflar farklı kültürel durumlara tekabül etmekte ve buna göre kişi, toplumdaki tabaka ya da sınıfsal konumuna karşılık gelen bir kültürel niteliğe sahip olmaktadır” (2014:128).

Sosyal tabakaların dinin biçimlenmesinde önemli bir faktör olduğunu ifade eden Wach'a göre toplumlardaki sosyolojik farklılıklar, dini yapının şekil ve tabiatında da farklılıklara yol açmaktadır (1995:34). Bu dini farklılıklardan biri olan popüler dindarlık tutumlarının sosyal tabakaya yani gelir düzeyine göre varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 27: Popüler Dindarlık Düzeyinin Sosyal Tabakaya Göre Varyans Analizi Sonuçları**

SOSYAL TABAKA	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
Üst tabaka-zengin	14	3,7%	2,4048	,73442	DF:4/376 F:1,562 P:0,184
Orta tabaka üstü	74	19,4%	2,4876	,58271	
Orta tabaka	239	62,7%	2,6130	,52674	
Orta tabaka altı	45	11,8%	2,4630	,55833	
Alt tabaka-fakir	9	2,4%	2,4537	,71214	
Toplam	381	100,0%	2,5595	,55613	

Tablo 27’de sosyal tabakaya göre popüler dindarlık puan ortalamalarının varyans analizi sonucunda aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir;  $P > 0,05$ . Tukey testi sonuçlarına göre de gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre halkın gelir durumunun popüler dindarlık düzeyinin belirlenmesinde etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ve orta alt tabakanın popüler dini tutumlara daha fazla eğimli oldukları da görülmektedir.

Halkın gelir durumunun popüler dindarlık tutumlarıyla aralarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Ayrıca “Türk toplumunun üst tabakalarında görülen kitabi dindarlığın alt tabakalara indikçe yerini popüler dindarlığa bıraktığı görülmektedir” hipotezimizde doğrulanmamıştır. Çünkü popüler dindarlık oranları üst tabakadan orta tabakaya indikçe yükselmekte ama orta tabakanın altlarına doğru indikçe ise tekrar düşüşe geçmektedir. Yapılan araştırmalarda ise halkın gelir durumundaki değişikliğin alt tabakalara doğru inildikçe dini tutum ve davranışlara katılma oranının arttığı, ancak üst tabakalarda ise bu eğilimin azaldığı görülmektedir (Köktaş, 1993; Günay, 1999).

Örneklem grubunun popüler dindarlık ile ilişkisinin ele alındığı bu kısımda elde edilen veriler neticesinde bölgede, popüler dindarlık düzeylerinin bağımsız değişkenler üzerinde oldukça etkin olduğu tespit edilmiştir.

### 3.4. Normatif Dindarlığın Popüler Dindarlık İle İlişkisi

Toplumların dini yaşayış ve tutumlarında kaynağı tamamen dini bilgi ve öğretilere dayalı bir yapı olduğu gibi ayrıca halk arasında yaygın olan eski dini inanış ve öğretilerinin de yer aldığı kısımlar bulunmaktadır. Böylece kaynağı hem kitabi bilgi ve öğretilere dayanan hem de halk inanış ve ritüellerinin yer aldığı iki farklı bir dindarlık tarzı ortaya çıkmaktadır (Coştu 2009:125). Bunlardan birincisi Günay'ın (2020:520) tabiriyle “normatif tarzı dini yönelim” iken ikincisi de Arslan'ın (2014:53) ifade ettiği gibi “popüler tarzı dini yönelim” dir.

Popüler Dindarlık ile Normatif Dindarlık arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için Pearson Korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 28: Popüler Dindarlık ile Normatif Dindarlık Ölçekleri Arasındaki Korelasyon Analizi**

Korelasyon		Normatif Dindarlık Ölçeği
Popüler Dindarlık Ölçeği	R	,178**
	P	,000
	N	381

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Tablo 28 'deki pearson korelasyon analizinin istatistiksel sonuçlarına baktığımızda normatif dindarlık ile popüler dindarlık arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $r = .178$ ,  $p < 0.01$ . Fakat bu ilişki zayıf düzeydedir. Yani katılımcıların popüler ve normatif dindarlıkları zayıf bir ilişki ile anlamlı ve olumlu bir şekilde artmaktadır. Popüler dindarlık ile normatif dindarlık arasında zayıf bir ilişkinin bulunması birbirlerine benzemediklerini göstermekte iken pozitif yönde olması birbirleriyle bağlantılarının olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda “dini inanç düzeyi yüksek olan kişilerin popüler dindarlık düzeyleri oldukça yüksektir” hipotezimizin tamamen sağlanamadığı görülmektedir.

Popüler dini inanışlar, normatif dinden farklılık arz etse de eski geleneksel halk dini inanışlarının kalıntısı da değillerdir (Kalafat, 1999: 15). Popüler dindarlık, yüksek tipli dediğimiz kitabi dinin halkın seviyesine, anlama düzeyine indirgenmesiyle oluştuğu için normatif dindarlıkla az da olsa aralarında bir bağ ve ilişki olması kaçınılmaz bir durumdur. Yukarıdaki korelasyon analiz sonucu da bu durumu doğrulamaktadır.

Katılımcıların normatif dindarlık ile popüler dindarlık tutum ve davranışları arasında farklılaşmaların olup olmadığını tespit edebilmek için normatif dindarlık ölçeğimizde yer alan bazı ifadeleri, popüler dindarlık ölçeği ile varyans analizine (ANOVA) tabi tuttuk. Varyans analizi sonuçlarının istatistiksel verileri ve yorumlamaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

**Tablo 29: Allah'ın Varlığına İnanma Durumuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyi**

NORMATİF DİNDARLIK	CEVAPLAR	POPÜLER DİNDARLIK				
		N	%	X	SD	ANOVA
Allah gerçekten mevcuttur	Katılmıyorum	3	0,8	1,6944	0,09623	DF:2/378 F:7,047 P:0,001
	Katılıyorum	26	6,8	2,3013	0,52019	
	Kesinlikle katılıyorum	352	92,4	2,5859	0,55088	
	Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Allah'ın varlığına inanma hususu vahye dayalı dinlerde temel inanç esaslarının başında gelmektedir. Allah'ın varlığına inanıp inanmama oranlarına baktığımızda katılımcıların %92,4'ü kesinlikle katılıyorum ifadesini seçerken, katılıyorum diyenler %6,8, katılmıyorum diyenler ise %0,8'i oluşturmaktadır. Benzer oranları Güneş'in Malatya ilinde yapmış olduğu "Dini Hayatın Sosyolojik Tahlili" adlı çalışmasında da görmekteyiz (1997:66). Elde edilen istatistikler sonucunda Allah'ın varlığına olan inancın yüksek çoğunluk tarafından seçildiği görülmektedir. Varyans analizi sonucunda ise kesinlikle katılıyorum ifadesinin katılıyorum ve katılmıyorum ifadeleri ile anlamlı bir farklılığa girmiş olduğu tespit edilmiştir;  $P < 0,05$ . En yüksek farkın ise bu ifadeye kesinlikle katılanlar ile katılmayanlar arasında olduğu görülmüştür. Kesinlikle katılanların ortalaması oldukça yüksek olduğundan bu durum bize Allah'ın varlığına inananların popüler dindarlık oranlarının da oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

**Tablo 30: Ahiret İncasına İnanma Durumuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyi**

NORMATİF DİNDARLIK	CEVAPLAR	POPÜLER DİNDARLIK				
		N	%	X	SD	ANOVA
Ölümden sonra hayat vardır	Katılmıyorum	3	0,8	1,6944	0,09623	DF:2/378 F:5,786 P:0,003
	Katılıyorum	64	16,8	2,4401	0,54179	
	Kesinlikle katılıyorum	314	82,4	2,5921	0,55244	
	Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Ahiretin varlığına olan inançla ilgili olarak katılımcıların % 82,4'ü kesinlikle katılıyorum cevabını verirken %16,8'i katılıyorum, % 0,8'i ise katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Katılımcıların ahiret inancına göre popüler dindarlık düzeylerinin varyans analizini incelediğimizde katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum ifadeleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir;  $P < 0,05$ . İstatistikler sonucunda deneklerin büyük çoğunluğunun ahiret inancına katıldıkları görülmüştür. Böylelikle ahiret inancı olanların popüler dindarlık düzeylerinin yüksek, inanmayanların ise düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

**Tablo 31: Kur'an'ın Haber Verdiği Şeylerin Doğruluğuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyleri**

NORMATİF DİNDARLIK	CEVAPLAR	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
		N	%	X	SD	
Kur'an'ın Haber verdiği her şey doğrudur	Katılmıyorum	11	2,9	2,1970	0,46139	DF:2/378 F:3,090 P:0,047
	Katılıyorum	52	13,6	2,4888	0,54609	
	Kesinlikle katılıyorum	318	83,5	2,5836	0,55686	
	Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Vahiy kaynaklı bir din olan İslam dininin temel kaynakları arasında ilk sırada yer alan Kur'an-ı Kerim'in varlığına ve ondan gelen haberlerin doğruluğuna inanıp inanmama hususunda katılımcıların vermiş oldukları cevaplar, popüler dindarlık puan ortalamaları ile varyans analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen istatistikler sonucunda Kur'an'ın haber verdiği her şey doğrudur ifadesine kesinlikle katılanların oranı %83,5 gibi oldukça yüksek bir düzeyde iken %13,6 ile katılanlar ve %2,9 ile de katılmayanlar yer almaktadır. Tukey testi sonucunda bu gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir;  $P=0,047$ .

İslam'ın temel kaynaklarından olan Kur'an'ı Kerim'in halk tarafından şifacı ve her derde deva olarak görülüp ayetlerinin suya okunup hastalara içirilmesi, popüler dindarlığın en belirgin özelliklerindedir (Arslan, 2014:275). Anketimizin popüler dindarlık boyutundaki maddeler arasında yer alan "Kuran okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum" ifadesine verilen cevaplara baktığımızda %50,1 katılan %49,9 ise katılmayanların olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma alanımızda Kur'an-ı Kerim'in manasından çok şekline itibar edildiği ve ondan medet umulduğu birçok ritüel bulunmaktadır. Örneğin düğünden sonra gelinler



eve ilk adım atarken başlarının üstünde Kur'an tutularak geçmeleri sağlanır. Nazar değmesin diye yeni doğan çocukların ya da şifa bulsun diye hastaların yataklarının başucunda Kur'an tutulur. Yine korkan kişilerin de başucuna Kur'an konulup şifa olması için bazı ayeti kerimeleri okunup üflenir. Ayrıca bazı Kur'an ayetleri muska olarak yazılıp takılır. Belalardan ve musibetlerden kurtulmak ya da bereket getirmesi için bazı ayeti kerimeler özellikle hat şeklinde yazılmış haliyle duvarlara asılır. Burada da halkın dini yaşayış ve anlayışının daha çok şekilciliğe dayanmakta ve Kur'an'ı Kerim'e yönelik anlayışta da çoğunlukla bu özelliğin hâkim olduğu görülmektedir.

**Tablo 32: İslam Dininin Kişinin Hayatına Gaye ve Anlam Kazandırma Durumuna Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

NORMATİF DİNDARLIK	CEVAPLAR	POPÜLER DİNDARLIK				
		N	%	X	SD	ANOVA
İslam dini kişinin hayatına gaye ve anlam kazandırır	Katılmıyorum	9	2,4	2,1204	0,55295	DF:2/378 F:4,194 P:0,016
	Katılıyorum	64	16,8	2,4701	0,50534	
	Kesinlikle katılıyorum	308	80,8	2,5909	0,56048	
	Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Tablo 32'de "İslam dininin kişinin hayatına gaye ve anlam kazandırma" ifadesine katılımcıların %80.8'i kesinlikle katılıyorum, %16.8'i ise katılıyorum cevaplarını vererek toplamda % 97,6'sı olumlu yanıt vermişlerdir. En yüksek oranı kesinlikle katılıyorum cevabı alırken bu durum bizlere popüler dindarlık oranının bu ifadede çok yüksek olduğunu göstermektedir. Yapılan varyans analizi sonuçlarına baktığımızda ise kesinlikle katılıyorum ile katılmıyorum cevabını verenler arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir;  $P < 0,05$ .

### 3.5.Dindarlık Boyutunun Popüler Dindarlık ile ilişkisi

Dindarlık olgusunu "kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibariyle belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanmasıdır" diye tarif eden Günay, bu olgunun, kişiden kişiye, çevreden çevreye hatta devirden devire değişeceği görüşündedir ( 2020:22). Katılımcıların dindarlık boyutlarını belirlemek için anketimizde yer alan "kendinizi dindarlık bakımından aşağıdaki hangi seçenekte görüyorsunuz?" ifadesi sorulmuş ve "dindar değilim", "biraz dindar", "dindar" ve "çok dindar" seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Elde edilen veriler ışığında kişilerin dindarlık boyutunun popüler dindarlık, normatif dindarlık ve

batıl inanış ölçekleri ile birlikte girmiş olduğu korelasyon analizi sonucu aşağıdaki tablo da verilmiştir.

**Tablo 33: Dindarlık Boyutunun Popüler Dindarlık, Normatif Dindarlık ve Batıl İnanış Ölçeklerine Göre Korelasyon Analizi Sonuçları**

KORELASYON ANALİZİ		Popüler Dindarlık Ölçeği	Normatif Dindarlık Ölçeği	Batıl İnanış Kaygı Ölçeği
Kendinizi dindarlık bakımından aşağıdaki hangi seçenekte görüyorsunuz?	R	,141**	,384**	-,278**
	P	,006	,000	,000
	N	381	381	381

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Dindarlık boyutunun, popüler dindarlık, normatif dindarlık ve batıl inanış ölçekleri ile birlikte girmiş olduğu korelasyon analizi sonucuna göre tüm değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $p < 0.01$ . Popüler dindarlık ile dindarlık boyutu arasındaki korelasyon, pozitif yönde ama düşük düzeyde bir ilişkiye sahiptir;  $r = .141$ ,  $p < 0.01$ . Normatif dindarlık ile dindarlık boyutu arasındaki korelasyon, yine pozitif yönde ama orta düzeyde bir ilişkiye sahiptir;  $r = .384$ ,  $p < 0.01$ . Batıl inanış ve tutumlar ile dindarlık boyutu arasındaki korelasyon ilişkisi ise negatif yönde ve düşük düzeydedir;  $r = -.278$ ,  $p < 0.01$ .

Dindarlık boyutu ile popüler dindarlığın pozitif yönde ama düşük düzeyde bir korelasyon ilişkisine sahip olması, birinin puan ortalaması artarken diğerinin de arttığını ve birbirleriyle az da olsa bağlantılarının olduğunu göstermektedir. Popüler dindarlık ölçeği ile Dindarlık boyutunun Anova testine baktığımızda ise en yüksek oranın “çok dindar” ifadesini seçenlerde olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda “kendisini dindar olarak görenlerin popüler dindarlık düzeyleri daha yüksektir” hipotezimiz korelasyon analizine göre düşük düzeyde çıksa da Anova testine göre sağlanmıştır.

Dindarlık boyutu ile normatif dindarlık arasındaki korelasyon analizinin pozitif yönde ve orta düzeyde olması iki değişkenin de birbirine benzediklerini birinin değeri artarken diğerinin de arttığını göstermektedir. Bu durumda da dindar olan kişilerin normatif dindarlık oranının da yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Dindarlık boyutu ile batıl inanış ve tutumlar arasındaki korelasyon ilişkisinin ise negatif yönde ve zayıf düzeyde olması birbirlerine benzemediklerini negatif yönde olmaları ise birinin değerleri artarken diğerinin ise azaldığını göstermektedir.

Dindarlık boyutunun normatif dindarlık ölçeği ile olan ilişkisinin diğer ölçeklere nazaran daha yüksek çıkması bireyin din ile ilgili tutum ve davranışlarındaki yöneliminin daha çok itikâdi ve ameli boyuta kaydığını göstermektedir. Bu bağlamda katılımcıların ibadetlere yönelik tutum ve davranışlarının analizini de yapmak yerinde olacaktır.

### 3.6. İbadetlere Yönelik Tutum ve Davranışların Popüler Dindarlık İle İlişkisi

Örnekleme grubunun popüler dindarlık boyutunu analiz ederken deneklerin inandıkları dinin ibadetlerine yönelik tutum ve davranışlarını da ölçmek yerinde olacaktır. İbadet ve ritüeller inancın bir nevi sembolik göstergesidir ve yapılan ibadetlerin, katılım düzeyinin sıklığı ya da azlığı kişilerin o dine yakınlık ve uzaklıklarını da belirlemektedir.

İbadetlerle ilgili bir takım tutum ve davranışlar, popüler dindarlık boyutu ile karşılaştırılmak istenmiş ve yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tabloda görselleştirilmiştir.

**Tablo 34: Namaz Kılma ile İlgili Tutum ve Davranışların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonuçları**

İBADET	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
<b>NAMAZ KILMA İLE İLGİLİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR</b>					
Bütün namazlarımı kılıyorum.	204	53,5	2,6254	,56963	DF:3/377 F:3,739 P:0,011
Cuma ve Bayram namazlarımı kılıyorum.	82	21,5	2,5650	,54465	
Sadece Bayram Namazlarımı kılıyorum.	40	10,5	2,4958	,52466	
Hiç namaz kılmam	55	14,4	2,3530	,49999	
Toplam	381	100	2,5595	,55613	

Tablo 34'deki "namaz kılma ile ilgili tutum ve davranışları" incelediğimizde %53,5'lik bir kesimin tüm namazlarını kıldığı tespit edilmiştir. "Hiç namaz kılmam" diyenlerin oranı ise %14,4, "Cuma ve bayram namazlarımı kılıyorum" diyenlerin oranı % 21,5 iken, "sadece bayram namazlarımı kılıyorum" diyenlerin oranı ise %10,5'tir. Namaz kılma oranının bu kadar yüksek çıkması katılımcıların dini inanç oranlarındaki yüksek puanlarını da desteklemektedir;  $P < 0,05$ . Yapılan Tukey testine göre ise hiç namaz kılmam seçeneğinin bütün namazlarımı kılıyorum seçeneği ile anlamlı bir farklılığa girmiş olduğu ve en yüksek farkın ise hiç namaz kılmam ile bütün namazlarımı kılıyorum seçenekleri arasında meydana geldiği görülmüştür.

**Tablo 35: Kur'an-ı Kerim'i Arapçasından Okuyabilme ile İlgili Tutumların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonuçları**

İBADETLER	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
<b>KUR'AN-I KERİM'İ OKUYABİLME</b>					
Çok iyi	68	17,8	2,5895	,61090	DF:4/376 F:0,918 P:0,454
İyi	115	30,2	2,5391	,54849	
Orta	80	21,0	2,4792	,55507	
Zayıf	42	11,0	2,6607	,55043	
Hiç bilmiyorum	76	19,9	2,5921	,52061	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>,55613</b>	

Tablomuzdaki Kur'an-ı Kerim'i yüzünden Arapça okuyabilme tutum ve davranışlarına baktığımızda % 17,8 çok iyi , %30,2 iyi, % 21 orta, %11 zayıf, %19,9 hiç bilmiyorum sonuçlarını vermektedir. Tukey testi sonuçlarına baktığımızda ise Kur'an-ı Kerim'i okuyabilme oranlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir;  $P > 0,05$ . En yüksek puanlama iyi seçeneğinde iken en düşük puanlama ise zayıf seçeneğinde görülmektedir. Bu sonuç da bizlere popüler dindarlık oranı yüksek olanların Kur'an-ı Kerim'i okuyabilme oranlarıyla paralel olduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı yüzünden okuyabilme ile ilgili yapılan araştırmalarda Çelik'e göre eğitim düzeyi ve sosyal tabaka düzeyi arttıkça beraberinde "anlama" ve "bilgi edinme" anlayışını arttırmakta olduğu ve cinsiyet bağlamında Kur'an okumayı bilme oranlarının erkeklerde daha yüksek, yaş bağlamında ise genç olanlarda daha fazla olduğu görülmektedir (2003:167). Bu bağlamda yaptığımız analizde Kur'an okumayı bilme oranlarının popüler dindarlık düzeyi ile anlamlı çıkmamasının sebebini, diğer analizlerimizde popüler dindarlığın kadınlarda ve yaşlılarda daha yüksek çıkmasına bağlayabiliriz.

**Tablo 36: Oruç Tutma ile İlgili Tutumların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi**

İBADETLER	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
<b>ORUÇ TUTMA İLE İLGİLİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR</b>					
Ramazan Ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım.	214	56,2	2,6051	,54413	DF:3/377 F:3,601 P:0,014
Ramazan Ayının tamamında (engelleyici bir durum olmadıkça) oruç tutarım.	138	36,2	2,5477	,58545	
Ramazan Ayında ara sıra oruç tutarım.	23	6,0	2,2101	,37845	
Hiç oruç tutmam	6	1,6	2,5417	,46473	
<b>Toplam</b>	<b>214</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>,55613</b>	

Oruç tutma ile ilgili tutum ve davranışlara baktığımızda ise % 56,2'si ramazan ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım. %36,2'si ramazan ayının tamamında (engelleyci bir durum olmadıkça) oruç tutarım, % 6'sı ramazan ayında ara sıra oruç tutarım ve %1,6'sı hiç oruç tutmam seçeneklerini işaretlemişlerdir. Ramazan ayında ara sıra oruç tutarım seçeneği, ramazan ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım ile ramazan ayının tamamında oruç tutarım seçenekleriyle anlamlı farklılığa girmiştir. En yüksek fark ramazan ayında ara sıra oruç tutarım ile ramazan ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım arasında olmaktadır.  $P < 0,05$ . Ülke genelinde yapılan diğer çalışmalarda oruç tutma oranının oldukça yüksek olduğunu ifade eden Güneş'e göre düzenli olarak beş vakit namazını kılanlar ile sürekli oruç tutanların arasında ise oldukça büyük bir farklılık görülmektedir (1997:74).

İbadetlerle ilgili bu kısmımızda “oruç tutmak akşama kadar aç kalmanın başka bir adıdır ifadesinin sonuçlarına da bakmak yerinde olacaktır. Katılımcıların %48,8'i bu duruma hiç katılmazken %34,9'u katılmıyorum, % 16,3'ü ise katılıyorum seçmişlerdir. Katılıyorum seçeneği katılmıyorum ve hiç katılmıyorum seçenekleriyle anlamlı bir farklılığa girmiştir. En yüksek farklılık ise hiç katılmıyorum ile katılıyorum seçenekleri arasındadır. Sık sık nafîle ibadet ederim ifadesini incelediğimizde ise %10 hiç katılmıyorum, % 21,3 katılıyorum, %49,3 katılıyorum ve %19,4 kesinlikle katılmıyorum oranlarına sahiptir.

Bedeni ibadetler arasında yer alan oruç tutma ve namaz kılma oranlarının cinsiyete göre dağılımını ele alan Çelik'e göre bu ibadetlerin, düzenli bir şekilde yapılma oranı kadınlarda daha yüksek iken, bu durum çalışan kadınlarda erkeklere oranla daha düşük düzeydedir (2013:163). Güneş'e göre “ibadetler dini inanç ve düşüncelerin açığa çıkmış şekilleridir ve bireylerin birbirlerini tanımalarına güvenip sağlıklı bir toplum oluşmasına katkıda bulunmaktadır”(1997:69).

### **3.7. Toplumsal Faktörlerin Popüler Dindarlık İle İlişkisi**

Bu kısımda toplumsal faktörlerin popüler dindarlık ile ilişkisi ele alınıp incelenecektir. Halkın dini tutum ve davranışlarının meydana gelip gelişmesine etki eden toplumsal faktörlerin popüler dindarlık ile girmiş oldukları varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tablomuzda verilmiştir.

**Tablo 37: Toplumsal Faktörlere Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

TOPLUMSAL FAKTÖR	FAKTÖR DERECESİ	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
		N	%	X	SD	
AİLENİN ETKİSİ	Çok fazla	156	40,9	2,2730	,44315	DF:4/376 F:67,485 P:0,000
	Fazla	53	13,9	2,3805	,43317	
	Normal	61	16,0	2,4467	,41136	
	Az	39	10,2	3,1731	,28574	
	Çok az	72	18,9	3,0752	,45903	
	Toplam	381	100	2,5595	,55613	
CAMİNİN ETKİSİ	Çok fazla	96	25,2	2,5799	,57315	DF:4/376 F:1,910 P:0,108
	Fazla	57	15,0	2,5716	,54633	
	Normal	99	26,0	2,6582	,51418	
	Az	67	17,6	2,4938	,56376	
	Çok az	62	16,3	2,4301	,57798	
	Toplam	381	100	2,5595	,55613	
KİTAPLARIN ETKİSİ	Çok fazla	117	30,7	2,4779	,50623	DF:4/376 F:1,295 P:0,272
	Fazla	88	23,1	2,5578	,61813	
	Normal	78	20,5	2,6335	,58731	
	Az	48	12,6	2,6493	,54142	
	Çok az	50	13,1	2,5517	,50756	
	Toplam	381	100	2,5595	,55613	
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ETKİSİ	Çok fazla	93	24,4	2,3450	,48694	DF:4/376 F:9,588 P:0,000
	Fazla	34	8,9	2,6373	,66220	
	Normal	61	16,0	2,3798	,40067	
	Az	30	7,9	2,6167	,61456	
	Çok az	163	42,8	2,7224	,55432	
	Toplam	381	100	2,5595	,55613	
DİNİ SOHBETİN ETKİSİ	Çok fazla	51	13,4	2,5980	,64306	DF:4/376 F:1,486 P:0,206
	Fazla	55	14,4	2,6182	,53640	
	Normal	83	21,8	2,4960	,53910	
	Az	71	18,6	2,6643	,53284	
	Çok az	121	31,8	2,4986	,54603	
	Toplam	381	100	2,5595	,55613	

Tablo 37’yi incelediğimizde varyans analizi sonuçlarına göre bazı ifadelerin P değerinin 0,05 ‘ten küçük olması, popüler dindarlık boyutuyla aralarında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Dini inançların oluşmasını sağlayan toplumsal

faktörlerin maddelerine baktığımızda katılımcılarımızın verdikleri cevaplarla tespit edilen popüler dindarlık puan ortalamalarıyla ilişkileri şu şekildedir:

Tablomuzda toplumsal faktör olarak ailenin etkisine baktığımızda % 40,9 çok fazla , %13,9 fazla, % 16 normal, %10,2 az, %18,9 çok az sonuçlarını vermektedir. Varyans analizi sonuçlarına göre ise dini inanç ve davranışlara sahip olmada ailenin etkisinin oranlarında çok fazla seçeneği ile az ve çok az seçenekleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir;  $P < 0,05$ . En yüksek farklılık ise çok fazla ile az seçenekleri arasında olmaktadır.

Toplumsal faktör olarak camilerin (vaaz-hutbe) popüler dindarlık puan ortalamalarına baktığımızda % 25,2 çok fazla , %15 fazla, % 26 normal, %17,6 az, %16,3 çok az sonuçlarını vermektedir. Varyans analizi sonuçlarına baktığımızda ise dini inanç ve davranışlarınıza sahip olmada caminin etkisinin oranlarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir;  $P > 0,05$ .

Dini inanç ve davranışlara sahip olmada etkili olan toplumsal faktörden biri olan okunan kitapların popüler dindarlık puan ortalamalarına baktığımızda % 30,7 çok fazla , %23,1 fazla, % 20,5 normal, %12,6 az, %13,1 çok az sonuçlarını vermektedir. Varyans analizi sonuçlarına baktığımızda ise popüler dini inanç ve davranışlara sahip olmada kitapların etkisinin oranlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir;  $P > 0,05$ .

Kitle iletişim araçlarının dini inanç ve davranışlara sahip olmadaki etkisinin popüler dindarlık puan ortalamaları sonuçlarına baktığımızda % 24,4 çok fazla , %8,9 fazla, % 16 normal, %7,9 az, % 42,8 çok az sonuçlarını vermektedir. Varyans analizi sonuçlarına baktığımızda ise popüler dini inanç ve davranışlara sahip olmada kitle iletişim araçlarının etkisinin büyük olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık bulunduğu tespit edilmiştir;  $P < 0,05$ . Bu bağlamda “kitle iletişim araçları kişilerin popüler dindarlık düzeylerini etkilemektedir” hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Dinin kitle iletişim araçlarının kanalıyla eğlence kültüründe yer alması gerek televizyon gerekse de sinema vasıtasıyla sağlanabilmektedir. Dini özel gün ve gecelerde yapılan tv programları ve sohbetler popüler dindarlığın modern dönemlerde ortaya çıkan yansımalarından biridir (Demir, 2016:124). Post modern dönemde kitle iletişim araçlarında dini temanın daha çok mistik ve büyüsel konularla iç içe verilmesinin amacını

insanların ilgi alanının bu yöne kaydırılmaya çalışmasında gören Arslan, bu dönemlerde artan kaygı ve stres ile birlikte insanların bu tarz mistik ve büyüsel konuları daha ön plana çıkartıp dini mesajlar ise arka planda verdiklerini belirtmektedir (Arslan, 2016:21). Arslan'a göre burada "kutsalı metalaştırın bir mekanizma" ortaya çıkmakta ve geleneksel dönemde gizli olan bazı mistik öğeler, kitle iletişim araçlarıyla beraber medyada metalaştırılarak tüketilmektedir ( Arslan, 2015:71). Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı ve öneminin artışı ile birlikte Kirman'a göre 1960'lı yıllardan itibaren dini alanda da mühim değişiklikler olmaya başlamış ve kitle iletişim araçlarının da etkisiyle sekülerleşmenin dini yapıyı tamamen yok edemeyeceği ortaya çıkmıştır (2014:149).

Tablomuzda dini inanç ve davranışlara sahip olmada dini sohbetlerin etkisinin popüler dindarlık puan ortalamalarına baktığımızda ise % 13,4 çok fazla , %14,4 fazla, % 21,8 normal, %18,6 az, % 31,8 çok az sonuçlarını vermektedir. Varyans sonuçlarına baktığımızda ise popüler dini inanç ve davranışlara sahip olmada dini sohbetlerin etkisinin oranlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir;  $P > 0,05$ .

### 3.7.1.Aile Faktörünün Popüler Dindarlık Düzeyi İle İlişkisi

Türk toplumunda halka verilen din eğitimlerinin farklı kanallar üzerinden yapıldığını gösteren yukarıdaki toplumsal faktörlerden en önemlilerinden birisi şüphesiz ki ailedir. Aile faktörünün özellikle de popüler dindarlık ve tutumlar ile batıl inanış ve ritüellerin öğrenilip aktarılmasında rolü oldukça büyüktür. Aile faktörünün örneklem grubumuz üzerindeki etkisini daha iyi analiz edebilmek için farklı değişkenlerle yapmış olduğumuz korelasyon analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 38: Toplumsal Faktörlerden Aile Tipinin Dindarlık Ölçekleri ile Korelasyon Analizi**

KORELASYON		Popüler Dindarlık Ölçeği	Normatif Dindarlık Ölçeği	Batıl İnanış Ölçeği
AİLE	R	,600**	,178**	,136**
	P	,000	,000	,002
	N	380	380	380

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Aile faktörünün çeşitli değişkenler ile girmiş olduğu korelasyon analizi sonuçlarına göre tüm değişkenler ile arasında anlamlı bir farklılığa girdiği tespit edilmiştir. Popüler dindarlık ölçeği ile aile faktörünün korelasyon analizi sonucunda pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir;  $r = .600$ ,  $p < 0.01$ . Normatif



dindarlık ölçeği ile aile faktörünün korelasyon analizi sonucunda pozitif yönde ama düşük düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir;  $r = .178$ ,  $p < 0.01$ . Batıl inanış ölçeği ile aile faktörünün korelasyon analizi sonucunda ise pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir;  $r = .136$ ,  $p < 0.01$ .

Aile faktörünün popüler dindarlık ile girmiş olduğu korelasyonun en yüksek oranda çıkmış olması tesadüfi değildir elbette. Tablo 37’de yapılan varyans analizi sonucunda da aile faktörünün popüler dindarlık düzeyi oldukça yüksek çıkmış ve ifadeler arasında yüksek düzeyde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu istatistiksel sonuçlardan yola çıkarak “aile faktörü, kişilerin popüler dindarlık düzeyini etkilemektedir” hipotezimiz tekrardan doğrulanmaktadır.

Dini yapının toplumsal yapıyla olan işlevlerini incelerken öncelikli olarak aile ile olan ilişkisine bakmak gerekir. Aile yapısı kişinin dindarlığının ortaya çıkıp şekillenmesinde büyük etkindir. Çelik’e göre kişilerin dindarlık düzeylerinin oranı, aile içerisindeki dini yaşantının yoğunluğuna bağlıdır (2003:169). Aile faktörünün kişilerin dindarlık düzeylerini belirlemedeki etkisini görebilmek için yapmış olduğumuz ki-kare testimizin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 39: Katılımcıların Dindarlık Düzeylerinin Aile Faktörüne Göre Ki –Kare Testi**

TOPLUMSAL FAKTÖR	ETKİ DERECESİ		DİNDARLIK DÜZEYİ					Kİ-KARE
			Dindar değilim	Biraz dindar	Dindar	Çok dindar	Toplam	
AİLE FAKTÖRÜ	Çok fazla	N	5	32	96	23	156	X <sup>2</sup> : 38,239 P: 0,000
		%	1,3	8,4	25,2	6	40,9	
	Fazla	N	0	17	26	10	53	
		%	0	4,5	6,8	2,6	13,9	
	Normal	N	7	3	41	10	61	
		%	1,8	0,8	10,8	2,6	16	
	Az	N	0	4	24	11	39	
		%	0	1	6,3	2,9	10,2	
	Çok az	N	2	11	37	22	72	
		%	0,5	2,9	9,7	5,8	18,9	
	Toplam	N	14	67	224	76	381	
		%	100	100	100	100	100	

Tablo 39’da yapılan ki-kare testimizin sonuçlarına göre katılımcıların dindarlık düzeylerinin belirlenmesinde ailenin etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir;  $p < 0,05$ . Aile faktöründeki en yüksek oran çok fazla seçeneğinde yer alıp buradaki en yüksek katılımın da dindar seçeneğinde olmasıdır. Yani dindarlık düzeyini dindarım olarak seçen

katılımcılarda bunun oluşmasında aile faktörünün çok fazla olduğu görülmektedir. Mardin bu durumu Türk toplumunun bilgi ve kültürel yapısının aile içerisinde aktarılan bilgi ile oluşmasına bağlamaktadır (1993:15). Aile faktörünün, halk inaniş ve uygulamalardaki bilgi ve kültürel yapıyı aktarmadaki rolü oldukça büyük olup bu bilgileri özellikle de hayatın geçiş dönemi dediğimiz önemli anlarda yaptığını görmekteyiz. Bu bağlamda aile faktörünün de çok etkili olduğu bu geçiş dönemlerinin popüler dindarlık ile olan ilişkilerini incelemek çalışmamız açısından yararlı olacaktır.

### **3.7.2. Geçiş Dönemlerine Göre Halkın Popüler Dindarlık Tutumları**

Halk inanişlarında özellikle de geçiş dönemleri dediğimiz doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın önemli anlarını belirleyen zamanlarda popüler dindarlık tutumları daha da fazla ortaya çıkmaktadır. Çoğunlukla sıkıntı ve ihtiyaç anında ortaya çıkan bu tarz halk inaniş ve ritüelleri gündelik yaşantıda da oldukça yaygınlaşır ve Waardenburg'un tabiriyle bir "görünmeyen din" oluştururlar (2013:48).

İnsanların hayatında önemli bir role sahip olan geçiş dönemlerinin her birinde her daim bir topluluğa katılma zorunluluğunun olabileceğini vurgulayan Eliade'ye göre bu varoluşsal bir süreçtir ve toplumsal statüde bu geçiş dönemleriyle beraber kökten bir değişim sağlanır ( 1991:161). Örneğin yeni doğan çocuk ailesi tarafından "canlı" statüsünü doğduktan sonra uygulanan ayinlerle elde ederken, evlenen erkek birey ise düğünden sonra "aile reisi" statüsüne geçer. Ölen kişiler ise cemaat tarafından artık "ölü" statüsünde kabul edilir ve onlar için yapılması gereken ayin ve ritüeller yerine getirilir (Eliade, 1991:62).

Geçiş dönemi olarak kabul edilen doğum, evlilik ve ölüm gibi anlarda bir takım farklı inanç ve uygulamalar ortaya çıkmaktadır. İnsanların hayatlarında popüler dindarlık unsurlarının bu dönemlerde daha fazla ortaya çıktığı görüşünde olan Arslan'a göre özellikle de ölüm geçiş döneminde insanlar üzüntülerinden dolayı bu tarz inaniş ve uygulamalara daha sık başvururlardır ( 2003:30).

İnsanların yaşamlarında önemli olan bu evreler toplumsal yapıda da farklılıklara sebep olabilmektedir. Bu geçiş dönemleri yaşanırken insanların ruhsal dünyasında bir takım sıkıntılar ve zorluklar meydana gelmekte ve insanlar bunlarla baş edebilmek, sıkıntı ve belalardan kurtulabilmek, şifa bulmak için dinden destek almaya çalışırlar. Fakat bu

destek kitabı dediğimiz dini yapıdan ziyade halk dini tutum ve davranışlar diye adlandırdığımız bir takım ayin, inanç, tinsel ve büyüsel ritüelleri içinde barındıran uygulamaların yapılmasıyla sağlanır. Tarih boyunca Türklerin farklı coğrafyalarda yaşayıp zengin bir dini kültürel yapıya sahip olmalarını özellikle bu geçiş dönemlerindeki ritüellerde de görmekteyiz. Atalardan kalma adet ve geleneklerin devam ettirilmesi kuşaklar arasında bir bağ oluşturmakta ve bu eski inançların günümüze kadar ulaşmasını sağlamaktadır.

Bir bölgede yaşayan insanların hayatlarının önemli anlarında yani geçiş dönemlerinde ortaya çıkan adet, gelenek ve göreneklerin ve bunların içerisinde yapılan bir takım ritüel ve uygulamaların, o bölgenin kültürel yapısının önemli kısımlarından birini ortaya çıkarmaktadır (Örnek, 1966:131). Bu konu çerçevesinde örneklem grubumuza gerek mülakatlarda gerekse de anket formunda bir takım sorular sorulmuş ve alınan cevaplar ışığında aşağıdaki bölümler oluşturulup sorulan ifadelerin analiz ve yorumlamaları yapılmıştır.

### **3.7.2.1. Doğumla ilgili İnanışlar:**

İnsanların hayatlarındaki üç önemli aşamadan biri olan doğum, aileler için bir sevinç kaynağı ve güç sembolü iken kadınlar içinse ailede yer edinme ve itibar kazanma olarak algılanır. Toplumumuzda evlenen kişiler için adeta bir sosyal sorumluluk görevi haline getirilen doğum olayı ile birlikte bir takım kalıplaşmış davranışlar ve ritüeller de ortaya çıkmaktadır. Bu davranış ve ritüellerin evliliğin gerçekleştiği düğün merasimiyle başlayıp, çocuğun doğumundan sonra bile uzun bir müddet devam ettiği görülmektedir.

Araştırma alanımızda doğum ile ilgili yapılan davranışları incelediğimizde görmekteyiz ki çok sayıda dinsel - büyüsel inanç ve ritüeller bulunmaktadır. Doğum olayı kendi içerisinde doğum öncesi, doğum sırası ve doğumdan sonrası olarak kısımlara ayrılır. Bu inançlar ilk olarak anne ve bebeği bazı kötü ruh ve güçlerden korumaya yönelik olarak başlar. Genel kanı ise bu adet ve uygulamaların büyük çoğunluğun özellikle yaşlı kadınlar tarafından oluşturulup günümüzde de kadınlar tarafından devam ettirildiğidir (Günay, 1999; Arslan, 2014).

Eski Türk kültüründen kalma adet ve geleneklerden olan türbe ve yadır ziyaretlerinin bu geçiş döneminde de sık sık kullanılıp halen devam ettirildiği

görülmektedir. Yaptığımız mülakatlar sonucunda katılımcılardan konuyla ilgili olarak elde etmiş olduğumuz bilgilerden örnekler verecek olursak; kadınlar çocuk sahibi olmak için bölgede bulunan yatırları ziyaret ederler, adaklar adayıp ağaçlara bez bağlarlar; çocuğu geç yürüyen ya da konuşamayan, kekeme olan kişiler de yine türbeleri ziyaret edip adakta bulunur, kurban keserler. Bu adetler çoğunlukla eski Türk geleneklerinden günümüze kadar gelen “atalar kültü” nün birer göstergesidir. Bölgede kısırlığı önlemek çocukların sağlıklarına kavuşmasını sağlamak için ayrıca ocaklara gidilir. Ocaklı kadının vereceği bir yiyecek ya da içeceğin şifa olacağına inanılır. Çocukların göbek bağı herhangi bir yere atılmaz, gelecekte olmasını istedikleri mesleklerin binasının bahçesine gömülürler. Yine bölgede çocuğun ve annenin kırklanması, al basması ve nazardan korunması içinde birçok uygulama yapılmaktadır. Diş çıkarma ile ilgili olarak yapılan diş hediği uygulaması, çocuk kötü kokmasın diye yapılan tuzlama işlemleri, bebeğin beşiğinin üstüne nazardan korumak amaçlı kırmızı örtü serilmesi ya da nazar boncuğu takılması gibi uygulamalar da bölgede oldukça yaygındır. Doğanşehir ilçesinde kısırlığı gidermek için çoğunlukla “kömeç” adı verilen bir bitki kaynatılarak içirilir ya da hocaya gidilip muska yazdırılır.

Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın geçiş dönemlerinden biri olan doğumla ilgili inanışlarını öğrenmek için yaptığımız ankette sorulan sorulardan biri olan göbek bağıının gömülmesi ile ilgili inancın popüler dindarlık düzeyinin istatistiksel sonuçları aşağıdaki gibidir.

**Tablo 40: Çocuğun Göbek Bağıının Gömülmesi ile İlgili İnanışın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

GEÇİŞ DÖNEMİ	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
Göbek bağıının okul ya da cami gibi yerlerin bahçesine gömülmesi gerekir					
Hiç katılmıyorum	96	25,2	2,4896	0,53561	DF:3/377 F:2,598 P:0,052
Katılmıyorum	142	37,3	2,5070	0,52914	
Katılıyorum	75	19,7	2,6311	0,55212	
Kesinlikle katılıyorum	68	17,8	2,6887	0,62121	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

“Göbek bağının okul ya da cami gibi yerlerin bahçesine gömülmesi gerekir” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir;  $p > 0,05$ . Katılımcıların %25,2’si hiç katılmıyorum, % 37,3’ü katılmıyorum, % 19,7’si katılıyorum, %17,8’i ise kesinlikle katılıyorum ifadelerini seçmişlerdir. Bölgede yaygın olan bu inanışın verilerinin bu kadar düşük olması bu geleneksel uygulamanın yavaş yavaş unutulmaya yüz tuttuğunu göstermektedir.

Geleneksel uygulamalarla doğacak olan çocuğun cinsiyetini belirlemek için kadının hamilelik esnasında yaptığı eylemlere bakılır. Örneğin, kadının sağ ayağı aksarsa erkek, sol ayağı aksarsa kız, tatlı yerse erkek, ekşi yerse kız çocuğu olur. Eğer kadın hareketli ise erkek, ağır ise kız çocuğu olur gibi inanışları ele alan Örnek, söylenen bu ifadelerde iyi ve olumlu olanların erkek çocuğu için, olumsuz olan ifadelerin ise kız çocuğu için kullanılmasında bile erkek çocuğunun kız çocuğuna üstünlüğünün sembolize edildiğini vurgular (1966:59). Burada da cinsiyet eşitsizliği ortaya çıkmaktadır.

### **3.7.2.2. Evlilik İle İlgili İnanışlar**

Hayatın en önemli geçiş safhalarından biri olan evlilik, gerek kadın ve erkek için gerekse de aileler için birçok adet ve pratiklerin uygulandığı bir aşamadır. Örnek’e göre bu pratiklerin yapılma amacı kurulan yuvanın istenilen şekilde olmasını büyüsel bir takım ritüellerle sağlama almaktır (1966:80). Evliliğin gerçekleşme aşamalarında dinsel yönelim ve tutumlarda değişkenlere göre farklılıklar ortaya çıkabileceğinden bahseden Çelik, muhafazakâr bir aileye sahip değişkenlerin eş adaylarında dindar olmalarını daha çok kadınlar önemserken, metropolleşmiş şehirlerde bu durumu erkekler daha çok önemsemektedirler (Çelik, 2003:168). Ayrıca eğitim düzeyi arttıkça evlilik aşamasında eş seçimi yaparken dindarlığa verilen önemin de azaldığı görülmektedir.

Doğanşehir bölgesinde evlilik törenleri önemli bir yer tutmaktadır. Bölgede eskiden akraba evlilikleri sık ve evlilik yaşı ise düşük iken günümüzde ise akraba evlilikleri azalmakta ve evlilik yaşının ise yükseldiği gözlemlenmektedir. Bölgede farklı ırk ve mezhepten kişilerin olması kız alıp vermede bazı sorunları beraberinde getirmekte ve bu durum kaçarak evlenmelerin gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Kocasını ölen kadının tekrar evlenmesi hoş karşılanmazken erkek için aynı durum söz konusu değildir.

Araştırma alanında yapmış olduğumuz mülakatlar sonucunda evlilik aşaması ile ilgili olarak katılımcılardan edinmiş olduğumuz bilgiler neticesinde şu ritüellerin sıklıkla yapıldığı öğrenilmiştir. Bölgede düğün aşamasında yapılan ritüellere baktığımızda, düğünde kına yakılması gelinin adanması ve arınması anlamında kutsallık taşıyıcı ve cennet toprağı olarak adlandırılır. Gelin, koca evine girerken de bazı ritüeller yerine getirilir. Örneğin gelin kaynanasının sözünü dinlesin diye başına oklava ile vurulur. Gelin, baba evinden çıkarken beraberinde tabak ve çivi getirir ve çivi, koca evinin duvarına çakılır. Bu uygulama evlilik sağlam olsun gelin yerinde kalsın diye yapılır. Tabak ise baba evinden bereketli geldiğinin göstergesidir. Gelin eve girerken aydınlık olsun diye bardak kırılır ve başının üstünde ayna ve Kur'an tutulur ki imanlı ve aydınlık bir yuva olması için. Ayrıca yine gelin eve girerken içi şeker dolu olan testi kırılırlar ki, ev bereketli ve gelin tatlı dilli olsun diye. Gelin baba evinden çıkarken koca evine girerken de başının üstünden şeker, çerez bozuk para atılır yine bolluk bereket getirsin diye. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bunlara benzer birçok pratik ve uygulama yapılmaktadır. Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın geçiş dönemlerinden biri olan evlilikle ilgili inanışlarının dini vecibelere göre yapılmasının önemini ölçmek için yaptığımız analiz aşağıdaki gibidir.

**Tablo 41: Evlilik Gibi Merasimlere Ait İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

GEÇİŞ DÖNEMİ	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
Sünnet evlilik ve cenaze ile alakalı merasimlerde dini vecibeler yerine getirilmeli					
Hiç katılmıyorum	24	6,3	1,8021	0,27010	DF:3/377 F:121,689 P:0,000
Katılmıyorum	142	37,3	2,2254	0,41159	
Katılıyorum	157	41,2	2,7463	0,43541	
Kesinlikle katılıyorum	58	15,2	3,1853	0,28315	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Sünnet evlilik ve cenaze ile alakalı merasimlerde dini vecibeler yerine getirilmeli ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Bütün cevapların birbirleriyle farklılığa girmiş olmasının yanı sıra en yüksek fark hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında olmuştur. Katılımcıların %6,3'ü hiç katılmıyorum, % 37,3'ü katılıyorum, % 41,2'si katılıyorum, %15,2's i ise kesinlikle katılıyorum ifadelerini seçmişlerdir.

Görüldüğü üzere bölgedeki halk, geçiş dönemlerinde dini vecibelerin yerine getirilmesini %56,4 gibi bir oranla önemsemektedir.

### 3.7.2.3. Ölüm İle İlgili İnanışlar

Hayatın geçiş safhalarından biri olup üzüntü ve acı veren ölüm safhasının, Doğanşehir ilçesindeki adet ve inanışlarına baktığımızda çoğunda İslam geleneğinin yer aldığı pek çok uygulama bulunmaktadır. Bununla beraber bazı inanışların geleneksel adet ve inanışlardan kaynaklı olduğu da görülmektedir. Konu ile ilgili yapılan mülakatlarda edinilen bilgilere göre örneğin ölüm öncesinde baykuşun ötmesi, köpeklerin uzun uzun uluması gibi hayvan kaynaklı ölüm haberciliği resmi din dışı adet ve geleneklerdir. Ölüm istenmeyen, korku duyulan bir olay olduğu için bu durumdan sakınmak üzere bazı inanç ve uygulamalar yerine getirilir. Örneğin elbiseleri ters giyinmemek, ters dönen ayakkabıları düzeltmek, açık olan makası kapatmak gibi. Bu ritüeller hep geleneksel uygulamalardır.

Ölü can verirken başında Kur'an okumak, ölünün yıkanıp kefenlenmesi, cenaze namazının kılınıp defnedilmesi dine uygun davranışlardır. Doğanşehir'de ölen kişi geceleyin gömülmez çünkü yerin mühürlü olduğu ve ölen kişiyi kabul etmeyeceği inancı hâkimdir. Bu da eski bir toprak kültürü inanışıdır aslında ve halen uygulanmaktadır. Mezarlığa ağaç dikme kültürü bölgede oldukça yaygındır. Buradaki amaç, ölünün vücudu çabuk katılaşsın ve başka ölümler olmasın dıyedir. Ölen kişinin kıyafetleri ihtiyaç sahiplerine dağıtılır hatıra olarak da bir kısmı ailesinde kalır. Ölen kişinin evine taziye vermeye gidilir. Ölü evinde ağıtlar yakılır ki bu da eski Türk geleneklerinde vardır. Ağıt yakmayanlar ağlamayanlar ayıplanır.

Ölen kişi için özellikle 3. 7. 40. ve 52.gecelerinde Kur'an- Kerim ve mevlitler okunup yemek verilmesi âdetinin yanı sıra yaygın olarak üçüncü gün, mevlit okutulup yemekler verilir. Böylece ölünün kabir azabının hafiflediği düşünülür. Ölen kişinin ilk bayramında evinde matem havası vardır. Ölen kişinin devir ve ıskatı yapılırken malları eşi ve çocukları arasında dağıtılır. Cuma günleri bayram ve arife günlerinde özellikle mezarlık ziyaretleri yapılır. Ölen kişi için mezarın başında Kur'an-ı Kerim okunur ve kabrinde azap çekmemesi için kurbanlar kesilip para ve şekerler dağıtılır. Ölünün canı için ayrıca sadaka çıkarma ritüeli de oldukça yaygındır. Dirinin payı ölünün sadakası olsun gibi ifadeler sıkça kullanılır.

Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın geçiş dönemlerinden olan ölümle ilgili inanışlarının popüler dindarlık ile ilişkilerinin analiz edildiği tablolar aşağıdaki gibidir.

**Tablo 42: Ölünün Ruhunun Huzur Bulması ile İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

GEÇİŞ DÖNEMİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir.					
Hiç katılmıyorum	8	2,1	1,4271	0,21565	DF:3/377 F:271,178 P:0,000
Katılmıyorum	108	28,3	2,0378	0,33632	
Katılıyorum	138	36,2	2,5145	0,32140	
Kesinlikle katılıyorum	127	33,3	3,1234	0,29055	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir maddesindeki ifadenin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Bütün cevapların birbirleriyle farklılığa girmiş olmasının yanı sıra en yüksek fark hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında olmuştur. Katılımcıların %2,1'i hiç katılmıyorum, % 28,3'ü katılmıyorum, % 36,2'si katılıyorum, %33,3'ü ise kesinlikle katılıyorum ifadelerini seçmişlerdir. Bölgede halk arasında hatim okutmak daha yaygındır. Görüldüğü gibi bölge halkının %69,5'i yani büyük bir çoğunluğu bu inanışa katılmakta iken % 30,5'lik bir kısmı ise inanmamaktadır.

**Tablo 43: Ölünün Canı İçin Verilen Yemek İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

GEÇİŞ DÖNEMİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Ölünün canı için yemek vermek güzel bir gelenektir					
Hiç katılmıyorum	19	5,0	1,8772	0,55651	DF:3/377 F:95,205 P:0,000
Katılmıyorum	115	30,2	2,1717	0,40152	
Katılıyorum	167	43,8	2,6457	0,42331	
Kesinlikle katılıyorum	80	21,0	3,0990	0,40827	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	



Ölünün canı için yemek vermek güzel bir gelenektir ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Bütün cevapların birbirleriyle farklılığa girmiş olmasının yanı sıra en yüksek fark hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında olmuştur. Katılımcıların %5'i hiç katılmıyorum, % 30,2'si katılmıyorum, % 43,8'i katılıyorum, %21'i ise kesinlikle katılıyorum ifadelerini seçmişlerdir. Katılımcıların %64,8'i ölünün canı için yemek verilmesi görüşünde olup bu durum, bize bölge halkının bu inanış ve uygulamaya çoğunlukla riayet ettiklerini göstermektedir.

Yukarıdaki ifadelerde geçiş dönemlerinde yer alan “doğum, evlilik ve ölüm” gibi anlarda bölge halkının uygulamış olduğu dini inanış ve ritüeller yer almış olup bu inanışların popüler dindarlık ile ilişkileri analiz edilmiştir. Görüldüğü üzere bu dönemlerde yapılan birçok dini inanış ve ritüel halen varlığını korumakta ve inananları bulunmaktadır.

### **3.8.Batıl İnanışların Popüler Dindarlık İle İlişkisi**

Toplumların dini yapılarında gelenek ve göreneklerinde bir takım farklılıklar, ayrılıklar ve zıtlıklar olabilirken batıl inançlarda ise genellikle temel düşünceler ve ana fikirler aynı olmaktadır (Örnek, 1966:15). Bâtıl dediğimiz halk inanışlarını ele almadan önce batıl kelimesinin tanımlamasını yapacak olursak; bātıl, Arapça kökenli bir kelime olup asılsız, boş, geçersiz, beyhude gibi anlamlara gelirken itikadi olarak ise boş ve gerçek olmayan inançlar olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Örnek'e göre batıl inanışlar, çoğunlukla çaresizlik, endişe ve korku gibi psikolojik nedenlerle ortaya çıkan ve bilimle birlikte dinin de reddettiği bir takım tabiatüstü güçlere olan inançların, kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır (1966:20). Batıl inanışları hazırlayan sebepleri Örnek şöyle sıralar: “1)Psikolojik anlar 2)Eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmemek 3)Geleceği öğrenme arzusu 4)Korku 5)Cin, peri ve dev inancı 6)Bâtıl inanmalar ile ilgili yayınlar” (1966:16). İnsanlar batıl inanışlarla dileklerini kabul ettirip huzur ve güvene ulaşmak isterler (Tanyu, 1967:143).

#### **3.8.1 Batıl İnanışların Korelasyon Analizi**

Anketimize katılım sağlayan deneklerimizin normatif ve popüler dindarlık tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorulan soruların yanında ayrıca batıl inanış ve

uygulamalarını da tespit edeceğimiz bir takım sorular sorulmuştur. Anketimizin üçüncü kısmında yer alan batıl inanış kaygı ölçeğimizde toplamda 10 adet soru bulunmakta ve soruların altında “endişelendirir”, “son derece endişelendirir” ve “hiç endişelendirmez” seçenekleri yer almaktadır. Popüler dindarlık ve normatif dindarlık gibi yaygın olup uygulanan batıl inanışların birbirleriyle olan ilişkisini ele alıp incelediğimizde aşağıdaki tabloda yer alan korelasyon analizi verileri elde edilmiştir.

**Tablo 44: Batıl İnanış Kaygı Ölçeğinin Popüler ve Normatif Dindarlık Ölçekleri ile Aralarındaki Korelasyon Analizi**

Korelasyon		Popüler Dindarlık Ölçeği	Normatif Dindarlık Ölçeği
Batıl İnanış Kaygı Ölçeği	R	,300**	-,157**
	P	,000	,002
	N	381	381

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Batıl inanışların, popüler ve normatif dindarlık tutumları ile aralarındaki ilişkiyi öğrenebilmek için yapılan korelasyon analizini incelediğimizde her iki grubunda yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkiye girdiği görülmektedir;  $p < 0.01$ . Popüler dindarlık ile batıl inanışlar arasındaki korelasyon pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişkiye sahip iken;  $r = .300$ ,  $p < 0.01$ , normatif dindarlık ile batıl inanışlar arasındaki korelasyon ise negatif yönde ve zayıf bir güce sahiptir;  $r = -.157$ ,  $p < 0.01$ .

Batıl inanışlar ile popüler dindarlığın orta güçte bir korelasyona sahip olması bu iki grubun az da olsa birbirlerine benzediklerini gösterirken pozitif yönde olması da bir grubun puan ortalaması artarken diğerinin de arttığını birbirleriyle bağlantılarının olduğunu birbirlerini etkilediklerini göstermektedir. Batıl inanışlar ile normatif dindarlık arasındaki korelasyonun ise zayıf olması birbirlerine benzemediklerini negatif yönde olmaları ise birinin değerlerinin artarken diğerinin ise azaldığını göstermektedir.

### 3.8.2. Batıl İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi

Araştırmamız açısından önemli bir kavram olan batıl inanışlar ile popüler dindarlık tutumları arasında farklılaşmaların olup olmadığını tespit edebilmek için batıl inanış ölçeğimizde yer alan ifadeleri, popüler dindarlık ölçeği ile varyans analizine (ANOVA) tabi tuttuk. Varyans analizi sonuçlarının istatistiksel verileri Tablo 45’te yer almaktadır.

**Tablo 45: Batıl İnanışlara Göre Katılımcıların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

BATIL İNANIŞLAR	KAYGI DÜZEYİ	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
		X	N	SD	%	
Uğursuz, kötü bir rüya görmek, beni;	Son derece endişelendirir	2,4757	113	,62298	29,7	DF:2/378 F:6,515 P:0,002
	Endişelendirir	2,5123	162	,49333	42,5	
	Hiç endişelendirmez	2,7209	106	,54300	27,8	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Kara kedinin önümden geçmesi beni;	Son derece endişelendirir	2,1138	71	,54231	18,6	DF:2/378 F:33,011 P:0,000
	Endişelendirir	2,6183	62	,55020	16,3	
	Hiç endişelendirmez	2,6724	248	,49695	65,1	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Kem gözlü birisinin bana dikkatlice bakması beni;	Son derece endişelendirir	2,6861	146	,63939	38,3	DF:2/378 F:6,392 P:0,002
	Endişelendirir	2,4922	149	,51755	39,1	
	Hiç endişelendirmez	2,4612	86	,41671	22,6	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Giyinik halde iken elbisenin herhangi bir yerini dikme beni;	Son derece endişelendirir	2,1597	72	,54757	18,9	DF:2/378 F:27,410 P:0,000
	Endişelendirir	2,5640	69	,59394	18,1	
	Hiç endişelendirmez	2,6781	240	,48992	63,0	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Besmelesiz yere basma veya küçük abdesti yapma beni	Son derece endişelendirir	2,2596	61	,58514	16,0	DF:2/378 F:13,142 P:0,000
	Endişelendirir	2,5548	152	,55791	39,9	
	Hiç endişelendirmez	2,6726	168	,50353	44,1	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Soğan sarımsak kabuğuna basma veya onları yakma beni;	Son derece endişelendirir	2,1275	66	,59002	17,3	DF:2/378 F:27,673 P:0,000
	Endişelendirir	2,6860	69	,60010	18,1	
	Hiç endişelendirmez	2,6399	246	,47552	64,6	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Bıçak veya makası birisinin elinden doğrudan alma beni;	Son derece endişelendirir	2,2312	71	,64430	18,6	DF:2/378 F:16,438 P:0,000
	Endişelendirir	2,6369	70	,55223	18,4	
	Hiç endişelendirmez	2,6340	240	,49272	63,0	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Dışarıya sıcak su veya közlü kül dökmek beni;	Son derece endişelendirir	2,3550	77	,65217	20,2	DF:2/378 F:9,717 P:0,000
	Endişelendirir	2,5017	97	,58383	25,5	
	Hiç endişelendirmez	2,6626	207	,47630	54,3	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme, yazılarını okuma beni;	Son derece endişelendirir	2,3673	98	,62771	25,7	DF:2/378 F:10,084 P:0,000
	Endişelendirir	2,5029	57	,56365	15,0	
	Hiç endişelendirmez	2,6571	226	,49694	59,3	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	
Benim ya da bir yakınımın düğününün iki bayram arası yapılması beni;	Son derece endişelendirir	2,1539	72	,60895	18,9	DF:2/378 F:26,813 P:0,000
	Endişelendirir	2,6532	37	,49827	9,7	
	Hiç endişelendirmez	2,6541	272	,49966	71,4	
	Toplam	2,5595	381	,55613	100	

Tablo 45'i incelediğimizde varyans analizi sonuçlarında tüm ifadelerin P değerinin 0,05 'ten küçük olması, popüler dindarlık boyutuyla aralarında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu durum bizim “batıl inanış ve uygulamaları yoğun olan kişilerin kaygı dereceleri arttıkça popüler dindarlık düzeyleri de artmaktadır” hipotezimizi doğrulamaktadır.

Batıl inanış maddelerimize katılımcılarımızın verdikleri cevaplarla tespit edilen kaygı düzeylerinin popüler dindarlık puan ortalamaları ve aralarındaki ilişkiler şu şekildedir:

“Uğursuz, kötü bir rüya görmek, beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %29,7'si son derece endişelendirir, %42,5'i endişelendirir ve %27,8'i ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık hiç endişelendirmez ile son derece endişelendirir seçenekleri arasındadır. Endişelendirir ve son derece endişelendirir seçeneklerinin toplam oranı %72,2 'dir. Bu sonuç bu inancın bölgede ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.

Araştırma alanında yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen bilgilere göre bölgede rüyanın dışında da bazı ritüellerin uğursuzluk getireceğine inanılır. Bunlara örnek verecek olursak mesela, ekinlerin hasat zamanında tarlaya ekilen bir ürünün hemen ardından eğer o aileden biri vefat ederse ekilen ürünün o aileye uğursuzluk getirdiğine inanılır ve tarlaya artık o ürün bir daha ekilmez. Eskiden evlerde kullanılan ot süpürgelerin kapının eşiğinde dik durması gerekir ve eğer süpürge düşerse bunun uğursuzluk getirip aile içerisinde huzursuzluğa yol açacağı düşünülür. Makasın ağzının kapalı durması gerekir ve eğer makasın ağzı açık kalırsa aile içinde kavga çıkıp uğursuzluk getireceği görüşü yaygındır.

Bölgede kötü rüya görüldüğünde evden sadaka çıkarma âdeti vardır. Özellikle de bulgur verilerek yapılan bu işlemde bulgurun üzerine bir adette kuru soğan konulur. Burada soğanın acıyı ve uğursuzluğu temsil ettiği düşünülerek giden soğan ile beraber o evden acının, kötü ve uğursuz olan şeylerin de gideceği inancı yaygındır.

“Kara kedinin önümden geçmesi beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %18,6'sı son derece endişelendirir, %16,3'ü endişelendirir ve %65,1'i ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık hiç endişelendirmez ile son derece endişelendirir seçenekleri arasındadır.

“Kem gözlü birisinin bana dikkatlice bakması beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %38,3’ü son derece endişelendirir, %39,1’i endişelendirir ve %22,6’sı ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık hiç endişelendirmez ile son derece endişelendirir seçenekleri arasındadır. Bölgede genel olarak kem gözlü insanların bakışlarıyla karşısındaki insanlara zarar vereceği düşüncesi hâkimdir. Deneklerin toplamda % 77,4’lük bir kesimi bu durumdan endişe duymaktadır.

“Giyinik halde iken elbisenin herhangi bir yerini (düğme, sökük vb.) dikme beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %18,9’u son derece endişelendirir, %18,1’i endişelendirir ve %63’ü ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık hiç endişelendirmez ile son derece endişelendirir seçenekleri arasındadır.

“Besmelesiz yere basma veya küçük abdesti yapma beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %16’sı son derece endişelendirir, %39,9’u endişelendirir ve %44,1’i ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık hiç endişelendirmez ile son derece endişelendirir seçenekleri arasındadır.

“Soğan sarımsak kabuğuna basma veya onları yakma beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %17,3’ü son derece endişelendirir, %18,1’i endişelendirir ve %64,6’sı ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık endişelendirir ile hiç son derece endişelendirir seçenekleri arasındadır. Son derece endişelendirir seçeneği diğer seçeneklerle farklılığa girmiştir. Yapılan araştırmada soğan kabuklarının ateşe atılıp pişirilmesinin cinlerin en çok hoşlandığı şeyler olduğu görüşü hâkimdir. Ama buna nazaran yine de katılımcıların bundan etkilenip endişelenme durumlarının oldukça az olduğu görülmektedir.

“Bıçak veya makası birisinin elinden doğrudan alma beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %18,6’sı son derece endişelendirir, %18,4’ü endişelendirir ve %63’ü ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık endişelendirir ile son derece endişelendirir seçenekleri arasındadır.

“Dışarıya sıcak su veya közlü kül dökmek beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %20,2’si son derece endişelendirir, %25,5’i endişelendirir ve %54,3’ü ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık son derece endişelendirir ile hiç endişelendirmez seçenekleri arasındadır. Bölgede özellikle sıcak kül veya közlü ateş dökmek uğursuzluk sayılır.

“Mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme, yazılarını okuma beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %25,7’si son derece endişelendirir, %15’i endişelendirir ve %59,3’ü ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık son derece endişelendirir ile hiç endişelendirmez seçenekleri arasındadır.

“Benim ya da bir yakınımın düğünün iki bayram arası yapılması beni” ifadesinin popüler dindarlıkla olan ilişkisini incelediğimizde %18,9’u son derece endişelendirir, %9,7’si endişelendirir ve %71,4’ü ise hiç endişelendirmez sonuçlarını vermektedir. Bu düzeyler arasında en yüksek anlamlı farklılık son derece endişelendirir ile hiç endişelendirmez seçenekleri arasındadır. Bu inanç çok yaygın değildir.

İnsanların bu tür uygulamalara yönelmesinde etkili olan faktörlerden biri de, hayatta karşılarına çıkan birtakım olaylar karşısında çaresiz kalmaları ve güçlerinin sınırlarını aşan durumlarla baş edememeleridir. Bu nedenle popüler dini inanç ve ritüellerin birçoğunda, doğrudan ya da dolaylı olarak, birtakım olumsuzluklardan, acı ve ıstıraplardan kurtulma amacının var olduğu söylenebilir (Demir 2016:122).

### **3.9.Ziyaret Kültü ve Evliya-Şeyh İnanışlarının Popüler Dindarlık ile İlişkisi**

İnsanoğlu tarih boyunca çevresinde olup biten olayların sonuçlarını hep bir sebebe bağlamaya çalışmış ve uzun yıllar süren araştırma ve gözlemler neticesinde elde edilen tecrübeler ışığında, zamanla çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır. Bu inanışlar, onlara inananlar tarafından geçmişten günümüze kadar taşınmıştır.

Türk toplumu binlerce yıllık geçmişinde çeşitli dinlerin ve kültürlerin etkisi altında kalmış ve İslamiyet’e girdikten sonra da bünyesinde bulunan bu kültür ve inanışların etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Bu ziyaret yerleri zamanla kutsal kabul edilip gündelik hayattaki yaşamdan ayrı tutulup bir nevi tabulaştırılırlar.

### 3.9.1. Türbe Ziyareti İnanışlarının Popüler Dindarlık İle İlişkisi

Arapça'da "türab" yani toprak manasına gelen ve evliyalara ait mezarları ifade etmek için kullanılan "türbe", ayrıca ölünün gömüldüğü yer, kabirlerin üstüne yapılan bina olarak da ifade edilmektedir (Günay, 2003:9). İnsanlar istek ve arzularının yerine getirilmesi için güçlerinin yetmediği yerde büyüleyici ve kutsal olana yönelip kaderlerinin değişmesini isterler. Bu inanışla halk, Anadolu'nun hemen hemen her yerinde bulunan evliya türbelerini ziyaret edip adakta bulunur ve bu mekânları kutsallaştırırlar. Günay bu durumu şöyle özetlemiştir;

Türk dünyasındaki kutsal ziyaret yerleri kendilerinden kerametler, feyzler ve bereketler fişkıran ve bu sıfatla insanları kendilerine çeken cazibe merkezleri olup; velilerin sağlıklarında gösterdikleri kerametler, öldükten sonra da mezarlarında yahut kendilerinden artakalan eşyalarda devam etmekte; hatta çevrelerindeki ağaçlara, taşlara, dağlara, tepelere sirayet edebilmekte; üstelik bazen bizzat bir kısım taşlar, sular, ağaçlar, tepeler, kayalar, feyz ve bereket membana dönüşebilmekte; kerametler artıp yaygınlaştıkça, halkın onlara olan rağbeti de artmakta; zira insanlar onların bu feyz ve bereketinden çeşitli faydalar ummaktadırlar (2003:17).

Doğanşehir bölgesinde bu ifadelere örnek olabilecek birçok türbe ve ziyaret yeri bulunmaktadır. Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda 18 yatır ve türbenin varlığı tespit edilmiş( Kurt, 2012:285) olup bunlar arasında mezarlıklar, ağaçlar, dağlar ve kayaların kutsal kabul edildiği gözlemlenmiştir.

Eski Türk inanışlarına özellikle da şaman inancına ait olan atalar kültürünün bir kalıntısı olan bu inançları, İslam dinine aykırı görüp yok sayıp tamamen reddeden bir kesim varken aynı zamanda her fırsatta buralara gidip dilek dileyen adaklar adayan insanların bulunduğu gözlemlenmiştir. Yine şaman kültüründen kalma ocak kültürünün yaygın olduğu bölgede ocaklı kişilerin bir nevi efsunlu olduğu düşünülür.

Türk geleneğinde türbe ya da yatır ziyaretlerinin yanı sıra "ağaç" lara da kutsallık verilip ziyaret edilmekte; bez ya da çaput benzeri şeylerin bu ağaçlara bağlanarak dilek tutulup dua edildiği görülmektedir ( Günay, 2003:11).

Araştırma alanımızda bu ziyaret yerlerinden en çok gidilenlerden biri olan "yel ağacı"nda da benzeri inanç ve uygulamaları görmekteyiz. Kökleri yer üstüne çıkmış içinden karaduta benzer bir suyun aktığı ağaç yaklaşık 400 yıllık olup, ziyarete gelenler ağacın gerek suyu gerek kökü gerekse de toprağından şifa bulmaya çalışırlar.( Kurt, 2012:287). Çocuk sahibi olmak isteyenler, evlenmek isteyenler, hasta olanlar buraya

gelip kurban keser ağacın dallarına bezler bağlarlar. Ağaç kültü hemen hemen birçok inanışta vardır ve Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir (Arslan, 2014; Tanyu, 1976; Günay, 1996).

Mezarlık ve ağaç dışında “su kültü” ve “taş, kaya kültü” Türk halk dindarlığının adak adama ve ziyarette bulunma inançlarının etrafında dolaşan olgulardandır. Örneğin Doğanşehir sınırlarında bulunan dilek kayasına gelenler bu kayaya taş atıp dilekte bulunurlar ve bu şekilde buraya bir kutsiyet verirler.

Örneklem grubunun ziyaret kültü ile ilgili inanışlarının popüler dindarlık düzeylerini belirlemek için yapılan t-testinin analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

**Tablo 46: Türbe Ziyaretleri ile İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

TÜRBE ZİYARETİ	POPÜLER DİNDARLIK						
	X	N	SD	%	T	DF	P
Şimdiye kadar hiç türbe/yatır ziyaretinde buldunuz mu?							
Evet	2,6351	198	,61118	52	2,785	379	0,006
Hayır	2,4777	183	,47799	48			
Toplam	2,5595	381	,55613	100			

Örneklem grubuna sorulan “şimdiye kadar hiç türbe/yatır ziyaretinde buldunuz mu?” ifadesinin popüler dindarlık düzeyine göre t-testi sonucunun istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . En yüksek popüler dindarlık oranını evet cevabını verenler almıştır. Katılımcıların %57,5’i evet cevabını verirken , % 42,5’i hayır cevabını vermişlerdir. Bu durum bizim “türbe/yatır ziyaretlerinde bulunan kişilerin popüler dindarlık düzeyleri diğerlerine oranla daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır.

Türbe ziyaretlerinde bireylerin farklı dini yönelimleri aynı sonucu verebilir. Şöyleki; dini yönelimi yüksek düzeyde olan bir birey türbe ziyaretlerini dinin aslına aykırı bir unsur olarak görüp uygulamazken, dini yönelimi düşük düzeyde olan bir birey de bu gibi inanışların gerçekçiliğe aykırı olacağı fikrinden yola çıkarak yerine getirmeyebilir (Çelik, 2003:162 ). Bu durumda türbe ziyaretinde bulunmayan kişileri çok dindar ya da çok az dindar şeklinde bir kategoriye koymakta doğru olmaz.



**Tablo 47: Örnekleme Grubunun Türbe Ziyaret Sebebinin İstatistiksel Sonuçları**

<b>TÜRBE ZİYARET SEBEBİ</b>	<b>SAYI</b>
1.Hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak,	35
2.Okul Giriş imtihanlarında başarı ( kendiniz veya bir yakınınız için)	11
3.Çocuk sahibi olmak.	4
4.Aile fertlerinin selameti, güvenliği için.	26
5.İçki, kumar gibi kötü alışkanlıklardan kurtulmak.	2
6.Kaza ve belalardan korunmak.	46
7.Rızkın artması ve geçim sıkıntısından kurtulma, iş bulma.	18
8.Karı-koca arasındaki ilişkiyi düzeltme, muhabbeti artırma.	4
9.Kısmet açılması münasip eş bulma.	2
10.Ticarette veya işinde başarılı olma, mevki elde etme.	6
11.Yerine gelen bir dilek için şükretmek.	19
12.Günahlardan, manevi kirlilerden arınmak.	30
13.Sihir-büyüden korunma, kurtulma.	7
14.Başka	96

Araştırma alanımızda uygulamış olduğumuz anket analizine göre Tablo: 47'de örneklem grubunun türbe ziyaret sebebinin istatistiksel sonuçları yer almaktadır. Elde edilen verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğunun hastalıklardan şifa bulma, kaza ve belalardan kurtulma, aile fertlerinin güvenliği ve günahlardan arınma amaçlı ziyaret yerlerine gittikleri görülmektedir. Ayrıca bu gibi yerlere gezi amaçlı ya da saygı ve hürmet için gidenlerin sayısı da oldukça fazladır. Günay ülkemizde ziyaret yerlerine giden kişilerin birçok amaçtan dolayı buralara gittiklerini vurgulayıp bunların sebeplerini ise şu şekilde sıralamıştır.

Ziyaret yerlerine; hastalıklardan şifa bulma, çocuk sahibi olma, çocuğu durmayanların çocuklarının yaşamasını sağlama, doğacak çocuğun kız mı oğlan mı olacağını önceden bilme, yağmur duası, dilek tutma, adak, evde kalmış kızların kısmetinin açılması, kötü kadınların bu durumdan kurtulmaları, düşman şerrinden emin olma; ev, araba, mülk, servet, vb. şeylere sahip olma, kayıp eşyanın bulunması, içki, kumar gibi kötü alışkanlıklardan kurtulma, rızkın artması ve geçim sıkıntısının aşılması, işsizlerin iş bulması, trafik kazaları vb. felâketlerden emin olma, evlilikte ilk gecenin hayırlı geçmesi, karı-koca arasındaki muhabbeti artırma, kocasının çapkınlığını önleme, dışarıya veya askere giden yakınların sağ salim dönmesi, niyet edilen belli konularda yatırım tavsiyesini alma, yaramaz çocukların uslanması, sınavlarda başarı, dolu, zelzele, vb. tabii afetlerden emin olma ve mahsulünü koruma, hayvanların hastalıklarının iyileşmesi gibi pek çok ve çeşitli dilek, istek ve hacetlerle gidilmektedir (Günay, 2003:17).

Bağımsız değişkenlerin türbe ziyaretlerine göre popüler dindarlık boyutlarının analiz edildiği ki-kare testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 48: Türbe Ziyaretlerinin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımının Ki-Kare Testi Analizi Sonuçları**

BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	DEĞERLER	TÜRBE ZİYARETİ						Kİ-KARE
		EVET		HAYIR		TOPLAM		
		N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Kadın	120	31,5	67	17,6	187	49,1	X <sup>2</sup> : 21,908 P: 0,000
	Erkek	78	20,5	116	30,4	194	50,9	
	Toplam	198	52	183	48	381	100	
YAŞ	18-25	26	6,8	57	15	83	21,8	X <sup>2</sup> : 42,379 P: 0,000
	26-30	25	6,6	26	6,8	51	13,4	
	31-40	37	9,7	50	13,1	87	22,8	
	41-50	38	10	29	7,6	67	17,6	
	51-60	32	8,4	8	2,1	40	10,5	
	60 Üstü	40	10,5	13	3,4	53	13,9	
	Toplam	198	52	183	48	381	100	
EĞİTİM	Okuma yazma yok	16	4,2	7	1,8	23	6	X <sup>2</sup> : 22,209 P: 0,000
	Okur-yazar diploma yok	14	3,7	4	1	18	4,7	
	İlköğretim	66	17,3	36	9,4	102	26,8	
	Lise	74	19,4	98	25,7	172	45,1	
	Üniversite	28	7,3	45	11,8	73	19,1	
	Toplam	198	52	183	48	381	100	
MEDENİ DURUM	Bekâr	30	7,9	68	17,8	98	25,7	X <sup>2</sup> : 25,520 P: 0,000
	Evli	141	37	97	25,5	238	62,5	
	Boşanmış	6	1,6	8	2,1	14	3,7	
	Eşi ölmüş	21	5,5	11	2,9	32	8,4	
	Toplam	198	52	183	48	381	100	
AİLE TİPİ	Çekirdek aile	93	24,4	80	21	173	45,4	X <sup>2</sup> : 30,578 P: 0,000
	Geniş aile	48	12,6	17	4,5	65	17,1	
	Uzamış aile	20	5,2	51	13,4	71	18,6	
	Tek başına	27	7,1	30	7,9	57	15,0	
	Başka	10	2,6	5	1,3	15	3,9	
	Toplam	198	52	183	48	381	100	
SOSYAL TABAKA	Üst tabaka – zengin	7	1,8	7	1,8	14	3,7	X <sup>2</sup> : 0,950 P: 0,917
	Orta üst tabaka	37	9,7	37	9,7	74	19,4	
	Orta tabaka	124	32,5	115	30,2	239	62,7	
	Orta alt tabaka	24	6,3	21	5,5	45	11,8	
	Alt tabaka – fakir	6	1,6	3	0,8	9	2,4	
	Toplam	198	52	183	48	381	100	

Bağımsız değişkenlerin türbe ziyaretlerine göre popüler dindarlık boyutlarının istatistiksel analizine baktığımızda sosyal tabaka hariç diğer tüm değişkenlerimiz ki-kare testinin analizi sonucunda anlamlı bir farklılığa girmiş olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyete göre türbe ziyaretinde bulunan kadın deneklerin oranı erkeklere göre daha fazladır. Yaşa göre dağılıma baktığımızda ise en yüksek katılım oranının 60 yaş ve üstü olan grupta yer aldığı görülmektedir. Medeni durumda ise en yüksek katılımın 141 kişi ile evli olan grupta olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinde en yüksek katılım ilkökul ve lise mezunları arasında iken aile tipinde ise en çok katılım çekirdek ailede görülmektedir. Sosyal tabaka yani gelir düzeyine göre türbe ziyaretlerine katılım oranın baktığımızda ise en yüksek oranı 126 kişi ile orta tabakaya mensup olan kişiler oluşturmaktadır. Bu veriler kadınların, yaşlıların, evli olanların eğitim ve maddi durumu düşük olanların popüler dindarlığı daha yüksektir hipotezlerimizi tekrardan doğrulamaktadır.

### 3.9.2. Evliya-Şeyh İnanışlarının Popüler Dindarlık İle İlişkisi

İslam dininin gündelik hayatında oldukça yaygın olan popüler dindarlık biçimlerinden biri olan veli kültü, Arslan'a göre halk tarafından sevilip sayılan bazı dini şahsiyetlerin hem yaşamlarında hem de öldükten sonra dini bir öneme sahip olup öldükten sonra "veli" olarak anılmaları ve kabirlerinde çeşitli dini ritüel ve tazimlerin yapılmasıyla ortaya çıkmıştır (2012:661). İslam kültüründe halk inaniş ve uygulamalarının en belirleyici unsurunun veli kültü olduğunu ifaden eden Gellner, bu inanişin müsebbibi olan velilerin çoğunlukla artık yaşamayan kişiler olduğunu belirtir (1994: 26).

Örneklem grubunun "veli kültü" ile ilgili inanişlarının, popüler dindarlık düzeylerinin varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

**Tablo 49: Bir Evliya Türbesinde Bulunmanın Verdiği Manevi Huzurun Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonucu**

EVLİYA-ŞEYH İNANIŞI VE TÜRBE ZİYARETİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır.					
Hiç katılmıyorum	92	24,1	2,5136	0,52911	DF:3/377 F:5,566 P:0,001
Katılmıyorum	147	38,6	2,4507	0,53116	
Katılıyorum	79	20,7	2,6709	0,57934	
Kesinlikle katılıyorum	63	16,5	2,7407	0,56363	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

“Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Hiç katılmıyorum % 24,1, katılmıyorum % 38,6, katılıyorum % 20,7 ve kesinlikle katılıyorum % 16,5 değerlerini almaktadırlar. Katılmıyorum seçeneği katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri ile anlamlı bir farklılığa girmiştir. Katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında ise yüksek düzeyde bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

**Tablo 50: Evliya Türbelerindeki Dua ve Dileklerin Kabul Olunacağına Olan İnançın Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonucu**

EVLİYA-ŞEYH İNANIŞI VE TÜRBE ZİYARETİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Allah’a inanırsan bir evliyanın türbesinde dua ve dilekte bulunursan dileklerin sonunda gerçekleşir					
Hiç katılmıyorum	91	23,9	2,4826	0,52212	DF:3/377 F:4,179 P:0,006
Katılmıyorum	150	39,4	2,4906	0,52674	
Katılıyorum	70	18,4	2,6310	0,57308	
Kesinlikle katılıyorum	70	18,4	2,7357	0,60443	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	

“Allah’a inanırsan bir evliyanın türbesinde dua ve dilekte bulunursan dileklerin sonunda gerçekleşir” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Hiç katılmıyorum % 23,9, katılmıyorum % 39,4, katılıyorum % 18,4 ve kesinlikle katılıyorum % 18,4 oranlarına sahiptirler. Kesinlikle katılıyorum seçeneği katılmıyorum ve hiç katılmıyorum seçenekleri ile farklılığa girmiştir. Hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum arasında ise yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

**Tablo 51: Evliya – Şeyh Gibi Kişilere İyi Gözle Bakmama Durumunun Popüler Dindarlık Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonucu**

EVLİYA-ŞEYH İNANIŞI VE TÜRBE ZİYARETİ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.					
Hiç katılmıyorum	78	20,5	2,0694	0,52592	DF:3/377 F:74,603 P:0,000
Katılmıyorum	155	40,7	2,4366	0,40870	
Katılıyorum	132	34,6	2,9255	0,43347	
Kesinlikle katılıyorum	16	4,2	3,1198	0,37512	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	

Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p = 0,000$ . Hiç katılmıyorum % 20,5, katılmıyorum % 40,7, katılıyorum % 34,6 ve kesinlikle katılıyorum % 4,2 değerini vermektedir. Katılmıyorum ve hiç katılmıyorum seçenekleri aralarında farklılığa girmemiş ama onun dışındaki tüm seçeneklerin hepsinde farklılık meydana gelmiştir. En yüksek farklılıkta hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum arasında tespit edilmiştir.

Türbe/yatır kültürüne ait inanış ve uygulamalara göre katılımcıların popüler dindarlık düzeylerini incelediğimizde bu tür inanışlara sahip kişilerin popüler dindarlık oranının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bağlamda dindarlık oranı yüksek olan kişilerde ise tersine bir durumun yaşanacağını düşünmekteyiz. Bu düşünceden yola çıkarak “bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır” inanışının katılımcıların dindarlık düzeyleri ile olan ilişkisini görmek için yaptığımız ki-kare testinin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 52: Evliya Türbesinde Bulunma Durumuna Göre Ki-Kare Testinin Analiz Sonucu**

	ETKİ DERECEİ		DİNDARLIK DÜZEYİ					Kİ-KARE
			Dindar değilim	Biraz dindar	Dindar	Çok dindar	Toplam	
Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır	Hiç katılmıyorum	N	0	7	46	25	92	X <sup>2</sup> : 33,863 P: 0,000
		%	0,0%	1,8%	12,1%	6,6%	24,1%	
	Katılmıyorum	N	0	7	82	19	147	
		%	0,0%	1,8%	21,5%	5,0%	38,6%	
	Katılıyorum	N	6	15	59	13	79	
		%	1,6%	3,9%	15,5%	3,4%	20,7%	
	Kesinlikle katılıyorum	N	8	38	37	19	63	
		%	2,1%	10,0%	9,7%	5,0%	16,5%	
	Toplam	N	14	67	224	76	381	
		%	3,7%	17,6%	58,8%	19,9%	100,0%	

“Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır” inanışının katılımcıların dindarlık düzeyleri ile olan ilişkisini görmek için yaptığımız ki-kare testinin sonuçlarını incelediğimizde en yüksek oranın %21,5 ile kendini dindar olarak gören kişilerin bu ifadeye katılmadıkları sonucunu vermektedir. Kendini çok dindar görenlerin en yüksek oranı ise %6,6 ile hiç katılmıyorum ifadesidir. Bu bağlamda kendini dindar olarak görenlerin evliya kültürü inancının, dindar olarak görmeyenlere oranla daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

### 3.10.Nazar – Büyü Gibi İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi

“Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz”(TDK, 2022) olarak tanımlanan nazar, bazı insanların bakışlarında zararlı bir güç bazılarında ise kişilerin arasını bozan bir kötülük olarak etki etmektedir. Bu kötü düşünce ve duygular ile karşı taraftaki hedef sakatlanır, hastalanır zarar görür güçsüz düşer. Kalafat'a göre genelde nazara uğrayanların insanlar olduğu düşünülse de bunun yanında mal ve mülk de nazara gelebilmektedir (1996:21). Bu durumdan en çokta çocuklar ve hayvanlar etkilenmektedir çünkü onlar daha zayıf ve korumasızlardır.

“Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, efsun, sihir” (TDK, 2022) olarak tanımlanan büyü ile kişiler, tabiatüstü güçlerle bir takım istek ve arzularını yerine getirmeye ya da başlarına gelebilecek bela ve musibetlerden korunmaya çalışırlar. Geçmişten günümüze kadar hemen hemen her toplumda rastlanılan büyü ile bu bölgede çoğunlukla kişiler arasında sevgi uyandırmak ya da aralarını bozmak için kullanılır. Türk kültüründe yaygın olan büyü kültürü Artun'a göre orta Asya'dan Anadolu'ya gelmiş Şamanizm adıyla bilinen ve içinde birçok farklı mistik inançları barındıran bir uygulamadır (Artun, 2009:299). Günay'a göre din ve büyü tarih boyunca hep bir iç içelik göstermiş ve böylece büyü kavramının mı dinden çıktığı yoksa din mi büyüden meydana geldiği hususuyla ilgili pek çok teorinin de ortaya atılmasına sebep olmuştur (2003:453). Büyü ve din ilişkisini ele aldığımızda görmekteyiz ki bu tarz inanış ve ritüelleri ortaya çıkaran şeyler sadece dini tutumlar değil o toplumun sosyo kültürel yapısı da bunda etkili olmaktadır.

Büyü ve din arasındaki benzerlikler sıralanırken her iki kavramın da doğaüstü ve mitolojik unsurlarla beslenip tabu ve kurallarla çevrildiğini ifade eden Örnek, bunlar arasındaki farklılıkları sıralarken de dinde boyun eğme, bağlanma, herkese açıklık, cemaat olma ve büyüsel işlemleri reddetme söz konusu iken büyü de ise kontrol altında tutma, herkese kapalı olma, amacına ulaşmak için dini kullanma ve cemaati kabul etmeme özellikleri olduğunu ifade eder (1966:27). Büyüsel inanç ve pratiklerin popüler dindarlıkta yaygın oluşunun sebebini bazı ortak sebeplere bağlayan Arslan, bunları pragmatik eğilimlere ve dünyevi mutluluğun elde edilmek istenmesinde görmektedir (2014:330).

Örneklem grubumuzun nazar ile ilgili inanışlarının popüler dindarlık ile ilişkisini ortaya çıkarabilmek için yapmış olduğumuz istatistiksel analizler (ANOVA) aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

**Tablo 53: Nazar ile İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Boyutuna Göre Varyans Analizi Sonucu**

NAZAR İLE İLGİLİ İNANIŞLAR	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
Nazar değen kişiye kurşun dökülerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir	N	%	X	SD	
Hiç katılmıyorum	85	22,3	2,0549	0,48923	DF:3/377 F:88,011 P:0,000
Katılmıyorum	166	43,6	2,4874	0,40862	
Katılıyorum	109	28,6	2,9174	0,42363	
Kesinlikle katılıyorum	21	5,5	3,3135	0,32265	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	
Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.	N	%	X	SD	ANOVA
Hiç katılmıyorum	102	26,8	2,1806	0,53778	DF:3/377 F:46,190 P:0,000
Katılmıyorum	139	36,5	2,5228	0,43415	
Katılıyorum	117	30,7	2,8063	0,48835	
Kesinlikle katılıyorum	23	6,0	3,2065	0,37257	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	
Muska, nazar boncuğu veya cevşen gibi şeylerin beni koruduğuna inanırım.	N	%	X	SD	ANOVA
Hiç katılmıyorum	36	9,4	2,3356	0,46781	DF:3/377 F:3,753 P:0,011
Katılmıyorum	105	27,6	2,5389	0,52337	
Katılıyorum	159	41,7	2,6509	0,54815	
Kesinlikle katılıyorum	81	21,3	2,5062	0,61742	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	

“Nazar değen kişiye kurşun dökülerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir.” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Hiç katılmıyorum % 22,3, katılmıyorum %43,6, katılıyorum %28,6, kesinlikle katılıyorum % 5,5’tir. Tüm seçenekler bir biriyle farklılığa girmiş ve en yüksek farklılık ise hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum arasında olduğu tespit edilmiştir. Bölgede nazardan korunmak amaçlı yapılan uygulamalardan biri olan kurşun dökme ritüeli nazarın kişide yapmış olduğu tahribatı ortadan kaldırıp o kişiye korunma sağlamaktadır. Kalafat, kurşun dökülürken çıkartılan sesin kişileri kara iyelere karşı koruma amaçlı olduğuna inanıldığını ifade etmektedir(1996: 22).

“Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Hiç katılmıyorum % 26,8, katılmıyorum % 36,5, katılıyorum % 30,7, kesinlikle katılıyorum % 6’dır. Tüm seçenekler bir biriyle farklılığa girmiştir. En yüksek farklılıkta hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Halk arasında göze gelme, göz değmesi gibi tabirler ile ifade edilen nazardan olayından sakınmak için değişik yöntemlere başvurulur (Kalafat, 1996: 21). Örneğin bölgede nazar boncuğu takma âdeti oldukça yaygındır.

Kur’an-ı Kerim’de geçen “Nerdeyse kâfirler seni gözleri ile yıkacaklardı” (Kalem/51) ayeti kerimesi ile nazarın insan üzerindeki etkisinin ne kadar güçlü olduğu belirtilmiştir. Halk arasında ise nazar ile ilgili şu söz oldukça sık kullanılmaktadır; “mezarın yarısı nazardır”. Bölgede, nazar değen kişiye dua okunup kurşun dökülür tuz çevrilir. Hatta tuz çevirme oldukça yaygındır. Okunan tuz daha sonra yemeğe konulur ya da herkes birer parmak batırıp yer, veyahut ta okunan kişiye üflenir.

“Muska, nazar boncuğu veya cevşen gibi şeylerin beni koruduğuna inanırım” ifadesinin analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında sadece katılıyorum ile hiç katılmıyorum arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Hiç katılmıyorum % 9,4, katılmıyorum % 27,6, katılıyorum % 41,7, kesinlikle katılıyorum % 21,3’tür. Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi çalışma alanımızda da muska yapma işlemi uygulanmaktadır. Analiz sonuçlarına göre %63’lük bir kesim muska, nazar boncuğu ya da cevşen gibi şeylerin kendilerini koruduğuna inanmaktadırlar.

Nazar, bazı insanların kötü ve zarar verici olan haset dolu bakışlarıyla karşıdaki canlı üzerinde sonu ölüme kadar bile varabilecek etkinin meydana gelmesidir. Özellikle açık mavi gözlü insanların nazarının daha çok değdiğine olan inançtan dolayı bunlara karşı korunmak için mavi göze benzeyen nazarlık boncuğu takılır. Tanyu, mavi gözlü nazar boncuğun en az beş bin yıllık bir geçmişi olduğunu belirtir (1976:142). Bölgede nazar boncuğu kadar üzerlik de önemlidir. Nazarı yok etme amaçlı olarak çocuklara nazar değmemesi için kulaklarının arkasına kömür karası sürülür, evlerin ve işyerlerinin duvarlarına at nalı asılır, nazar değen kişinin başında tuz çevrilir, kurşun dökme ocakları vardır oralarda kurşun dökülür, nazar duası okunup sadaka verilir hocalara götürülüp muska yazdırılıp üflenirler.



### 3.11.Hızır ve Hıdrellez İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi

Farsça yeni gün anlamına gelen ve eski takvimlere göre baharın ilk günü olarak sayılan güne, nevruz ( TDK, 2022) yani yeni gün denir. İlkbaharın başlangıcı olan nevruz, Türk dünyasında büyük bir öneme sahip olup çeşitli eğlencelerle kutlanmaktadır. Nevruzla birlikte Türk kültüründe birçok inanış ve uygulamalar yapılmaktadır. Bunların en önemlileri hıdrellez kutlamaları ile Hızır inancıdır muhakkak ki. Genelde hıdrellez ve Hızır bir arada anıldığı ve bu inançlar birbirleriyle bağlantılı oldukları için aynı başlık altında ele alma gereği duyduk.

Hıdrellez Anadolu’da yaygın olarak bilinen Hızır ve İlyas kültü olarak geçmektedir (Arslan, 2014:324). Hızır ve İlyas’ın yılda bir defa bir araya geldikleri Hıdrellez günü bayram olarak kutlanıp çeşitli eğlenceler düzenlenip bir takım geleneksel dini inanç ve ritüeller yerine getirilir (Ocak, 1998: 313). Örneğin nevruzdan sonraki gün Hızır’ın evlere gelmesi beklenir ve onun gelişiyle erzakların bereketleneceği düşünülür. Hızır dar zamanlarda ortaya çıkıp insanlara yardım eden, iyilik ve bereket getiren bir tasavvura sahiptir. Bölge halkı darda kaldığında “Hızır kavuş, Hızır yetiş” diye dua ederler. Araştırma alanımızda hıdrellez günü oruç tutup sadaka verenler olduğu gibi eve alınan erzakların bereketleneceğini düşünenler de vardır. Ayrıca bölgede çok yaygın olan bir uygulama da Hızır kömbesidir. Hıdrellez günü toplanan erzaklarla yapılan Hızır kömbesi pişirilip en az yedi eve dağıtılır.

Örneklem grubunun Hızır uğrayan eve bereket yağar ifadesi ile ilgili inanışlarının popüler dindarlık ile ilişkisinin istatistiksel analizi (ANOVA) aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

**Tablo 54: Hızır Uğrayan Eve Bereket Yağar İfadesinin Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

HIZIR İNANCI	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
Hızır uğrayan eve bereket yağar.	99	26,0	2,1751	0,50836	DF:3/377 F:66,948 P:0,000
Kesinlikle katılıyorum	188	49,3	2,5071	0,43248	
Katılıyorum	84	22,0	3,0288	0,43243	
Katılmıyorum	10	2,6	3,4083	0,30795	
Hiç katılmıyorum	381	100	2,5595	0,55613	

“Hızır uğrayan eve bereket yağar.” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Kesinlikle katılıyorum % 26, katılıyorum % 49,3, katılmıyorum % 22, hiç katılmıyorum % 2,6 olarak bulunmuştur. Analizdeki tüm seçenekler birbirleri ile farklılığa girmiştir. Ayrıca hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında ise yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların Hızır ile ilgili inançlarının popüler dindarlık, normatif dindarlık ve batıl inanış ölçekleri ile birlikte girmiş olduğu korelasyon analizi sonucu aşağıdaki tablo da verilmiştir.

**Tablo 55: Hızır ile ilgili inanışların Anket Ölçekleriyle Korelasyon Analizi Sonucu**

KORELASYON		Popüler Dindarlık Ölçeği	Normatif Dindarlık Ölçeği	Batıl İnanış Kaygı Ölçeği
Hızır uğrayan eve bereket yağar.	R	,584**	,074	,163**
	P	,000	,152	,001
	N	381	381	381

\*\*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

“Hızır uğrayan eve bereket yağar” ifadesinin, popüler dindarlık, normatif dindarlık ve batıl inanış ölçekleri ile birlikte girmiş olduğu korelasyon analizi sonucuna göre normatif dindarlık ölçeği hariç diğer iki ölçek ile aralarında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir;  $p < 0.01$ . Popüler dindarlık ile Hızır inanışları arasındaki korelasyon, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişkiye sahiptir;  $r = .584$ ,  $p < 0.01$ . Normatif dindarlık ile Hızır inanışları arasındaki korelasyon, yine pozitif yöndedir ama anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir;  $r = ,074$ ,  $P > 0.01$ . Batıl inanış ve tutumlar ile Hızır inanışı arasındaki korelasyon ilişkisi ise pozitif yönde ama düşük düzeydedir;  $r = .163$ ,  $p < 0.01$ . Bu verilere göre katılımcıların popüler dindarlık inancına sahip olanların büyük çoğunluğunda Hızır ile ilgili inanışların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu katılımcılar Hızır’ın uğradığı her yere bereket ve uğur getireceğine, darda kalıpta yardım isteyenlere insanüstü bazı güçlerle yardım götüreceğine ve Hızır ile İlyas’ın gül ağacının dibinde buluşacakları için Hızır’ın gül ağacının dibinden geçeceğine inanmaktadırlar ve bu inanışlar Anadolu’da oldukça yaygındır (Arslan, 2014:328). Normatif dini inanca sahip olanlarda ise neredeyse nötr düzeyde bir ilişkinin olması, normatif inanca sahip olanların Hızır inancına ait inanış ve uygulamalara katılmadıklarını göstermektedir.

Örnekleme grubumuzun Hıdırellez ile ilgili inanışlarının popüler dindarlık düzeyine göre istatistiksel analiz ( ANOVA) sonuçları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

**Tablo 56: Hıdırellez İnanıcının Popüler Dindarlık Boyutunun İstatistiksel Analizi**

HIDRELLEZ	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Hıdırellezi genelde nasıl kutlarsınız?					
Evde davetlilerle veya kendi kendimize	25	6,6	2,7833	0,54327	DF:4/376 F:2,193 P:0,069
Dışarıda hazırlıkta veya herhangi bir park ya da piknik yerinde	27	7,1	2,5772	0,57639	
Bir türbeyi/yatırı ziyaret ederek	19	5,0	2,6579	0,41471	
Genellikle hepsi	6	1,6	2,9444	0,33610	
Hiç kutlamam	304	79,8	2,5258	0,56131	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	
Hıdırellez gibi eskiden beri kutlanıla gelen senelik merasimler, anlamsız boş geleneklerdir.					
	N	%	X	SD	ANOVA
Kesinlikle katılıyorum	35	9,2	2,3143	0,50934	DF:3/377 F:2,967 P:0,032
Katılıyorum	95	24,9	2,5658	0,54128	
Katılmıyorum	178	46,7	2,6152	0,54375	
Hiç katılmıyorum	73	19,2	2,5331	0,60233a	
<b>Toplam</b>	<b>381</b>	<b>100</b>	<b>2,5595</b>	<b>0,55613</b>	

“Hıdırellezi genelde nasıl kutlarsınız” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür;  $p > 0,05$ . Araştırma alanımızda özellikle de Sünni kesimde Hıdırellez kültürüne pek rastlanılmamaktadır.

“Hıdırellez gibi eskiden beri kutlanıla gelen senelik merasimler, anlamsız boş geleneklerdir.” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Katılıyorum ile katılmıyorum seçenekleri arasında anlamlı bir farklılık meydana gelmiştir. En yüksek farklılıkta hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum arasında tespit edilmiştir.

Bugün hala Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kutlanmakta olan Hıdırellez gününde yapılan eğlence ve merasimleri dört başlık altında ele alan Ocak'a göre bunlar; şifa ve sağlık temennisi için, bolluk ve bereket getirmesi için, mal ve mülk edinmek için ve talih, kısmet açmak için yapılan adet ve inançlardır (1998:160).

### 3.12. Geleneksel Uygulamalar İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi

Gelenek terimi, toplumda en yavaş değişim gösteren ve toplum kültürünün eski dönemlerini yenileriyle birleştirip insanlar arasında güçlü bir bağ kurmalarını sağlayan “sosyal ve kültürel mirası” simgeleyen bir alışkanlıktır (Günay, 2020:28). Bir toplumun kültürel yapısının en önemli parçalarında biri olan gelenek, çok uzun tarihsel bir süreç içerisinde meydana gelmektedir. Bilgin’e göre dinler ilk ortaya çıktıklarında gelenekle çatışsa da daha sonra o toplumsal yapı içerisinde hâkimiyet kurunca artık gelenekle bütünleşmeye başlar (2013:189).

Örneklem grubumuzun geleneksel uygulamalarla ilgili inanışlarının popüler dindarlık düzeylerini belirlemek için yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçları ve yorumlamaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

**Tablo 57: Örf, Adet Ve Geleneksel Uygulamalara Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Anallizi Sonuçları**

GELENEK	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim					
Hiç katılmıyorum	67	17,6	3,2550	,28496	DF:3/377 F:167,504 P:0,000
Katılmıyorum	178	46,7	2,6615	,37312	
Katılıyorum	109	28,6	2,1445	40535	
Kesinlikle katılıyorum	27	7,1	1,8364	,31815	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim ifadesinin popüler dindarlık ölçeği ile girmiş olduğu istatistiksel analiz sonuçlarına baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Bu ifadeye verilen bütün cevapların hepsinin birbirleriyle farklılığa girmiş olmasının yanı sıra en yüksek fark hiç katılmıyorum ile katılıyorum seçenekleri arasında olmuştur. Katılımcıların %17,6’sı hiç katılmıyorum, % 46,7’si katılıyorum, % 28,6’sı katılıyorum, %7,1’i ise kesinlikle katılıyorum ifadelerini seçmişlerdir. Katılımcıların % 64,3’ünün örf adet ve geleneklere karşı olmayan bir düşünceye sahip olma oranlarını, popüler dindarlık oranları ile karşılaştırdığımızda en yüksek puanlamanın da yine bu katılımcılarda olduğu görülmektedir. Bu durum da bizlere popüler dindarlık ile örf adet ve geleneklerin birbirlerine benzer düşüncelere sahip olduklarını göstermektedir.

**Tablo 58: Geleneklerden Vazgeçilme Hususuna Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analiz Sonuçları**

Geleneklerden Vazgeçilmeli Mi?	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
Geleneklerden vazgeçilebilir	81	21,3	2,2407	0,50052	DF:2/378 F:33,246 P:0,000
Geleneklerden vazgeçilmemeli	237	62,2	2,7250	0,53320	
Fikrim yok	63	16,5	2,3466	0,45452	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

“Bazı insanlar geleneklerimizden vazgeçilse bile diğer gelişmiş ülkelerden bir şeyler öğrenebiliriz diyor; bazıları ise geleneklerden vazgeçilmemesi gerektiğini düşünüyor” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Geleneklerden vazgeçilmemeli seçeneği diğer tüm seçeneklerle farklılığa girerken, geleneklerden vazgeçilebilir seçeneğiyle ise en yüksek farklılığa girmiştir. Katılımcıların %21,3’ü geleneklerden vazgeçilebilir, % 62,2’si geleneklerden vazgeçilmemeli, % 16,5’i fikrim yok ifadelerini seçmişlerdir. Görüldüğü üzere %62,2’lik bir kesim, geleneklerden vazgeçilmemesi gerektiğini düşünmekte ve bu seçenek popüler dindarlık ölçeğinin de en yüksek puanlamasını vermektedir. Bu durum bizim “geleneksel uygulamaları önemseyenlerin popüler dindarlık düzeyleri diğerlerine oranla daha yüksektir” hipotezimizi doğrulamaktadır.

### 3.13.Sağlık İle İlgili İnanışlar ve Popüler Dindarlık İlişkisi

Katılımcıların Sağlık ile ilgili inanışlarının popüler dindarlık düzeylerini belirlemek için yapılan varyans analizi (ANOVA) sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 59: Sağlıkla İlgili İnanışlara Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analiz Sonucu**

SAĞLIK	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
Eskiden insanlar daha sağlıklı, sıhhatli idiler.	278	73,0	2,5779	0,55361	DF:2/378 F:3,606 P:0,028
Günümüz insanı daha sağlıklı, sıhhatli.	46	12,1	2,3605	0,53289	
Fikrim yok	57	15,0	2,6301	0,56146	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

“Bazı insanlar, eskiden insanların daha sağlıklı olduğunu bazıları ise sağlık hizmetlerinin gelişmesi sebebiyle günümüz insanının daha sağlıklı olduğunu söylüyor” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ .

Günümüz insanı daha sağlıklı sıhhatli seçeneği eskiden insanlar daha sağlıklı sıhhatli ve fikrim yok seçenekleriyle anlamlı bir farklılığa girmiştir. En yüksek farklılık eskiden insanlar daha sağlıklı ile günümüz insanı daha sağlıklıdır seçenekleri arasında görülmüştür. Katılımcıların %73’ü eskiden insanlar daha sağlıklıdır, % 12,1’i günümüz insanı daha sağlıklı, % 15’i fikrim yok ifadelerini seçmişlerdir.

### 3.14.Siyaset İle İlgili İnanışların Popüler Dindarlıkla İlişkisi

Katılımcıların Siyaset ile ilgili inanışlarının popüler dindarlık düzeylerini belirlemek için yapılan varyans analizi (ANOVA) sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 60: Siyaset İle İlgili İnanışlara Göre Halkın Popüler Dindarlık Düzeyinin Varyans Analizi**

SİYASİ	POPÜLER DİNDARLIK				ANOVA
	N	%	X	SD	
Biz siyasi konuları siyasetçilere bırakmalıyız ve kendimizi işimize adanmalıyız					
Hiç katılmıyorum	61	16,0	2,3579	0,54716	DF:3/377 F:15,281 P:0,000
Katılmıyorum	108	28,3	2,4684	0,48973	
Katılıyorum	115	30,2	2,4964	0,58992	
Kesinlikle katılıyorum	97	25,5	2,8625	0,47310	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

“Biz siyasi konuları siyasetçilere bırakmalıyız ve kendimizi işimize adanmalıyız” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Kesinlikle katılıyorum seçeneği diğer seçeneklerle anlamlı bir farklılığa girmiştir. En yüksek farklılık hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında görülmüştür.

Katılımcıların %16’sı hiç katılmıyorum, % 28,3’ü katılmıyorum, % 30,2’si katılıyorum ve % 25,5’i kesinlikle katılıyorum ifadelerini seçmişlerdir.” Genel anlamda geleneksel ilişki ve değerlerin baskın olduğu çevrelerde, siyasal kültürle din arasındaki yoğun bir etkileşim olduğu anlaşılmaktadır” (Çelik:2003:170)

### 3.15.Özel Gün ve Gecelerle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık ile İlişkisi

Örneklem grubunun özel gün ve geceler ile ilgili inanışlarının popüler dindarlık ile ilişkisi ve istatistiksel analizi aşağıdaki gibidir

Tablo 61:Özel Gün ve Gecelerle İlgili İnanışların Popüler Dindarlık Analizi

ÖZEL GÜN VE GECELER	POPÜLER DİNDARLIK				
	N	%	X	SD	ANOVA
Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm					
Hiç katılmıyorum	11	2,9	1,7955	0,26709	DF:3/377 F:180,721 P:0,000
Katılmıyorum	110	28,9	2,0629	0,38647	
Katılıyorum	161	42,3	2,5818	0,37482	
Kesinlikle katılıyorum	99	26,0	3,1599	0,29849	
Toplam	381	100	2,5595	0,55613	

“Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm.” ifadesinin istatistiksel analizlerine baktığımızda verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür;  $p < 0,05$ . Hiç katılmıyorum % 2,9, katılmıyorum %28,9, katılıyorum %42,3, kesinlikle katılıyorum % 26 olarak tespit edilmiştir. Hiç katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum seçenekleri arasında yüksek düzeyde farklılık olduğu görülmektedir.

Halk arasında dini anlamda kutlanan önemli gün ve gecelerin başında gelen kandil gecelerinde insanlar dilek ve arzularının gerçekleşmesi için dua ve yakarışlarda bulunup oruçlar tutar, namazlar kılar ve Kur'an-ı Kerim okurlar. Yapılan ibadetlere bakıldığında kitabi dine uygun ritüeller gerçekleşirken özellikle belirli zamanların kutsallaştırılarak bu ibadetlerin yapılması kısmı kitabi yani normatif dine ters düşmektedir.

## SONUÇ

“Doğanehir Halkının Popüler Dindarlık Düzeyinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi” adlı çalışmamızda, Doğanehir ilçesinin merkez ve köylerinde yaşayan halkın dini tutum ve inanışlarının faktörlere göre dağılımı sonucunda ortaya çıkan ölçekler ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyi incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızın teorik kısmında konumuzla ilgili olarak kavramsal çerçevede yer alan popüler dindarlık kavramı ile birlikte popüler din, normatif din, halk dini, sosyal farklılaşma ve tabakalaşma gibi birçok kavram açıklanarak uygulama kısmına geçiş sağlanmıştır. Uygulama kısmında popüler dindarlığa ait bulgular analize tabi tutulmadan önce araştırma alanıyla ilgili olarak genel bilgiler verilmiştir. Araştırma alanın tarihçesi, coğrafi konumu ve nüfusu, sosyo ekonomik ve kültürel yapısına ait bilgilerin verildiği bu bölümde evrenimizi daha iyi tanımış olduk.

Toplumsal yapı içerisindeki en önemli unsurlardan biri olan din, o toplumun sosyo kültürel yapısında bir takım farklılıklara yol açtığı gibi kendisi de bir takım farklı inanış ve kültürel yapılardan etkilenmektedir. Bu farklılaşmalar sonucunda ise ortaya bir takım farklı dindarlık tipleri çıkmakta ve bu durum toplumsal tabakalaşmalar ile paralellik göstermektedir. Toplumdaki kültürel farklılaşma ve tabakalaşma sonucu ortaya çıkan popüler din kavramının kitabi din anlayışı tarafından “öteki” olarak dışlanması bu kavramın dini düşüncedeki yerinin olumsuz olarak algılanmasına sebep olmuştur. Popüler dinin toplumsal hayatta karşılaşılan güçlülere “çözüm bulma” yönünün özellikle de din, eğitim ve sağlıkta halen varlığını koruduğunu ifade eden Arslan’ a göre bu durum modern unsurlarla şekil değiştirse de yine de mevcudiyetini koruyacaktır (2014:349). Bu bağlamda sosyal tabakanın alt ve üst yapıları arasında bir nevi etkileşim sağlayan popüler dinin, bu özelliğiyle çoğulcu bir karaktere sahip olduğu (Arslan, 2014:350) anlaşılmıştır.

Popüler dindarlık konusuyla ilgili olarak daha önceden yapılmış olan çalışmaların birbirleriyle ortak olan sonuçlarından yola çıkarak gerek bağımsız değişkenlerimizin gerekse de diğer bağımlı değişkenlerimizin popüler dindarlık boyutuyla ilişkileri ele alınıp istatistiksel olarak analiz edilip yorumlanmıştır.



Popüler dindarlığa yönelik tutumların araştırmanın bağımsız değişkenleriyle girmiş olduğu analizler neticesinde nasıl bir farklılığa sebep olduğunu belirleyebilmek için “popüler dindarlık ölçeği”, “normatif dindarlık ölçeği” ve “batıl inanış kaygı ölçeği” geliştirilmiştir. Bu ölçeklerin sınanmasıyla birlikte popüler dindarlık boyutunun bağımsız değişkenlerde farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmamızda popüler dindarlığın, sosyolojik bağlamı; cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, yaşanan yer gibi bağımsız değişkenlere göre halkın popüler dindarlık tutum ve davranışlarında farklılıklar bulunup bulunmadığı; aile yaşantısının, çevrenin, dini kitap ve sohbetlerin, kitle iletişim araçlarının, dini grup ve cemaatler gibi toplumsal faktörlerin popüler dindarlığın ortaya çıkışı ve gelişiminde etkin olup olmadıkları; halkın dini yaşayış, dini inanç, batıl inanış ve kaygıları gibi etkenlerin popüler dindarlık ile nasıl bir etkileşimde oldukları araştırılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Yapılan analizler sonucunda bağımsız değişkenlerimizden cinsiyet değişkenine göre popüler dindarlık tutumlarında orta düzeyde de olsa anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmış ve kadınların popüler dindarlık tutum oranlarının erkeklere oranla daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ancak ekonomik yapının ya da eğitim seviyesinin artışıyla bu oranın erkeklerde daha yüksek düzeyde olduğu da gözlemlenmiştir. Genelde yaygın bir kanaat olan kadınların popüler dini inanış ve uygulamalara katılım oranlarının fazla olduğu görüşü araştırma alanımızda da nispeten de olsa istatistiksel veriler ışığında tespit edilmiştir. Sosyal tabakanın ve eğitim seviyesinin yükselmesiyle bu orandaki artışın azaldığı görülmektedir. Güneş’e göre erkeklerin eğitim düzeylerinin yüksek olması, dini bilgi bakımından kadınlara oranla daha yüksek bir düzeyde oldukları görülmüştür (1997:160).

Araştırmamızda popüler dindarlık tutumlarının örneklem grubumuz üzerinde etkili olduğu faktörlerden birisi de yaş faktörüdür. Kişilerin içinde buldukları yaş grupları onların dini yaşantısının yoğunluğunu göstermektedir. Yaş faktöründe dini yaşantıda yaşın artışıyla birlikte tecrübenin ve pratiğinde etkisiyle birlikte bir yoğunlaşma ve artış olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmamıza katılan deneklerin popüler dindarlık tutumları ölçüldüğünde en yüksek oranın 60 yaş ve üstü grupta olduğu tespit edilirken bu durumu 51-60; 41-50; 31-40 ve 18-25 yaş grupları takip etmektedir. Görülmektedir ki yaşlı nüfustan genç nüfusa doğru gidildikçe popüler dindarlığa yönelik tutum ve

davranışların yoğunluğunda bir düşüş yaşanmaktadır. 26-30 yaş ile 60 üstü yaş grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu gibi gruplar arasındaki en yüksek farkın da bu iki grup arasında olduğu tespit edilmiştir. Geleneksel yaşantılara bağlılık ve sosyalleşme düzeyinin gençlerde daha düşük seviyede olması onların popüler dindarlık oranlarını düşüren nedenler arasında yer almaktadır.

Medeni duruma göre halkın popüler dindarlık düzeyini incelediğimizde evlilerin bekârlara oranla daha yüksek bir dindarlık tutumuna sahip oldukları gözlemlenmiştir. Evlilikle beraber kişilerin aile ve sosyal çevreyle daha fazla etkileşime girmeleriyle beraber popüler dindarlık tutumlarında artış gözlemlenirken, bekâr olanların ise geleneksel yapılardan uzak kalıp bu anlamda fazla sosyalleşmemiş olmaları bu oranı düşürmektedir. Araştırma sonuçlarına göre bekâr olanların puan ortalamalarına baktığımızda evli ve eşi ölmüş olanlarla aralarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Ayrıca “eşi ölmüş” ve “evli” olan grupların popüler dindarlık düzeylerindeki farklılık diğerlerine oranla daha yüksek çıkmıştır.

Eğitim düzeyinde de katılımcıların popüler dindarlık seviyelerinde farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim seviyesinin artışı ile birlikte popüler dini tutum ve davranışlarda azalma olduğu görülmektedir. Özellikle de üniversite eğitimi almak için kişilerin farklı kültürel yapılarla karşılaşp kendi geleneksel yapılarından uzaklaşmaları ve farklılıklara karşı yaklaşılan hoş görülü olma tavrı bunlara etken olurken Arslan’a göre yine de bu durum popüler dini tutum ve inanışları tamamen ortadan kaldıramamaktadır (2014:211). Katılımcılardan okuma yazma bilmeyen, okuryazar olup diploması olmayan ve ilköğretim mezunu olan katılımcıların puan ortalamalarının farkına baktığımızda ortaöğretim ve üniversite mezunları ile aralarında yüksek düzeyde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür.

Meslek gruplarına göre halkın popüler dindarlık düzeylerini incelediğimizde “ev hanımı” grubunun puan ortalamalarına baktığımızda memur, esnaf, öğrenci ve çiftçi gruplarıyla aralarında yüksek düzeyde farklılık olduğu görülmüştür. Ayrıca öğrenci grubumuzun emekli grubuyla da aralarında anlamlı farklılıklar vardır. En yüksek fark öğrenci ve ev hanımı grubunda yer alanlar arasında görülmekte iken en az fark ise işçi ve esnaf grupları arasındadır. Meslek gruplarında, popüler dindarlık oranı en yüksek olan

iki gurubun ev hanımı ve emekliler olmasının tesadüfi olmadığı yaş, cinsiyet ve eğitim değişkenlerinden alınan sonuçlardan da anlaşılmaktadır.

Halkın aile tipine göre popüler dindarlık düzeyine baktığımızda yine yüksek düzeyde bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların popüler dindarlık puan ortalamalarına göre geniş aile tipi yani eşi, çocukları ve aile büyükleriyle beraber yaşayanlar diğer grupların hepsiyle anlamlı bir farklılığa girmiş ve en yüksek farklılığı da tek başına yaşayanlar ile oluşturmaktadır. Puan ortalamasına göre de en yüksek oran geniş aile tipinde görülmektedir. Doğanşehir ilçesinde yaşayan halkın aile tipine göre popüler dindarlık düzeyinde farklılıklar meydana gelmesi çekirdek aile yani eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşayanlar ile tek başına yaşayanlarda modernleşmeyle beraber geleneksel yapıdan uzaklaşıp geniş aile tipinden kopuşun etkileri görülmektedir.

Kişilerin bölgede yaşanan süreye göre popüler dindarlık düzeylerini incelediğimizde gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülürken yaşanan yer bakımından anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Yani ilçede ikamet etme sürenin azlığı ya da çokluğu katılımcıların popüler dindarlık düzeyinde bir farklılığa yol açmazken yaşanan bölgenin kırsal alan ya da şehir de olması farklılığa yol açmaktadır.

Sosyal tabakaya göre halkın popüler dindarlık düzeyini incelediğimizde gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Sosyal tabakalaşmayı sadece gelir düzeyi olarak değil aynı zamanda statü olarak da ele aldığımız çalışmamızda görmekteyiz ki ekonomik yapıdaki farklılığın popüler dindarlık üzerinde bir farklılığı olmasa da statü anlamında bilgi ve kültür seviyesinin artışıyla farklılık artmaktadır. Kişiler yüksek tabakaya mensupta olsa popüler dindarlığa sahip olabilirler ama bilgi ve kültür seviyesindeki artışla üst tabakaya mensup olanlarda bu farklılık görülemeyebilir. Kısaca statü olarak üst tabakada yaşayanlarda popüler dindarlık düzeyi düşük iken alt tabakada olanlarda da düşük orandadır.

Popüler dindarlık düzeyini sosyolojik olarak incelediğimiz bu çalışmamızda bağımsız değişkenlerle olan etkileşimlerinin yanı sıra toplumsal faktörlerle olan ilişkilerini de ele aldık. Bu faktörlerden biri olan aile faktörünün etkisine baktığımızda popüler dindarlık boyutuyla aralarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Aile kurumunun popüler dindarlığın oluşumunda yüksek düzeyde bir etkiye sahip olması ailenin sosyo kültürel yapımızdaki önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Halk

geleneksel dini tutum ve davranışlarını, kültürel yapısını, aile kurumu ile muhafaza etmekte ve gelecek nesillere aktarabilmektedir.

Kitle iletişim araçlarına göre halkın popüler dindarlık düzeyini incelediğimizde kitle iletişim araçlarının popüler dini inanış ve uygulamalar üzerinde etkili oldukları görülmektedir. Sekülerleşme ve rasyonalizm ile birlikte dinde ortaya çıkan çoğulculuk, din bilginlerinin önemini azaltırken, kitle iletişim araçlarıyla birlikte buradaki boşluğu doldurmaya çalışıp ve yeni bir alan sunar. Popüler kültürün kitle iletişim araçlarıyla olan yakınlığı halk arasında daha da yaygınlaşmasına vesile olmaktadır. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla halka sunulan dini öğreti daha çok halkın anlayabileceği seviye düzeyine ve ilgi duyacağı alanlara göre belirlenir. Bu durumda da kitle iletişim araçlarıyla sunulan dini bilgiye sahip olmaya çalışan kitlenin popüler dindarlık düzeyi de yüksek olup artmaktadır.

Diğer toplumsal faktörleri analiz ettiğimizde ise çevre, cami, kitap, dini sohbet gibi unsurların popüler dindarlık düzeyinin artışında pek bir farklılığa sebep olmadıkları görülmektedir. Bu durum da toplumsal faktörlerin popüler dindarlık düzeylerine etkisini incelediğimizde aile ve kitle iletişim araçlarının anlamlı bir farklılığa girdikleri görülürken diğer unsurlarda bu durum görülmemektedir.

Dini inanç ve tutumlar ile batıl inanış ve uygulamaların popüler dindarlık ile ilişkisini analiz ettiğimizde ise elde edilen sonuçlar şöyledir:

Normatif dindarlık ile popüler dindarlık arasında yapılan korelasyon analizi sonuçlarına baktığımızda bu iki ölçeğin tutum puanları arasında düşük düzeyde de olsa anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Böylece dini inançları yüksek olanların popüler dindarlık düzeylerinin de düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca normatif dindarlık ile popüler dindarlık arasındaki fark analiz edildiğinde ise tepkimeye giren maddeler arasında da anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

Popüler dindarlığın ibadetler ile olan ilişkisine baktığımızda namaz kılma ve oruç tutma ibadetlerinin oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmekte ve bu ibadetleri yapma sıklığının artışına paralel olarak popüler dindarlıkta artmaktadır. Kişilerin dindarlık algılarının popüler dindarlık ile ilişkilerinde ise anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki varken batıl inanışlar ile ilişkilerinde ise anlamlı ama negatif yönde bir ilişki olduğu

görülmektedir. Yani katılımcıların dindarlık oranları artarken popüler dindarlık düzeylerinde de bir artış gözlemlenmekte iken batıl inanışlarında ise düşüş yaşanmaktadır. Dindar olanların popüler dindarlık oranları ise dindar olmayanlara oranla daha yüksek çıkmaktadır. Popüler dindarlığın dini inanç ve uygulamalar ile aralarındaki bu ilişki birbirlerine benzer yönlerinin olup kopamadıklarını bir iç içe geçmişlik olduğunu göstermektedir. Ne popüler dindarlığı tamamen sıyrabiliriz İslami ilke ve prensiplere bağlı bir yapıdan ne de bunları tamamen birbirlerinin yerine koyabiliriz. Dini hayat içerisinde bu etkileşimler altında halkın inanç yönünde yer edinmektedirler.

Popüler dindarlığın batıl inanışlar ile olan ilişkisinde ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlemlenmektedir. Batıl inanışları yüksek olan kişilerin popüler dindarlık oranlarının da yüksek olacağı genel kanısından yola çıkarak şöyle söyleyebiliriz ki; popüler dindarlık gerek normatif dindarlık ile gerekse de batıl inanışlar ile yakın bir ilişki içerisinde olup her iki grupta da olumlu ve anlamlı yönde bir ilişkiye sahiptir. Arslan'a göre bu durum farklı kültür ve öğeleri kendi bünyesinde barındıran popüler dindarlığın birleştirici özelliğini ortaya koymaktadır (2014:357).

Katılımcıların hayatın geçiş dönemlerindeki popüler dindarlık tutumlarını incelediğimizde ise doğum, evlilik ve ölüm gibi dönemlerde birçok dinsel ve büyüsel inançlar ortaya çıkmaktadır. Popüler dindarlık tutumları, özellikle bu dönemlerde ortaya çıkacak sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olmaktadır. Örneğin, çocuğu olmayanların türbelere gitmesi, ölünün ruhunun huzurlu olabilmesi için ruhuna hatim veya mevlit okutulması, ölünün canı için yemek dağıtılması gibi ritüellerin bölgede yaygın olması popüler dindarlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu ritüellerin yer aldığı maddelerin popüler dindarlık ölçeğiyle girdiği varyans analizleri sonucunda da görmekteyiz ki geçiş dönemlerindeki uygulamalara katılım sağlayanların oranları oldukça yüksektir.

Geleneksel tutum ve davranışlara göre halkın popüler dindarlık tutumlarına baktığımızda örf adet ve geleneksel uygulamalara katılanların oranı yüksek olmamakla birlikte geleneklerden vazgeçilmemesi gerektiğini düşünenlerin oranı oldukça yüksektir. Popüler dinin geleneklere bağlılık oranının yüksek olması aralarında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Halkın siyasi konularla ilgili görüş ve düşüncelerinin popüler dindarlık ile ilişkisine baktığımızda “biz siyasi konuları siyasetçilere bırakmalıyız ve kendimizi işimize adanmalıyız” diyenlerin popüler dindarlık tutumlarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Türbe ziyareti ve evliya kültü ile ilgili tutum ve davranışların popüler dindarlık ile olan ilişkisinde halkın kutsal ve mistik yönünün ortaya çıktığını görmekteyiz. Özellikle de Türk popüler dindarlığının önemli unsurlarından biri olan “evliya kültü”, ortaya çıkan sorunları aşmada başvurulacak bir sığınak ve güven kaynağı olarak görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun türbe ziyaretinde buldukları görülmüş ve türbe ziyaretinde bulunanların popüler dindarlık oranlarının da yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışma alanımızda türbe ziyaretleri ile popüler dindarlık tutumları arasında pozitif yönde ve güçlü bir ilişki bulunurken hıdrellez kültü inancında aynı durum söz konusu olamamaktadır. Bölgede hıdrellez kültü inancını daha çok Alevilik mensubu olan halk yerine getirmekte olup çalışmamızın sınırlılıklarından dolayı bu konuya girilmemiştir. Hızır inancına göre halkın popüler dindarlık düzeyini incelediğimizde ise katılımcıların büyük çoğunluğu “Hızır uğrayan eve bereket yağar” ifadesine katılmaktadırlar.

Halkın nazarla ilgili tutum ve davranışlarını popüler dindarlık düzeyinde incelediğimizde ise yine katılımcıların çoğunluğunun katılım gösterip bunları bünyesinde barındırdıkları görülmektedir. Eski Türk inanışlarının birer uzantısı olan nazara karşı korunmak ya da uğursuz şeylerden sakınmak için yapılan ritüellerin, modernleşmeyle birlikte yine de varlığını devam ettirdikleri bilinmektedir. Özel gün ve gecelerin kutsiyetine ilişkin görüşlerin popüler dindarlık düzeyindeki sonuçlarına baktığımızda ise oldukça yüksek bir katılım görülmektedir.

Popüler dindarlık, kendi bünyesinde barındırdığı birçok yapı ile çeşitlilik arz edip etkileşime girmektedir. Bu yapılar arasında normatif dindarlık tutumları, batıl inanış ve kaygılar, dindarlık tutumları, büyüsel ve mistik öğeler, efsaneler, mitler, eski dinlere ait inanış ve uygulamalar, tasavvufi öğretiler yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların bağımsız değişken olarak popüler dindarlığa kazandırdığı farklı yapılar ile zaman ve uzamın etkisi de popüler dindarlığın şekillenip zenginleşmesine yol açmaktadır.

Din sosyolojisinin konusu içinde de yer alan bu halk inanış ve uygulamalarının ele alınıp ayrı ayrı incelenmesi ve analiz edilip değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Resmi din savunucularının yaptığı gibi popüler dindarlığı ötekileştirmeden toplumsal yapının bir gerçeği olarak kabul edip batıl hurafe olarak küçümseyip bir kenara atılmamalıdır. Bu tarz dini inanış ve yönelimlerin sebepleri araştırılmalı gerekirse bunlardan yararlanılmalıdır. Bu konu ile ilgili daha fazla araştırma yapıp özellikle de Arslan'ın vurguladığı gibi topluma din hizmeti veren kişilerin bunlardan istifade etmesi sağlanmalıdır (2003:42). Özellikle de yetişkinlere din hizmeti veren kişiler unutmamalıdır ki bu tarz inanış ve uygulamaları yok saymak batıl hurafe gibi kavramlarla kötü göstermek ona inanan cemaat ile aralarında büyük bir uçuruma yol açmaktadır.

Sonuç olarak, kişilerin dini hayatında bir dindarlık tipi olarak yer eden popüler dindarlık, farklı tarzdaki inanç ve uygulamalarla da etkileşime girerek bünyesindeki çeşitliliği ve çok boyutluluğu öne çıkarmaktadır. Tarihsel süreçte gerek geleneksel toplumda gerekse de modern toplumlarda varlığını sürdürüp süreklilik oluşturmuştur. Gündelik hayatta halkın yaşamının şekillenmesinde etkili ve baskın olmuştur. Araştırma öncesi kurulan hipotezlerimizin çoğunluğunun doğruluğunu elde ettiğimiz sonuçlar ışığında görmüş olduk. Bu sonuçlara göre katılımcılarımızın yüksek oranda geleneksel dini tutum ve davranışlara bağlı oldukları, bunları günümüzde de halen devam ettirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak ilçe merkezimizde özellikle de kırsal alanlarında yaşayanlar arasında popüler dindarlık adı altında halk inanış ve uygulamalarının önemli bir yer tuttuğu ve kalıcılığını koruduğu görülmektedir. Bölgede popüler dindarlık, mistik ve büyüsel uygulamalar ile birlikte İslami dini inanç ve öğretileri harmanlayıp eski Türk inanışları ile birlikte başka dini inanış ve uygulamalardan da etkilenerak bunları bir arada tutmaya çalışmaktadır.

## KAYNAKÇA

- Arslan, M. “Türk Toplumunda Geleneksel Dini Yaşam Ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2003, 1/2, s.s. 23-46.
- Arslan, M. (2014), *Türk Popüler Dindarlığı*, (2. Baskı), Dem Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M. “Kültürel Bağlamda Din”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, 1/4, s.s.189-205.
- Arslan, M. “Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları Yeni Çağ İnanışları Örneği,” *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, 4/11, s.9-25.
- Arslan M. “Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2008, 6/15, ss.9-34.
- Arslan, M. (2012), “Gündelik Hayatta Din”, *Din Sosyolojisi*, ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, (1. baskı), Grafiker Yayınları, Ankara.
- Arslan, M. “Postmodern Yeni Dinsel Kimlik ve Paranormal İnançlar” *Milel Ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2015, 12/2, ss.55-72.
- Arslan, M. “Kitle İletişim Araçları Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, 6/1, ss.5-29.
- Artun, E. “Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinler, İnanışlar”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*, Ankara, 2001.
- Babinger, F. ve Köprülü, F. (1996), *Anadolu’da İslamiyet*, Çev. Ragıp Hulusi, (1. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Berger, P. (1983), *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. Ali Çoşkun, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Best, W.J. ve Khan, J.V. (2017) *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, Çev. Onur Köksal, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Bilgin, V. ‘Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü’, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, 12/1, ss. 193-214.



- Bilgin, V. (2013), *Din Sosyolojisi*, (2. Baskı), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Büyüköztürk, Ş. vd. (2013), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (14. Baskı), Pegem Yayınevi, Ankara.
- Çapçioğlu, İ. (2003), *Sosyal Değişme Sürecinde Din Ve Kadının Toplumsal Konumu (Kastamonu örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Ankara.
- Çelik, C. (2003). *Şehirleşme ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Çelik, C. “Değişkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın İncelenmesi”, *Erciyes Ü. İlahiyat F. ilahiyat bilimleri araştırma vakfı (İBAV)*, 2003, Kayseri.
- Çoştur, Y. “Dine Normatif Ve Popüler Yaklaşım “Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, 1/8, ss. 119-139.
- Demirbağ, H. ve Fırat, F. (2013), *Medeniyetin Işığında Malatya*, Malatya Kitaplığı Yayınları, Malatya.
- Demir, T. “Postmodern Perspektiften Popüler Kültür ve Dindarlığın Yeni Formları”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2016, 3/7 s.15.
- Doğan, H. H. (2010), *Doğanşehir İlçesinin Toplumsal-Ekonomik Yapısı Ve Kalkınma Seçenekleri*, Palma Yayınevi, Ankara.
- Durkheim, E. (2010), *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*, Çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Eliade, M. (1991), *Kutsal ve Dindışı*, Çev: M. Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara.
- Fındıkoğlu, Z.F. (1975), *Karl Marx ve Sistemi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gellner E. (1994), *Postmodernizm, İslam Ve Us*, Çev. Bülent Peker, (1. Baskı) Ümit Yayınları, Ankara.
- Gellner E. (2012), *Müslüman Toplum*, Çev. Müfit Günay (1. Baskı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Giddens, A. (2008), *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul

Gül, G. ve Karaman, F. (2012), "Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk", Edit. Muammer Tuna, Sosyolojiye Giriş, Detay Yayıncılık, Ankara.

Günay, Ü. (2020), Din Sosyolojisi, (16.Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul.

Günay, Ünver, "Dindarlığın Sosyolojisi", Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi, edit. Ü. Günay, C. Çelik, Karahan Kitabevi, 2006, Adana.

Günay, Ü. "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003, 2/15, ss. 5-36.

Güneş, A. (1997). *Dini Hayatın Sosyolojik Tahlili (Malatya Uygulaması)*, (Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Felesefe ve Din Bilimleri, Malatya.

İbn-i Haldun, (2007), Mukaddime, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kalafat, Y. (1996). İslamiyet ve Halk İnançları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Karaağaç, S. (2015), *Doğanşehir'in Kuruluşu, Gelişimi ve Fonksiyonel Özellikleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Coğrafya Ana Bilim Dalı, Elazığ.

Karasar, N. (2020). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayınevi, Ankara

Kaygusuz A. V. , Günaydın M. (1986). Doğanşehir ilçesi, Fatih Matbaası, Doğanşehir.

Kehrer G. (1998). 'Din ve Toplum', Din Sosyolojisi, (2. Baskı), Editör: Yasin Aktay, Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara.

Köktaş, M. E. (1993), Türkiye'de Dini Hayat İzmir Örneği, İşaret Yayınları, İstanbul.

Köse, A. "XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları: Sosyolojik Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015,49.

Köse, A. (2014). Kutsalın Dönüşü, Timaş Yayınları, İstanbul.

- Kurt, B. (2012), *Malatya İli Doğanşehir İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana.
- Long, C. H. (2013), ‘‘Popüler Din’’, *Sosyo-Dini Farklılaşma ve İslam*, Çev. Mustafa Arslan, (1.baskı), Eski Yeni Yayınları, Ankara
- Mardin, Ş. (1993), *Din ve İdeoloji*, (7.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2011), *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marsall, G. (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınay Ve Derya Kömürcü, (2. Baskı) Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara
- Mensching, G. (1994), *Dinî Sosyoloji*, Çev. Mehmet Aydın, (2. Baskı), Tekin Yayınları, Konya.
- Ocak A.Y. (2005) , *Türkler, Türkiye ve İslam* (7. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul
- Oymak, İ. (2013), *Malatya Ziyaret Kültürü Ve Ziyaret Yerleri*, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul.
- Örnek, S. V. (1966), *Sivas ve Çevresinde Hayatın Kesin Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- Patai, R. (2002), ‘‘Halk İslam’ı’’, Çev. Mustafa Arslan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, C. 2, S. 3, s. 235-239.
- Püsküllüoğlu, A. (1971), *Öz Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Şen, O. (2014), *Doğanşehir Tarihi*, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul.
- Tanyu, H. (1967). *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Tanyu, H. (1976). ‘‘Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma’’, *AÜİF Dergisi*, C. XXI, s. 123-142.
- Taplamacıoğlu, M. ‘‘Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti’’, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1962, c. X, ss. 141-151.

Tezcan, M. (1995), Sosyolojiye Giriş, (4. Baskı), Feryal Matbaası, Ankara.

Topuz, İ. “Gençlerde Normatif, Popüler Ve Paranormal İnançlar Üzerine Bir Araştırma: SDÜ Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, 2/29

Tolan, B. (1996), Toplum Bilimlerine Giriş, (4. Baskı), Murat Kitap Yayınevi, Ankara

TDK (Türk Dil Kurumu) (2022). *Genel Açıklamalı Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Ülgener, S. F. (1981), Zihniyet ve Din, Der Yayınları, İstanbul.

Ülgener, S. F. (2006), Zihniyet ve Din / İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, Derin Yayınları, İstanbul.

Wach J. (1987) Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Wach, J. (1995) Din Sosyolojisi, Çev. Ünver Günay, İFAV Yayınları, İstanbul.

Waardenburg, J.D.J. (2013), ‘İslami Çalışmalarda Bir Problem Olarak Resmi ve Popüler Din’, Sosyo-Dini Farklılaşma ve İslam”, ed. ve çev. Mustafa Arslan, (1. baskı), Eski Yeni Yayınları, Ankara.

Weber, M.(2016), Din Sosyolojisi, Çev. Latif Boyacı, (2.Baskı) Yarın Yayınları, İstanbul.

Yel, A. M., “İslam’da Büyük ve Küçük Gelenekler”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, Bahar, 1995, S. 10.

### **İnternet Kaynakları**

T.C. Malatya Valiliği, <http://www.malatya.gov.tr> , (15.10.2022).

T.C. Doğanşehir Kaymakamlığı, <http://www.dogansehir.gov.tr>, (10.10.2022).

## **EKLER**

### **EK 1**

#### **POPÜLER DİNDARLIK ÖLÇEĞİ**

- 1) Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir.
- 2) Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm
- 3) Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim.
- 4) Dindar bir insanın dünyada her işinin rast gideceğine inanıyorum.
- 5) Sünnet evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir.
- 6) Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum.
- 7) Ölünün canı için yemek vermek güzel bir gelenektir.
- 8) Nazar değen kişiye kurşun dökülerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir.
- 9) Verilen sadakaların bizi kötü olay ve musibetlerden koruduğuna inanırım.
- 10) Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.
- 11) Hızır uğrayan eve bereket yağar.
- 12) Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.

## EK 2

### NORMATİF DİNDARLIK ÖLÇEĞİ

- 1) Ölümden sonra hayat vardır.
- 2) Cennet ve cehennem diye bir şey yoktur.
- 3) Allah gerçekten mevcuttur.
- 4) İçki içmek günahtır.
- 5) İslam dini insanın hayatına bir gaye ve anlam kazandırır.
- 6) Kur'an-ı Kerim'in haber verdiği her şey doğrudur.

### EK 3

## ANKET FORMU

### AÇIKLAMA:

Değerli katılımcı elinizdeki bu anket formu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülen “Doğanşehir Halkının Popüler Dindarlık Düzeyinin Sosyolojik Açısından İncelenmesi” başlıklı tez çalışması olup insanların dini hayatı, örf adet ve geleneklerinin çeşitli yönlerini araştırmayı amaçlayan bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bu sorularla tek tek kişilerin değil genelde halkımızın ne düşündüğünü araştırdığımız için sizin kimliğinizi belirleyecek sorularımız olmayacaktır. Amacımız Türkiye’de genelde insanlar neler düşünüyor, genel eğilim nedir onu anlamak.

Anket sorularına cevap vereceğiniz süre boyunca duygu ve düşüncelerinizde samimi ve gerçeğe uygun cevaplar vermeniz araştırmamızın doğruluğu açısından oldukça önemlidir. Lütfen sorulara cevap vermeden önce anket formu üzerindeki açıklamaları her maddeyi atlamadan okuyup daha sonra size en uygun ya da en yakın gelen seçeneği işaretlemeniz gerekmektedir. Anketimiz yaklaşık 15-20 dakika sürecektir. İlginize şimdiden teşekkür ediyorum.

Sema DAĞLI

## TÜRK POPÜLER DİNDARLIĞI ANKET FORMU

1.Cinsiyetiniz:

1 ( ) Erkek 2 ( ) Kadın

2. Yaşınız:

1 ( ) 18-25 arası

2 ( ) 26-30 arası

3 ( ) 31-40 arası

4 ( ) 41-50 arası

5 ( ) 51-60 arası

6 ( ) 60 ve yukarısı

3. En son bitirdiğiniz okul hangisidir?

- 1 ( ) Okuma yazması yok
- 2 ( ) Okur- yazar ama diploması yok
- 3 ( ) İlkokul
- 5 ( ) Lise ve dengi okullar
- 6 ( ) Üniversite
- 7 ( ) Başka.....

4. Şu anki medeni durumunuz nedir?

- 1 ( ) Bekâr
- 2 ( ) Evli
- 3 ( ) Boşanmış
- 4 ( ) Eşi ölmüş

5. Mesleğiniz veya işiniz hangisidir?

- 1 ( ) Memur
- 2 ( ) İşçi
- 3 ( ) Esnaf, Zanaatkâr
- 4 ( ) Tüccar- Sanayici- İşletmeci
- 5 ( ) Serbest meslek ( Avukat- Mühendis vb.)
- 6 ( ) Emekli
- 7 ( ) Ev Hanımı
- 8 ( ) Öğrenci
- 9 ( ) Çiftçi
- 10 ( ) İş Arıyor
- 11 ( ) Başka.....

6. Kaç yıldır Doğanşehir’de oturuyorsunuz?

- 1 ( ) Doğduğumdan beri
- 2 ( ) 10 yıldan çok
- 3 ( ) 6-10 yıl
- 4 ( ) 3-5 yıl
- 5 ( ) Başka.....



7. (Eğer bütün hayatınız boyunca Doğanşehir’de oturmamışsanız) Doğanşehir’e gelmeden önce nasıl bir yerde yaşıyordunuz?

- 1 ( ) Köy    2 ( ) Kasaba-ilçe  
3 ( ) Şehir    4 ( ) Metropol ( Ankara, İstanbul, İzmir)

8. Evinizde kimlerle beraber oturuyorsunuz?

- 1 ( ) Eşimle ve çocuklarımla beraber  
2 ( ) Eşim, çocuklarımla ve aile büyüklerimizle beraber  
3 ( ) Bekâr dul kendi ailesi ile beraber  
4 ( ) Tek başına  
5 ( ) Başka

9. Şu anda oturduğunuz semtin adı?

.....

10. 10.Size göre aileniz, yaşama tarzınız, geliriniz, evinizdeki eşyalar bakımından aşağıdaki tabakalardan hangisine girmektedir?

- 1 ( ) Üst tabakaya gireriz. (Zengin)  
2 ( ) Orta tabakanın üstündeyiz.  
3 ( ) Orta tabakadayız. (Orta halli)  
4 ( ) Orta tabakanın altındayız.  
5 ( ) Alt tabakaya gireriz. (Fakir)

II. Bu bölümde sizden, her bir cümledeki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen her cümle için o cümlenin altında size en uygun olan seçeneği işaretleyin.

1. Ölümünden sonra hayat vardır.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

2. Bilim geliştikçe dinin önemi azalır.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

3. Allah gerçekten mevcuttur.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

4. İslam dini insanın hayatına bir gaye ve anlam kazandırır.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

5. Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

6. Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

7. Dini inançla dolu bir hayat insanın gerçek hayat tarzıdır.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

8. Sık sık nafile ibadet ederim.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

9. Dindar bir insanın dünyada her işinin rast gideceğine inanıyorum.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

10. Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

11. Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

12. İçki içmek günahdır.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

13. Cennet ve cehennem diye bir şey yoktur.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

14. Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

15. Oruç tutmak akşama kadar aç kalmanın başka bir adıdır.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

16. Nazar değen kişiye kurşun dökülerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

17. Dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınırım.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

18. Hızır uğrayan eve bereket yağar.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

19. Sünnet evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

20. Hıdrellez gibi eskiden beri kutlanıla gelen merasimler, anlamsız boş geleneklerdir.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

21. Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

22. Cinler insanlara hiç bir zarar veremez.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

23. Muska, nazar boncuğu veya cevşen gibi şeylerin beni koruduğuna inanırım.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

24. Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

25. Kur'an-ı Kerim'in haber verdiği her şey doğrudur.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

26. Allah'a inanırsan bir evliyanın türbesinde dua ve dilekte bulunursan dileklerin sonunda gerçekleşir.

- A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.  
C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

27. Ölü'nün canı için yemek vermek güzel bir gelenektir.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

28. Göbek bağı düştükten sonra onun okul ya da cami gibi yerlerin bahçesine gömülmesi gerektiğine inanırım.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

29. Verilen sadakaların bizi kötü olay ve musibetlerden koruduğuna inanırım.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

30. Biz siyasi konuları siyasetçilere bırakmalıyız ve kendimizi işimize adanmalıyız.

A ( ) Kesinlikle katılıyorum. B ( ) Katılıyorum.

C ( ) Katılmıyorum. D ( ) Hiç katılmıyorum.

III. Toplumumuzda insanları kimi zaman tedirgin eden, endişeye sevk eden birtakım inanışlar vardır. Aşağıda bunlardan bazıları var. Bu inanışlar sizi endişelendirir mi? Lütfen her cümle ile ilgili endişenizi, o cümlenin altındaki seçeneklerden uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

31. Uğursuz, kötü bir rüya görmek, beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

32. Kara kedinin önümden geçmesi beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

33. Kem gözlü birisinin bana dikkatlice bakması beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

34. Giyinik halde iken elbisenin herhangi bir yerini (düğme, sökükle vb.) dikme beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

35. Besmelesiz yere (küle, çöpe) basma veya küçük abdesti (idrarını) yapma beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

36. Soğan sarımsak kabuğuna basma veya onları yakma beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

37. Bıçak veya makası birisinin elinden doğrudan alma beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

38. Dışarıya sıcak su veya közlü kül dökmek beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

39. Mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme, yazılarını okuma beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

40. (Benim ya da bir yakınımın) Düğünün iki bayram arası yapılması beni;

1 ( ) Son derece endişelendirir.

2 ( ) Endişelendirir.

3 ( ) Hiç endişelendirmez.

IV. Bu bölümde insanların genelde neler düşündüğü hakkında bazı cümleler sunuluyor. Lütfen size en uygun şıkkı işaretleyiniz.

41. Bazı insanlar geleneklerimizden vazgeçilse bile diğer gelişmiş ülkelerden bir şeyler öğrenebiliriz diyor; bazıları ise geleneklerden vazgeçilmemesi gerektiğini düşünüyor. Sizin fikriniz nedir acaba?

1 ( ) Geleneklerden vazgeçilse bile Gelişmiş ülkelerden bir şeyler öğrenebiliriz.

2 ( ) Geleneklerden vazgeçilmemeli

3 ( ) Fikrim yok

42. Bazı insanlar, eskiden insanların daha sağlıklı olduğunu bazıları ise sağlık hizmetlerinin gelişmesi sebebiyle günümüz insanının daha sağlıklı olduğunu söylüyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

1 ( ) Eskiden insanlar daha sağlıklı, sıhhatli idiler.

2 ( ) Günümüz insanı daha sağlıklı, sıhhatli.

3 ( ) Fikrim yok

43. Bazı insanlar, “hidrellezin manevi/kutsi bir anlamının olduğunu” düşünüyor; bazıları ise “ o günün sadece neşe ve eğlence, yiyip içme günü olduğunu” düşünüyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

1) manevi/kutsi anlamı olan ve bolluk, bereketi simgeleyen bir gündür

2) sadece neşe ve eğlence, yeme içme günüdür

3) Fikrim yok

44 Hıdırellezi genelde nasıl kutlarsınız?

- 1) Evde davetlilerle veya kendi kendimize
- 2) Dışarıda hıdırlıkta veya herhangi bir park ya da piknik yerinde
- 3) Bir türbeyi/yatırı ziyaret ederek
- 4) Genellikle hepsi
- 5) Hiç kutlamam
- 6) Başka.....

45. Namaz kılma ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uymaktadır.

- 1 ( ) Bütün namazlarımı kılıyorum.
- 2 ( ) Cuma Namazını ve Bayram namazlarını kılıyorum.
- 3 ( ) Sadece Bayram Namazlarını kılıyorum.
- 4 ( ) Hiç namaz kılmam.

46. Oruç ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uygundur.

- 1 ( ) Ramazan Ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım.
- 2 ( ) Ramazan Ayının tamamında (engelleyici bir durum olmadıkça) oruç tutarım.
- 3 ( ) Ramazan Ayında ara sıra oruç tutarım.
- 4 ( ) Hiç oruç tutmam.

47. Adak adar mısınız?

- 1 ( ) Her yıl adak adarım. 2 ( ) Bazı yıllar adarım. 3 ( ) Hiç adak adamadım.

48. Kur'an-ı Kerim'i Arapça yazısından okumasını biliyor musunuz?

(Ne ölçüde bildiğinizi işaretleyiniz.)

- 1 ( ) Çok iyi. 2 ( ) İyi.
- 3 ( ) Orta. 4 ( ) Zayıf. 5 ( ) Hiç bilmiyorum.

49. Şimdiye kadar hiç türbe/yatır ziyaretinde bulundunuz mu?

- 1 ( ) Evet 2 ( ) Hayır.



50. Cevabınız evetse bu ziyaret ya da ziyaretleri hangi niyetle/amaçla yaptınız?  
Aşağıdakilerden uyanları işaretleyiniz. (ne kadarı size uyuyorsa hepsinin işaretleyiniz.)

- 1 ( ) Hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak,
- 2 ( ) Okul Giriş imtihanlarında başarı ( kendiniz veya bir yakınınız için)
- 3 ( ) Çocuk sahibi olmak.
- 4 ( ) Aile fertlerinin selameti, güvenliği için.
- 5 ( ) İçki, kumar gibi kötü alışkanlıklardan kurtulmak.
- 6 ( ) Kaza ve belalardan korunmak.
- 7 ( ) Rızkın artması ve geçim sıkıntısından kurtulma, iş bulma.
- 8 ( ) Karı-koca arasındaki ilişkiyi düzeltme, muhabbeti artırma.
- 9 ( ) Kısmet açılması münasip eş bulma.
- 10 ( ) Ticaretle veya işinde başarılı olma, mevki elde etme.
- 11 ( ) Yerine gelen bir dilek için şükretmek.
- 12 ( ) Günahlardan, manevi kirlilerden arınmak.
- 13 ( ) Sihir-büyüden korunma, kurtulma.
- 14 ( ) Başka (Yazınız.....)

51. Kendinizi dindarlık bakımından aşağıdaki hangi seçenekte görüyorsunuz?

- 1 ( ) Çok dindar. 2 ( ) Dindar.
- 3 ( ) Biraz Dindar. 4 ( ) Dindar değilim.

52. Şu andaki dini inanç ve davranışlarınıza sahip olmanızda aşağıda yazılı olan faktörlerin etki derecelerini lütfen işaretleyiniz. ( Lütfen altı maddenin hepsini birer birer işaretleyiniz.)

Çok Fazla Fazla Normal Az Çok Az

- 1 Ailem ( ) ( ) ( ) ( ) ( )
- 2 Eş, dost, arkadaş çevrem. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )
- 3 Basın-yayın araçları. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )
- 4 Camiler (Vaaz, hutbe) ( ) ( ) ( ) ( ) ( )
- 5 Ev, yurt vb. deki dini sohbetler ( ) ( ) ( ) ( ) ( )
- 6 Okuduğum kitaplar ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

Anket Bitti.  
Teşekkür Ederiz

## EK 4

### GÖRÜŞME/MÜLAKAT SORULARI

1. Yeni doğan çocuklara ad konulurken dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir. Genelde kimlerin veya ne tür isimler koyulur, neden?
2. Adak ve dilekle ilgili inanışlarınız nelerdir? Türbelere gidip adak ve dilekte bulunup kurban keser misiniz?
3. Nazarla ilgili inanışlarınız nelerdir? Nazar ve uğursuzluğa karşı hangi ritüelleri yerine getirirsiniz? Örneğin nazardan korunmak için tuz çevirme, tütsü yakma veya nazar boncuğu, at nalı takma gibi uygulamaları yapar mısınız?
4. Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanır mısınız?
5. Bereket ve bollukla ilgili inanışlarınız nelerdir? Hızır'ın bereket getireceğine inanır mısınız?
6. Nevruz ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Hıdrellezi kutlar mısınız?
7. Cennet ve cehennemle ilgili inanışlarınız nelerdir?
8. Cinlerle ilgili inanışlarınız nelerdir?
9. Gebelik, kısırlık ve doğumla ilgili inanışlarınız nelerdir?
10. Doğumla ilgili inanışlarınız nelerdir? Lohusalık, al basma, kırk çıkma vb. durumlarda hangi dini ritüelleri uygularsınız?
11. Evlilik ile ilgili inanışlarınız nelerdir? Gelin evden çıkarken ve koca evine girerken uygulanan ritüeller nelerdir? İki bayram arası nikâh olmaz fikrine katılıyor musunuz?
12. Uğurlu ya da uğursuz olduğuna inandığınız şeyler nelerdir?
13. Evliyalarla ilgili hangi inanışlara sahipsiniz? Evliyaların kerametlerine inanır mısınız?
14. Ölünün devri ıskatı ile ilgili inanışlarınız nelerdir?
15. Kandil günlerini diğer günlerden daha kutsal olarak görüp ehemmiyet verir misiniz?
16. Kına ile ilgili inanışlarınız nelerdir? Kına yakılması hangi ritüeli yerine getirmek içindir?
17. Ölülerin ruhuna Kur'an ya da mevlit okutma, yemek yedirip kurban kesme ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu tarz dini ritüellerin yapılış amacı nedir?